

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Lvdovici Molinæ, E Societate Iesv Theologiæ Doctoris, &
Professoris, Commentaria, In primam D. Thomæ partem**

Molina, Luis de

Lugduni, 1622

Qvæstio I. De sacra doctrina qualis sit, & ad quæ se extendat.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73915)

vigesimam secundam : quoad Sacramenta verò à principio quarti libri, vsque ad distinctionem 42. D. verò Thomas de Incarnatione, & reliquis quae ad Christum spectant, differit 3. parte ab initio vsque ad quaestionem 59. à sexagesima verò, Sacramentorum tractationem persequitur.

Quinta denique pars statum sempiternae felicitatis, Deumque, vt supernaturalis est hominum finis quoad assecutionem, contemplatur. Atque ita vniuersa Theologia quasi aureo quodam circulo à Deo incipiens, & per creaturas excurrens, ad eundem ordinatissimè regreditur. Diximus in quinta parte Theologiae Deum considerari, vt est vltimus finis quoad assecutionem, quia quoad intentionem, prior est consideratio finis, quam mediocorum quae ad finem conducunt : qua ratione D. Thomas ad initium primae secundae disputat etiam de vltimo fine, quantum locus ille postulat: at verò quinta pars Theologiae, de vltimo fine, statimque Beatorum differit quoad executionem & assecutionem, quo pacto consideratio finis posterior est consideratione eorum quae ad finem ordinantur. Caterum non solum considerat sempiternam felicitatem, statimque Beatorum, quoad animam & corpus : sed etiam ea, quae, vt praerentia, cum his coniuncta sunt : in quibus resurrectio mortuorum, generale, & proprium cuiusque iudicium, ignis, & locus Purgatorij numerantur. Quia verò oppositorum eadem est disciplina, agit etiam de statu & receptaculis eorum, qui poenis tam damni, quam festus in sempiternum tempus addicuntur. Hanc partem Theologiae tradit Magister in 4. à distinctione 43. vsque ad finem libri. D. verò Thomas in Summa non solum eandem non attingit, sed ne sacramentorum quidem explanationem morte praeventus absoluit. Quia ergo haec quae partes, in quas vniuersam Theologiam distribuimus, non solum multò congruentiori ordine, sed etiam longè copiosius traduntur in Summa à D. Thoma quam antea, vel ab eodem variis in operibus, vel à Magistro, ceterisque eius commentarioribus explicatae fuerint, meritò hoc vltimum Diui Thomae opus, quasi postremam eius voluntatem ac testamentum, nobis cum incredibili Ecclesiae vtilitate relictum, commentandum praeter ceteris delegimus.

In quas partes distribuitur prima pars Summae D. Thomae.

Prima pars D. Thomae distributio.

Prætermissa prima quaestione huius primae partis Summae Diui Thomae, in qua disputat de scientia ipsa Theologiae in se spectata, reliquae quaestiones, in quibus iam aggreditur explanationem obiecti Theologiae, in tres partes praecipuas distribui possunt. Prima, quae à quaestione 2. vsque ad quaestionem 26. protenditur, disputat de Deo, quae vnus est in essentia, & de attributis, quae illi ita spectato conueniunt. Secunda, à quaestione 27. vsque ad 43. differit de Deo, quae Trinus est in personis, ac de mirabili summae Trinitatis mysterio. Tertia denique, vsque ad finem primae partis, in Dei Optimi Maximi contemplatione versatur, quatenus rerum omnium creatarum effector est, atque gubernator.

**

QVÆSTIO I.

De sacra doctrina qualis sit, & ad quae se extendat.

ARTICVLVS I.

Vtrum praeter physicas disciplinas necessaria sit alia doctrina ad salutem.

DISPVATIO I.

LIVD hoc loco ante omnia animaduertendum est, duobus modis disciplinam aliquam posse dici physicam siue naturalem, vno, ex obiecto, quia rem naturalem, minimève separatam à materia sensui subiecta considerat : hoc modo scientia physica distinguitur ab Arist. 6. Metaph. cap. 1. à Metaphysica, Mathematicis, & iis scientiis, quae in praxi versantur. Altero modo, ex lumine ipso, quo gignitur : quo pacto disciplinae omnes, quae lumine naturali acquiruntur, Physicæ appellantur. Atque hoc pacto accipit D. Thomas hoc loco disciplinam physicam, vt ex corpore Articuli perspicuum est. Quare proposita disputatio hunc habet sensum, Num, praeter disciplinas, quae lumine naturali comparantur, necessaria sit alia ad salutem, quae lumine supernaturali diuinæ reuelationis acquiratur.

Duobus modis disciplinam aliquam dici physicam.

Supponit D. Thomas eorum, quae nobis diuinitus reuelata sunt, quaedam esse, ad quorum cognitionem solis naturae viribus accedere non poteramus, vt finem praemiumque nobis propositum esse supra naturae facultatem, consistereque in clara Dei visione, arcana Trinitatis atque Incarnationis mysteria, & alia similia : quaedam verò, quorum cognitio solo lumine naturali comparari poterat, vt Deum esse, esse vnum, esse omnium rerum principium, & id genus alia.

Sensus quaestionis.

Duo genera rerum quas per reuelationem nouimus.

Hoc supposito, tres statuit conclusiones. Prima est. Quod attinet ad reuelata prioris generis, necessarium fuit ad salutem, vt praeter disciplinas, quae lumine naturali comparantur, esset alia, quae per diuinam reuelationem eorum aliqua hominibus innotescerent. Hanc probat exemplo adhibito in vltimo fine ac praemio nobis proposito. Cum enim cognitio illius necessaria sit ad salutem (quandoquidem praecognitio finis necessaria est, vt homines se & suas actiones in illum referant) haec verò excedat facultatem intellectus solo lumine naturali illustrati, iuxta illud Esaiæ 64. Oculus Deus non vidit absque te, quae preparasti expectantibus te, quod citans, atque amplius explicans Paulus 1. ad Corinth. 2. ait: Oculum non vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quae preparauit Deus iis, qui diligunt illum, nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum : consequens est, vt ad salutem necessaria fuerit hominibus disciplina, quae supernaturaliter aliqua ex reuelatis prioris generis agnoscerentur.

Prima conclusio.

Secunda est. Quod attinet ad reuelata posterioris generis, fuit etiam necessaria ad salutem disciplina, quae ea quoque nobis reuelarentur. Hanc probat, quia à paucis, ac per longum tempus, nec sine multorum errorum admixtione huiuscemodi res solo lumine naturali addiscuntur : quare cum ex illorum cognitione salus hominum pendeat, vtique vt animae salus, & certius, & pluribus obueneret, necessarium fuit illam etiam per reuelationem haberi.

2. Conclusio.

Tertia

Tertia, quæ ex duabus præcedentibus colligitur est. Præter physicas disciplinas necessaria est sacra doctrina per revelationem comparata.

In responsione ad 2. docet D. Thomas licet sacra hæc doctrina & Metaphysica sint de eodem obiecto materiali, vt vocant, differre tamen specie propter diuersas luminis rationes, quibus procedunt: vnde, inquit, differunt secundum genus (id est, obiectum, iuxta modum loquendi Aristotelis 1. Posteriorum cap. 23.) non tamen materiale, sed formale.

Sed opus est, vt conclusiones D. Thom. attentius examinemus. Et illæ quidem in primis de lege ordinaria intelliguntur, qua Deus statuit homines re ipsa perducere ad vitam æternam: de potentia, namque absoluta, sine fide, & sine reuelatione aliqua potest homines beatos facere. Caietanus, quo cum plerique alij consentiunt, intelligit prima conclusionem de necessitate simpliciter ad salutem, secundam verò de necessitate ad melius illam obtinendam.

At contra hoc est mihi argumentum, quod Paulus ad Heb. 11. cum præmississet, sine fide impossibile est placere Deo, ac proinde fidem de lege ordinaria necessariam esse simpliciter ad salutem, reddens rationem subiungit, *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Ex his ita conficio argumentationem. Sicut fides vltimi finis supernaturalis asseritur à Paulo simpliciter necessaria ad salutem, ita & fides huius pronuntiati, Deus est: sed illud pertinet ad reuelata prioris generis, de quibus loquitur prima conclusio: hoc verò ad reuelata posterioris, de quibus loquitur secunda: cum ergo fides tantum sit de reuelatis, consequens est, vt sicut est simpliciter necessaria ad salutem reuelatio aliquorum, de quibus est sermo in 1. conclusione, ita sit necessaria simpliciter reuelatio aliquorum, de quibus fit mentio in secunda.

Caietanus in eundem locum Pauli cum animaduerteret, actum fidei pugnare cum scientia de eodem obiecto, atque de hac propositione, Deus est, posse haberi scientiam, dixit, *Paulum eo loco accepisse verbum, credere, in commune, et idem est, atque assentiri, siue ver scientiam, siue per fidem, meliusque, siue Deum esse, quàm id ipsum, incipienti cognitione credere.* Si autem cum his pugnare non debet, quæ hoc loco asserit, accipere debet verbum scire, pro actu naturalis scientiæ, qui solo lumine naturali elici potest: siquidem affirmat hoc loco, cognitionem habitam per reuelationem de rebus, quarum fit mentio in 2. conclusione, solum ad salutem melius consequendam esse necessariam. Atque in hoc sensu à Melchiore Cano intelligitur Caietanus, & in eodem impugnatur, vt mox patebit.

Canus 12. de locis cap. 4. vestigia Henrici Gandauensis quodlib. 8. quaest. 2. ad 1. secutus, distinguit duobus modis posse intelligi Deum esse: vno quidem, tanquam principium rerum naturalium: altero, tanquam principium effectorum rerumque supernaturalium. Et ad cognoscendum, inquit, Deum esse primo modo, licet sit vtilis fides, reuelatioque diuina, tum vt plures perueniant in cognitionem eiusdem veritatis, tum etiam vt ingeniosi citius, & sine admixtione alicuius erroris eum adipsantur, non tamen est simpliciter necessaria, quia rationibus naturalibus sciri demonstrarique potest: ad cognoscendum verò Deum esse secundo modo ait, necessariam esse simpliciter fidem, reuelationemque diuinam: eò quod rationibus naturalibus id inuestigari non possit. Vult ergo dictum Pauli,

A *Accedentem ad Deum oportere credere quia est, intelligendum esse de Deo, vt est principium effectuum, rerumque supernaturalium, quod non nisi fide, reuelationeque diuina teneri potest, & ideo pertinet ad reuelata primæ conclusionis: non verò intelligendum esse de Deo, vt est principium rerum naturalium, quo pacto pertinet ad reuelata de quibus in 2. conclusione agitur.*

Confirmat hanc suam sententiam Canus aduersus expositionem Caietani in illum locum Pauli. Primum, quia Paulus loquebatur ibi de actu credendi supernaturali, qui est dispositio ad gratiam, iuxta Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 6. vbi ita legitur, *de hac dispositione scriptum est, accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit, loquitur verò Concilium de dispositione, quæ fit per auxilium Dei speciale: sed scientia huius pronuntiati, Deus est, absolute sumpti, non intelligatur de Deo vt est principium effectuum rerum supernaturalium, est notitia naturalis: ergo neque est melior actu fidei, neque de ea loquitur Paulus, sed de Deo, vt est principium rerum supernaturalium, quo pacto de ea non potest haberi scientia, quæ repugnet actu fidei.*

C Deinde quia Paulus loquebatur de actu credendi per fidem, quam paulò ante definiat, esse argumentum non apparentium, vt patet ex ipsa serie contextus: ergo neque loquebatur de scientia, neque de hac propositione, Deus est, absolute sumpta, quæ potest ab ethnico accedente ad Deum esse prius scita, & euidenter cognita.

Hæc tamen opinio Cani nobis non probatur, quoniam vim infert verbis Pauli: cum longè diuersum sit, credere Deum esse, quod Paulus ait necessarium esse ad salutem, & cum eo Concilium Tridentinum & Doctores communiter, ac credere Deum esse principium rerum supernaturalium, quod Paulus non expressit.

D Dicendum itaque est, ad salutem & iustificationem, de lege ordinaria necessarium esse aduultum sensum supernaturalem, compositum ex concursu habitus fidei, vel auxiliij supernaturalis, quo, prius natura quam infundatur habitus, gignatur primus assensus, quo præparentur ad infusionem habitus, atque adeò necessariam esse illustrationem, reuelationemque diuinam, vt propriis in locis latè est ostendendum. Cum enim finis, ad quem conditi sumus, supernaturalis omnino sit, statueritque Deus, vt nostris meritis eidem commensuratis, ad illum perueniremus, nihilque sit in natura tam ex parte intellectus, quàm voluntatis, quod illi accommodatum, commensuratumve sit, meritò exegit tam ex parte intellectus, quàm ex parte voluntatis dispositionem supernaturalem ad illum obtinendum per fidem, caritatem, & alia similia deum. Inter alia verò non parca, quæ ad hanc rem confirmandam afferri possent, nisi ad alium locum pertinerent, vnum illud in præsentia testimonium sufficiat ex Tridentino Concilio sess. 6. can. 3. hunc in modum definiens, *Si quis dixerit, sine praueniēte Spiritus Sancti inspiratione, atque eius adiutorio hominem credere, sperare, diligere, aut ponere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.*

E Potèd in omni lege etiam natura ad eandem aduultorum iustificationem exegit Deus harum duarum propositionum, & quòd Deus ipse sit, & quòd inquirentibus se remunerator sit, supernaturalem assensum, qualem nunc explicauimus, siue is inuidens existat, quòd frequentius est: siue propter concursum mediij demonstratiui, quòd quandoque

F accidit,

Primum Cani argumentum.

Secundum.

Cuius sententia reuocatur.

Per sententiam de necessitate fidei.

Cuiusmodi fides in lege natura fuerit necessaria.

In quo sensu accipiuntur hæc conclusiones D. Thom.

In quo sensu accipiuntur hæc conclusiones D. Thom.

In quo sensu accipiuntur hæc conclusiones D. Thom.

Caietani sensus elicitur.

Cuius sententia.

accidit, sit evidens, atque scientia, supernaturalis tamen propter interuentum supernaturalium causarum, à quibus effici paulò antea diximus, atque adeò specie distincta ab ea, quæ gigneretur, modò causas supernaturales non concurrerent.

De huiusmodi ergo assensu (qui semper in eo sensu est fidei, quòd ad eum concurrat habitus fidei supernaturalis, vel saltem auxilium supernaturale, quòd compensatur concursus ipsius habitus) loquitur D. Paulus loco citato, docens, semper iustos, qui fuerunt, non solum in lege scripta, sed etiam in lege natura, habuisse fidem, & sine illa impossibile fuisse placere Deo: quoniam accedentem ad Deum, oportuit semper credere, saltem quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Et fortè nihil aliud voluit Caietanus in eundem locum Pauli.

Quæ fides fuerit semper necessaria ad salutem.

Iuxta hæc ergo, concedendum est, semper ad salutem fuisse necessariam fidem, reuelationemque, tam aliorum, quæ pertinent ad reuelata, de quibus est sermo in 1. conclusione D. Thomæ, quam aliquòrum, quæ pertinent ad reuelata, de quibus agit 2. conclusio, vt satis probat argumentum à nobis propositum. Quare 3. conclusio D. Thomæ, quòd præter phycas disciplinas necessaria sit ad salutem sacra doctrina per reuelationem habita, tam quoad aliqua quæ ad primam, quam quoad nonnulla, quæ ad secundam conclusionem spectant, tam certa meo iudicio est, etiam si intelligatur de necessitate simpliciter ad salutem, & non ad meliùs eam obtinendam, quam certum est, fidem supernaturalem aliorum fuisse semper, & esse modò necessariam simpliciter ad salutem de lege ordinaria. Hoc autem secundum constat apertè ex illo Habacuc 2. quod Paulus refert ad Roma. 1. ad Gal. 3. & ad Hebræos. 10. *Iustus ex fide uiuit*, quia scilicet fundamentum est iustificacionis. Vnde continuò Paulus ad Heb. 11. subiungit, *fidem esse substantiam*, id est, fundamentum rerum sperandarum, cui scilicet iustificatio, & bona, quæ in alia vita speramus innituntur. Et addit, *sine fide impossibile esse placere Deo, & accedentem ad Deum oportere credere quia est, & quòd inquirentibus se remunerator sit*. Et in Concilio Tridentino sess. 6. c. 7. de fide dicitur, *sine qua nulli unquam contigit iustificatio*. Et Cap. 8. *Fides est humana salutis initium, fundamentum & radix omnis iustificacionis*, sine qua impossibile est placere Deo. Hæc latius prosequimur 2. 2. q. 2. art. 3. ubi vide varia alia testimonia, & Doctores ac Patres, qui hoc ipsum constanter affirmant.

Iustus cur dicatur ex fide uiuere.

Ad D. Thomam ergo dici in primis potest, eum non fuisse locutum in 2. conclusione de necessitate reuelacionis, vt haberetur notitia de illis reuelatis, qualis necessaria est ad salutem, sed solum vt deueniretur in notitiam illorum, ad quos reuelatio non est necessaria simpliciter, sed solum conducit, vt talis notitia certius & à pluribus habeatur. Quòd si dicamus, D. Thomam intelligendum esse de necessitate notitiæ ad salutem requisitæ, quod verius videtur, responderi secundò potest, locutum fuisse de necessitate simplicitæ, sicuti in prima conclusione reddidisse tamen rationem, quare potius elegerit Deus notitiam per reuelationem supernaturalem, tanquam necessariam ad salutem, quam naturalem, vt scilicet per illam certius, & pluribus salus contingeret. Tameñ potissima ratio est, quam supra reddidimus, quia scilicet cognitio naturalis de Deo non est dispositio vltimo fini commensurata. Vel certè dici tertio potest, D. Thomam solum intendisse probare necessitatem sacrae doctrinæ ad salutem, soluisseque radicis examinare, quòd usque

Exponitur D. Thom.

A esset omninò necessaria, aut tantum utilis ad salutem. Ad primum argumentum Cui, admittam maiori, neganda est minor, quando ad eam notitiam concurrat habitus fidei, aut auxilium supernaturale paulò superius explicatum: talis enim notitia & supernaturalis est, & melior actu proprio fidei: eò quòd illum contineat eminenter, & habeat euidenciam, qua caret actus proprius fidei: vnde non minorem certitudinem ac firmitatem habet, quam proprius fidei actus. Ad secundum concedendum est D. Paulum loqui de actu credendi per habitum fidei supernaturalem, quem definitur, qui cum innitatur solum auctoritati diuinæ, inclinatur ad assentiendum iis, quæ, vt præcisè sunt reuelata, non apparent, eaque de causa dicitur argumentum aliquod necessarium ac evidens simul accedat. Dixi, de actu credendi per habitum fidei supernaturalem, quem definitur, quoniam licet primus actus assentiendi reuelatis, esse possit supernaturalis ex influxu auxiliij particularis, vt dictum est, adiunctum tamen habet in eodem instanti habitum fidei supernaturalem, qui actum illum tanquam vltimam dispositionem consequitur, & cuius influxu idem actus post primum instans productionis illius continuatur.

Ad primum argumentum Cui.

Ad secundum.

DISPUTATIO II.

Quid hoc loco D. Thomas, nomine sacrae doctrinæ intelligat, eiusdemque utilitas, ac necessitas magis explicantur.

Præcedens disputatio postulare videtur, vt explicemus, quid nomine sacrae doctrinæ, quam D. Thomas ad salutem necessariam esse definiuit, sit intelligendum. Etenim, si vna ex parte attendas ad probationes D. Thomæ disputatione præcedente relatas, inuenies solum probare, fidem, nec tamen quoad omnia reuelata, sed quoad aliqua tantum, esse ad salutem necessariam: non verò notitiam conclusionum quæ ex reuelatis in Theologia deducuntur. Nullusque sanè vel mediocriter eruditus asserere potuit notitiam eiusmodi conclusionum, atque adeò Theologiam ipsam, esse necessariam ad salutem, cum & vulgus fidelium illam ignoret, & antequam à sententiarum Magistro ceperit in artem redigi (quod quadringentis ab hinc annis factum est) imò ante omnes Scripturas sacras, homines in lege naturæ, quando pauca admodum reuelata erant, salutem consequerentur. Ex alia verò parte, cum D. Thomas quæstionem huius articuli & sequentium moueat de Theologia, quam intendit tradere, nihil ad rem pertinere videtur, quòd hoc loco nomine sacrae doctrinæ solam fidem, & non ipsam Theologiam intelligat.

Pro solutione huius difficultatis sciendum est, principia in Theologia esse ea omnia, de quibus fides immediatè habetur, ea autem sunt, tam quæ continentur in sacris litteris, quam traditiones, quæ conseruantur in Ecclesia tanquam certò, vel per Christum dominum, vel per Apostolos reuelata, de quibus in materia de fide sermo erit. Theologi verò negotium est, veram interpretationem huiusmodi principiorum querere, & inuestigare, eadem defendere, aut etiam probare aduersus illos, qui quadam eorum admittunt, alia negant, quales sunt heretici atque

Principia in Theologia quam sint.

Theologi munus.

atque Iudaei: contrarias item rationes solvere, eadem ipsa rationibus naturalibus, atque variis iudiciis & coniecturis ad suadendum efficacibus dignissima ostendere, quibus fides habeatur, ex eis deducere & probare alias conclusiones, quae immediate de fide non tenentur, atque alia munia praestare, de quibus omnibus fusior erit sermo in principio articuli sequentis.

Hoc iacto fundamentum, dicendum est, Theologiam, seu sacram doctrinam interdum sumi pro habitu conclusionum, quae deducuntur ex iis, quae sunt de fide immediate, & pro habitu simul reliquorum, quae diximus ad munus Theologi pertinere: interdum vero tam pro huiusmodi habitu, seu habitibus, quam pro habitu principiorum, hoc est, notitia & habitu fidei. Ad quam enim doctrinam pertinet deducere conclusiones, ad eandem pertinet etiam proponere prius & explicare sua principia, ut patet in Mathematicis, Dialectica, Philosophia, & ceteris: prius enim in eis proponuntur definitiones, & suppositiones aliqua, ex quibus postea conclusiones colliguntur. Confirmarique id ipsum potest ex Aristotele 1. de celo c. 1. ubi ait, *physicam circa principia naturalia versari*. Quare notitia principiorum, & conclusionum, quae ex eis deducuntur, non censentur ad diuersas disciplinas, sed ad vnam & eandem pertinere.

Iuxta haec ergo (praetermissa responsione Caietani hoc loco) dicendum est, D. Thomam nomine sacrae doctrinae intellexisse Theologiam sumptam posteriori modo, ut etiam habitum principiorum, seu notitiam fidei comprehendit: doctrinamque huius Articuli, si intelligatur solum de necessitate simpliciter, ad salutem, veram esse de doctrina Theologiae, ratione notitiae principiorum, non tamen omnium, sed aliquorum. Vt enim ostendimus 2. 2. q. 2. artic. 3. omni tempore post primorum parentum lapsum necessaria fuit adultis ad salutem, non solum necessitate praecipii, sed etiam finis, fides supernaturalis horum trium, quod Deus sit, quod inquirentibus se remunerator sit, & quod mediator esset futurus. De prioribus quidem duobus explicata & aperta, de postremo vero saltem implicita & obscura, quam eo loco ostendimus in solis prioribus non contineri. Item post sufficientem promulgationem Euangelij in orbe factam, necessaria fuit fides explicita Christi. Hoc autem est discrimen inter necessitatem praecipii, & finis de fide habenda, quod necessitas praecipii est, ut peccatum infidelitatis contra praecipium fidei euitetur, quod salutem spirituali ac aeterna: impedimento foret: quare si interueniat ignorantia inuincibilis praecipii, cessat necessitas praecipii, quatenus illa ignorantia immunem facit a culpa: necessitas vero finis in eo posita est, quod sine eiusmodi fide nullo modo salus obtineri valeat, etiam si is, qui ea caret, a culpa eam non habendi ob ignorantem inuincibilem praecipii omnino eximatur. Vide quae ibidem copiosius dicta sunt. Articulo etiam citato ostendimus, in lege gratiae necessaria esse adultis ad salutem necessitate praecipii fidem explicitam praecipuorum articulorum fidei, quae in Symbolo Apostolorum continetur, & aliquorum sacramentorum: quando autem, & quatenus excusandi sint rudes a culpa lethali ob ignorantem, ex eodem loco petendum erit. Cognitio vero reliquorum, quae sacris litteris, vel traditionibus continentur, ad salutem necessaria non est, tamen valde utilis sit, teneaturque sub lethali culpa, quicumque cognouerit illa ad fidem pertinere, nec ab illis dissentire, neque de eorum veritate dubitare.

Quod si quis obieciat, paruulis saltem non fuisse

A necessaria ad salutem doctrinam per reuelationem: Occurrendum est necessarium omnino fuisse reuelationem ad paruulorum salutem, non quae ad ipsos pertinet, sed ad eos, qui remedium pro originali culpa abstergenda paruulis adhiberent: nec enim solo naturali lumine cuiusmodi culpa remedium notum esse potuit.

Illud hoc loco animaduertam, iuxta doctrinam D. Pauli ad Rom. 1. dicendum esse Deum manifestasse hominibus scientias naturales, non solum quoad principia, sed etiam quoad conclusiones, quae propria industria & lumine naturali ex illis deducuntur. De Philosophis namque naturalibus a gens, inquit, *quod horum est Dei manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit: inuisibilia enim ipsius, a creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas*. Si enim, quae ad occultam Dei naturam pertinent, asserit fuisse a Deo Philosophis manifestata, cum tamen in eorum cognitionem non nisi per discursum ex iis, quae facta sunt, deueniret (ut ait duce videlicet lumine naturali, quo animus nostros, veluti quodam sui vultus radio affecit ac consignauit Deus, ut eodem nobis ostenderet bona ac mala iuxta Prophetam Plam. 4. testimonium, profecto luce clarius colligitur conclusiones quae ex principiis adducuntur a Philosophis, appellari a Paulo diuinitus manifestatas: quod idem de scientiis moralibus pariter dicendum est, de quibus cap. 2. *qui ostendunt, inquit, opus legis scriptum in cordibus suis testimonium reddente illis conscientia ipsorum*.

Iuxta hanc ergo doctrinam, ita dicendum sentio: sicut Deus eo ipso, quod hominibus indidit lumen naturale, dicitur illis manifestasse, & quodammodo reuelasse scientias naturales, in quarum tamen cognitionem eodem lumine ac industria deuenirent: ita eo ipso, quod ultra lumen naturale addidit illis lumen fidei, censetur non solum reuelasse illis immediate ea, quae ad fidem pertinent, sed etiam mediate ea, quae ex illis sua industria ac lumine naturali inferunt. Vnde Theologia sacrae doctrina, de qua proposita est quaestio huius articuli, non solum quoad principia, sed etiam quoad conclusiones iure optimo reuelata dici debet: neque solum quoad principia, sed etiam quoad reliqua munia Theologi superius commemorata, est necessaria, hoc est, utilis ac valde conueniens ad salutem: id quod D. Thomas satis censuit comprobatum eo ipso quod ostenderit, reuelationem eorum, quae de fide sunt, necessariam esse ad salutem: inde enim conueniens est, ut maxime salutis, utilissima, ac necessaria etiam sit eorundem vera intelligentia, & interpretatio, ceteraque theologiae munera, maxime cum in Scripturis sanctis sint multa difficulta intellectu, quae indocili & instabiles deprauant ad suam ipsorum perditionem, ut Petrus 2. cano. cap. 3. adiungit. Vnde merito Augustinus 14. de Trin. cap. 1. huic scientiae (quam sapientiam appellat) ait illud tribui, *quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua scientia, inquit, non pollem fideles plurimi, quamuis polleant ipsa fide plurimum*. Addit, *Aliud est enim scire tantummodo quod homo credere debeat, propter adipiscendam vitam beatam: aliud autem scire, quemadmodum hoc ipsum, & pius opituletur, & contra impios defendatur*.

Licit autem Theologia utilis sit ad salutem singulis de Ecclesia, qui in illius cognitionem veniunt, multo tamen magis utilis, imo & necessaria est toti corpori Ecclesiae. Nisi enim in Ecclesia essent pastores & doctores, qui populum ea, quae de fide sunt, quaeque necessaria sunt ad salutem, doce-

ant, non possent illi in illius cognitionem veniunt, multo tamen magis utilis, imo & necessaria est toti corpori Ecclesiae. Nisi enim in Ecclesia essent pastores & doctores, qui populum ea, quae de fide sunt, quaeque necessaria sunt ad salutem, doce-

ant, non possent illi in illius cognitionem veniunt, multo tamen magis utilis, imo & necessaria est toti corpori Ecclesiae. Nisi enim in Ecclesia essent pastores & doctores, qui populum ea, quae de fide sunt, quaeque necessaria sunt ad salutem, doce-

ant, non possent illi in illius cognitionem veniunt, multo tamen magis utilis, imo & necessaria est toti corpori Ecclesiae. Nisi enim in Ecclesia essent pastores & doctores, qui populum ea, quae de fide sunt, quaeque necessaria sunt ad salutem, doce-

ant, non possent illi in illius cognitionem veniunt, multo tamen magis utilis, imo & necessaria est toti corpori Ecclesiae. Nisi enim in Ecclesia essent pastores & doctores, qui populum ea, quae de fide sunt, quaeque necessaria sunt ad salutem, doce-

obiectioni. Reuelatio quatenus paruulis sit necessaria.

Scientias naturales quomodo Deus hominibus manifesta-uerit.

Theologia quomodo reuelata dei possit etiam quo ad conclusiones.

Theologia Ecclesiae utilissima ac necessaria.

Theologia quomodo accipitur.

Quid nomine sacrae doctrinae D. Thom. intellexerit hoc loco.

Quorum verum fides post lapsum semper necessaria sit.

Necessitas praecipii, & finis in quo differant.

Occurritur.

rent, atque ea omnia rationibus credibilia ostenderent, & ab aduersariorum calumniis vendicarent, ceteraque præstarent, quæ theologi sunt, citò sanè periret fides, corrumpentur mores, Ecclesiæque labefactaretur. Cui malo occurrens sita singulari providentia Christus, vt Paulus ad Ephes. 4. ait, *adit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas: alios autem Pastores, & doctores ad consummationem Sanctorum, in edificationem corporis Christi, id est, Ecclesiæ.* Atque addit, *vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omnino vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris:* Vnde ad Titum 1. inter alia Episcopo necessaria connumerat, *vt sit amplectens eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in sana doctrina, & eos, qui contradicunt arguere.* Id etiam quod Petrus 1. can. cap. 3. admonet, nempe *vt parati semper simus ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea, quæ in nobis est, fide, potissimum Pastoribus, & Ecclesiæ Doctoribus dictum esse credendum est.*

Nulla tēpore defuisse in ecclesia Theologiam.

Illud postremo loco animaduertendum est, semper in Ecclesia Dei fuisse Theologiam, eò auctiorem, quo per incrementa temporum, secundum varium statum vniuersalis Ecclesiæ, accreuerunt reuelata. Adamus enim multa per reuelationem accepit à Deo, cum plenitudine scientiarum naturalium, acuminèque sui intellectus multa ex reuelatis deduxit, viamque salutis posteros suos diligenter edocuit. Idem posteris suis præstitit Noè. Atque cum robustiores & perfectiores essent eo tempore vires, natura, quam fuerunt postea, credendum est, homines illius ætatis plus valuisse ingenio, quam hac tempestate polleant, fuisseque ex viris piis & catholicis, theologos homines pro ratione illorum temporum, qui ea, quæ pertinent ad religionem, cultumque diuinum ac mores bene institutos edocerent. Apertè namque ex illa celebri trium amicorum Iob disputatione, quam refert Scriptura sacra, constat, illos egregios fuisse theologos tempore illò legis naturæ (tamen vt homines in disputatione ipsa cum beato Iob nonnulla peccauerint) censendumque est similes fuisse permultos. In lege etiam scripta erant legis petiti ac pharisei, qui ex cathedra Moysi populum in iis, quæ ad fidem ac mores attingebant, informarent, & fidei dogmata ab aduersariis tuerentur: quemadmodum in ecclesia Christiana semper fuerunt Pastores, & Doctores, qui partes Theologorum diligenter agerent.

Neque verò putandum est, diuersam esse Theologiam Augustini, ac reliquorum Patrum, ab ea, quæ Magister ad artem ex eorundem propriis sententiis, & Scripturæ sacre oraculis redegit, nobisque tradidit, quamque Scholastici Doctores deinceps suis commentariis vel illustrarent, vel alia peculiaris artis methodo explicare contenderunt. Qua in re nemo sanè felicitius quam D. Thomas euoluat, ac cum cæteris comparet, intelligere poterit. Quod enim Aug. & cæteri Patres vel exponendo Scripturam, vel vt illos tractatus edendo, modò contra hæreticos disputando, modò hoc aut illud argumentum in utilitatem Ecclesiæ tractando docuerunt, id Scholastici ad artem ac certam methodum reducerunt, vt confusionem, repetitionem ac vastitatem illam fugerent, veritatèque à Patribus assertas ex suis principis deducerent, accuratius examinarent ac perpolirent. Quam ad rem præstandam, cum via nulla inueniri possit accommodatior, quam si probabiles sententias, quæ de vnoquoque problemate circum-

Theologia scholastica non alia ab ea quam Augustinus & alij Patres tradiderunt.

Commentatur D. Tho.

A feruntur, adducas, rationes, ac fundamenta earum expendas, propriam sententiam ex suis principis eruas, rationibus confirmes, contrarias dissolvas, hanc omnes viam, & rationem de theologicis rebus philosophandi consecrati sunt. Quare sicut nullus sanæ mentis vitio vertit Aristoteli, quin potius omnes summæ laudi tribuant, quòd ea, quæ ab aliis de Dialectica, Rhetorica, Philosophia naturali, ac Morali, & Methaphysica sine methodo dicta fuerant, auxerit, atque in artem redegerit: ita neque Scholasticis vitio vertendum est, sed laudi dandum, quòd idem circa Theologiam præstiterint. Inde enim

B Scripturarum, & cæterorum, quæ ad fidem pertinent, non solum dilucidior, & securior intelligentia, sed etiam eorundem defensio planior & efficacior redditur. Cum verò Scholastica Theologia tanquam lapis Lydius sit, ad quem verum à falso, vt aurum ab aurichalco discernitur, ac veluti malleus, quo omnium hæreticorum hæreses conteruntur, ac comminuantur: mirandum non est, si Lutherus, eiusque sectatores Scholasticam Theologiam exhibent, ac conuictis proficiant, vimque dicendi, cui se totos tradunt, aduersus eam sine Christiana modestia petulanter admoueat, vt pote machinam, qua quisque per facietias, verborum lenocinia, ac rationum fucos, vt ad deridenda honesta, ita ad persuadenda turpia minimo negotio abuti potest.

C Sed verus hoc est hæreticorum ingenium, vetus consuetudo, vt res suapte natura viles corumpant: atque ad suam, aliorumque perniciem conuertant. Illud nihilominus concesserim, rem esse indignam, vt Theologia Scholastica inutilibus, nulliusque momenti quæstionibus impediatur, ac maculetur: sed hoc vitium est aliquorum, non artis ac scientiæ. Dabimus tamen operam, vt non solum ad sobrietatem, sed etiam quoad fieri poterit, & res tulerit, ex fontibus ipsis sacre Scripturæ, definitionum ac decretorum Ecclesiæ, dictisque sanctorum Patrum, quæ Theologi sunt, pertractemus.

DISPUTATIO III.

Vtrum lumine naturali possimus cognoscere, supremam nostram felicitatem in visione diuina essentia positam esse.

E Xaminandum est, vtrum vltimus finis simpliciter, ad quem à Deo Optimo Maximo procreati sumus, sit de numero earum rerum, in quarum cognitionem solo lumine naturali non possumus peruenire, vt docuit D. Thomas. Pars igitur quæ affirmat, suaderi potest his argumentis.

In primis, quia homo naturaliter appetit supremam suam beatitudinem, ergo in illam habet propensionem naturalem, sed potest naturaliter cognoscere hanc propensionem, alioquin aliquid naturale esset in homine, quod naturaliter non posset cognosci: Ergo naturaliter potest suam beatitudinem cognoscere. Patet vltima consequentia, quia propensio naturalis ad aliquam rem cognosci nequit, quin ea res simul cognoscatur.

Secundò, homo creatus est à Deo ob supremam beatitudinem, tanquam ob supremum finem: sed potest seipsum perfectè cognoscere, alioquin non haberet eius natura propensionem, vt ab ipsius potentia cognoscendi intelligeretur: Ergo naturaliter potest cognoscere suam supremam beatitudinem. Probatur consequentia, quia tunc vnaquæque res

Primum argumentum patet affirmantibus.

Secundum.

res perfecte cognoscitur, cum omnes eius causas percipiuntur.

Tertio, homo naturaliter potest cognoscere, obiectum intellectus esse ens, in Deoque perfectissime cerni rationem entis velut in fonte, a quo omnia emanarunt, atque adeo eminenter continentur: sed vltimus finis cuiusque potentiae consistit in eo, in quo perfectissime cernitur ratio obiecti, siquidem circa illud idem nobilissimum potentiae actus versatur: ergo naturaliter potest cognoscere, Deum esse vltimum finem intellectus, & ex consequenti etiam hominis, cum intellectus sit suprema, & nobilissima hominis potentia.

Secutus q. 1. prologi. continet cum D. Thoma hoc loco, vltimum finem nostrum esse nobis naturaliter ignotum, & eadem est communis sententia doctorum. Quae planè colligitur ex duobus testimoniis Ista & Pauli, quibus eam circa conclusionem D. Thoma disputatione prima comprobauimus. Confirmatur deinde, quia naturaliter difficile admodum poterant homines suspicari, intellectum nostrum per diuinam potentiam posse euehi ad diuinam essentiae visionem. Atque licet id suspicarentur fieri posse, cum sit tam excellens, ac extraordinarium donum, pendeatque ex sola libera voluntate Dei, quam sine reuelatione non potuerunt cognoscere, vti que solis viribus naturalibus, nullo modo poterant scire sic Deum re ipsa statuisse. Si namque Ioanes, postquam ex reuelatione diuina hoc cognouit, quod d nos sibi filios & haeredes ad beatitudinem, quae quidem ab ea, qua ipse beatus est, non dissimilis esset, adoptauerit i. sua can. ca. 3. in haec verba erupit. Videte fratres, qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filij Dei nominemur & simus. Additque, Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videntur eum, sicuti est, qui fieri poterat, vt mortales solo lumine naturae illustrati rem tantam cogitando assequi possent: Profecto in cor hominis nunquam, vt Paulus ait, ascendisset, nisi diuinitus foret reuelatum.

Fateor equidem, vt consonum, ac non alienum a ratione se offerre, quod sapientissimus Deus premium iustis post hanc vitam, & supplicium malis constitutum habeat: quod tamen premium sit supernaturale, ac tam excellens, id est fanè, quod dicimus in cor hominis solo lumine naturali ascendere non potuisse.

Secutus cum quibusdam alijs existimat, in nobis esse propensionem naturalem, ante omnem actum elicitem, ad beatitudinem supernaturalem: quem admodum in lapide est inclinatio naturalis ad centrum, atque adeo beatitudinem esse nobis naturalem quoad appetitum & potentiam passiuam, licet non quoad affectionem & potentiam actiuam.

Quare ad primum argumentum initio propositum, admissio antecedente & prima consequentia, negat minorem, fateaturque aliquid naturale esse in homine, quod ab eo naturaliter non possit cognosci, videlicet propensionem illam ad beatitudinem supernaturalem. Ratio, inquit, est, quia homo ea solum potest naturaliter cognoscere, ad quae assurgere intelligendo potest ex us, quae sensu percipit: nihil autem sensu percipi potest, quod nos in cognitionem propensionis ad beatitudinem, de qua loquimur, deducere valeat. Haec tamen solutio, licet, quod ad homines attinet, satisfaciatur, in angelis tamen locum non habet: cum non indigeant sensu ad cognoscendas res spirituales. Quare vel tenetur dicere Scotus, Angelos naturaliter posse cognoscere,

tum suam? tum etiam nostram beatitudinem sitam esse in visione diuinæ essentiae, quod nullus profecto admittet, oppositumque satis videtur probare ratio, quod ostendimus, id homines naturaliter non posse cognoscere, vel tenetur dicere, aliquid naturale Angelis & hominibus inesse, quod naturaliter ab Angelis percipi non possit, propensionem scilicet naturalem, de qua disputamus, ac proinde neque Angelos neque homines ab vlla mente creata posse naturaliter comprehendi, quod non facile est admittendum.

Ad secundum similiter negat Scotus in iorgm, quia homo ex iis, quae sub sensum cadunt, non potest deuenire in cognitionem propensionis, quam habet ad beatitudinem, & finem nobis supernaturalem. At hac etiam solutio, sicut & praecedens, non habet locum in Angelis, propter rationem paulo ante propositam. Quoniam verò quaest. 12. art. 1. disp. 2. (vbi aptior erat de hac re disputandi locus) ostendimus cum Caetano, Capreolo, & Ferrariensi, in nobis non esse propensionem naturalem ad beatitudinem supernaturalem, eaque de causa beatitudinem nobis propositam omnino esse nobis supernaturalem, aliter respondendum est ad argumenta proposita.

Ad primum quidem, negandum est antecedens, si sit sermo de appetitu naturali innato, hoc est, inclinatione, quae non est actus elicitus.

Ad secundum, quicquid sit de minori, negat optime Capreolus consequentiam. Ratio est, quia ad perfectam cognitionem alicuius naturae, satis est penetrare omnes eius causas naturales: vnde opus non est finem supernaturalem agnoscere.

Tertium argumentum, si quid probat, solum conuincit Deum cognitum lumine naturali esse nostrum vltimum finem naturalem, quod non latuit Aristotelem 10. Ethicorum, & 11. Metaph. cum supremam felicitatem nostram in hac vita, in contemplatione substantiarum separatarum praesertim Dei Optimi Maximi, constituit. Philosophi etiam, qui immortalitatem animorum posuerunt, atque de statu illorum in futura vita disseruerunt, in quibus est Tullius li. 1. Tusculanarum quaestionum, in contemplatione naturali rerum, maxime caelestium, felicitatem nostrarum mentium a corpore separatarum collocauerunt. Non verò probat argumentum, ab homine solo lumine naturali posse cognosci, vltimum finem ad quem supernaturaliter sit perducendus, in claro Dei consuetu positum esse. Reliqua quae in hoc articulo dici poterant, commodius ad quaestionem 12. articulo primo differuntur.

ARTICVLVS II.

Vtrum sacra doctrina sit scientia.

DISPUTATIO I.

Ec loco sacra doctrina eodem modo sumitur, ac in praecedente articulo, videlicet, vt comprehendit habitum principiorum & conclusionum. De ea verò sic sumpta quaerit D. Thomas

vt vtrum sit scientia quoad habitum conclusionum, vt ex corpore articuli patet: quoad habitum namque principiorum scientiam non esse, perspicuum erat.

Vt verò articulo praecedente dicebamus, in hac doctrina principia sunt ea omnia, quae immediate, & in se à Deo sunt reuelata. Haec autem ea tantum sunt, quae in libris canonicis continentur, & in supertraditiones, quae extra Scripturam sacram, vt certò à Deo reuelata, in Ecclesia conseruantur.

Non defuerunt, qui dicerent, definitiones etiam illas

Quid ad secundum respondet Scotus?

Reijcitur Scoti responsio.

Respondetur argumentis initio propositis.

Ad 1.

Ad 2.

Ad 3.

Deus quomodo sit naturalis finis nobis?

Tertio.

Communis opinio.

Senti opinio.

Quid ad primum argumentum initio propositum?

Respondetur Scoti responsio.

Sensus quaestionis.

Principia in Theologia quoniam sunt.

Quorundam sententia.

8. Quæst. j. Artic. ij. Disput. j.

illas esse inter principia Theologiae computandas, quibus Ecclesia aliqua statuit, quod ea videat ex reuelatis euidenter deduci, quale est illud, in Christo Domino duas esse voluntates, diuinam & humanam, quod licet in sacris literis non sit expressum, inde tamen euidenter colligitur. Mouentur ea ratione, quoniam sicut Paulo, & aliis Scripturæ sacre autoribus adfuit Spiritus Sanctus, ut in iis, quæ scribebant, à veritate nulla ratione desisterent: ita Ecclesiæ adest, ut non erret in iis, quæ certa esse definit, quare sicut conclusiones, quas Paulus ex aliis deducebat, ut quod Deus non longè sit ab unoquoque nostrum, eo quod in eo mouemur & sumus. Item quod resurrectio mortuorum sit futura, eo quod Christus resurrexerit, habent rationem principiorum immediate reuelatorum, eo ipso quod assertæ sunt à Paulo: ita conclusiones, quas ex eo definit Ecclesia, quod videat eas ex reuelatis euidenter deduci, erunt principia immediate reuelata, hoc ipso quod ab ea definitur.

A. 7.
1. Cor. 15.

Reijctur.

Hæc sententia mihi non placet, quam etiam Canus reiecit 12. de locis cap. 3. Concursum namque, quo Spiritus sanctus prætor adest Ecclesiæ Catholice, ipsiusque capiti summo Pontifici, non est ut aliquando de fide efficiat, quod antea non esset de fide, sed solum ne erret in declarandis iis, quæ ad fidem mediata, vel immediate pertinent. Quare sicut in Ecclesia non est facultas & autoritas efficiendi aliquid de fide, quod antea tale non esset, sed solum fidelibus declarandi, quid certo de fide habendum sit, ita etiam neque est facultas, & autoritas condendi illam Scripturam sacram, librumve canonicum, aut partem aliquam illi addendi, sed solum diiudicandi inter libros canonicos ac non canonicos. At verò autores Scripturæ sacre, quorum lingua, ut Regius Propheta in Psalmo 44. fatebatur, tanquam calamus erat Dei, & per quos multifariam, multisque modis loquebatur Deus, ut Paulus ad Hebr. 1. testatur, quemadmodum autoritatem habebant, ut quod literis mandarent, id eo ipso ad fidem pertinere, ita etiam nouas Scripturas sacras condendi.

Solutio argumenti.

Ad rationem igitur prioris sententiæ respondendum est, alio atque alio modo Spiritum sanctum adfuisse autoribus Scripturæ sacre, ac modo præfens est Ecclesiæ, ac summo ipsius capiti: ac proinde negandum est, conclusiones, quas Ecclesia ex immediate reuelatis deducit, eodem modo inter principia Theologiae esse computandas, ac complexiones eas, quas Paulus ex aliis, in suis scriptis colligit.

Dubitatio.

Soluitur.

Quæres ergo, quonam habitu assentiuntur fideles conclusionibus ab Ecclesia ex reuelatis definitis, si illis habitu fidei immediate non assentiuntur? Respondetur, si sciant illas deducere ex reuelatis, ut eas deducit Ecclesia, duplici via assentiuntur illis per habitum Theologicum. Altera, eo ipso discursu, quo eas, non secus ac ipsa Ecclesia, deducunt. Altera, per hunc alium discursum autoritati Ecclesiæ innitentem doctis & indoctis communem, Ecclesia errare nequit in suis definitionibus: hoc vel illud ab ea definitum est: ergo est certum ac verum.

Diximus hæcenus, solas propositiones reuelatas, esse inter principia Theologiae. Nec obstat, quod aliquando ex vna propositione de fide, & altera euidenter nota solo naturæ lumine, colligatur conclusio propriè Theologica: cuiusmodi enim propositio non proprium, sed peregrinum principium in Theologia habendum est. Quia verò in eo euentu assensus propositionis de fide, & alterius cognitæ lumine naturali, atque assensus bonitatis consequentiæ, in hoc conueniunt, quod omnes sunt certi, & ideo

A sunt vna integra causa sufficiens, ut efficiant certitudinem conclusionis, gignunt assensum conclusionis certum. Quia verò euidentis assensus vnus tantum præmissæ, & bonitatis consequentiæ, non sunt causa sufficiens ad euidenter assentiendum conclusioni, ideo id præstare non possunt. Denique quoniam, ut aliquis actus sit supernaturalis, necesse non est, ut omnes causæ, quæ ad illius productionem, quoad substantiam actus necessariae sunt, sint etiam supernaturales, sed satis est, si aliqua supernaturalis concurrat: consequens est, ut assensus conclusionis, productus ex assensu vnus præmissæ de fide & alterius cognitæ lumine naturali, cum assensu naturali bonitatis consequentiæ, supernaturalis sit & proprius Theologiae, non solum quia supernaturalis est, sed etiam quia certus est & inuidens, & de obiecto ac materia Theologiae. Quod verò satis sit concursus vnus causæ supernaturalis ad efficiendum actum supernaturalem, manifestum est. Actus enim contritionis ex solo auxilio, & concursu supernaturali, quo causæ naturales adiuuantur, efficitur supernaturalis: & actus fidei, spei, & caritatis supernaturalis, ex solo concursu habitus supernaturalis, aut alicuius auxilij supernaturalis cum causis naturalibus, semper supernaturalis euadit.

B Cognitæ lumine naturali, cum assensu naturali bonitatis consequentiæ, supernaturalis sit & proprius Theologiae, non solum quia supernaturalis est, sed etiam quia certus est & inuidens, & de obiecto ac materia Theologiae. Quod verò satis sit concursus vnus causæ supernaturalis ad efficiendum actum supernaturalem, manifestum est. Actus enim contritionis ex solo auxilio, & concursu supernaturali, quo causæ naturales adiuuantur, efficitur supernaturalis: & actus fidei, spei, & caritatis supernaturalis, ex solo concursu habitus supernaturalis, aut alicuius auxilij supernaturalis cum causis naturalibus, semper supernaturalis euadit.

C Ex his patet, commune illud pronuntiatum, Conclusio sequitur debiliorem partem præmissarum, intelligendum esse quoad effectus qui pendet ab vtraque præmissa, ut sunt certitudo & euidentia: secus autem quo ad effectus, qui ab vtraque præmissa non pendet, cuiusmodi est assensum esse supernaturalem, ut explicatum est.

Logicum pronuntiatum exponitur.

D Illud admonerim, licet propositiones omnes immediate reuelatæ sint principia in Theologia, quasdam tamen earum esse præcipua principia, ut sunt articuli fidei, qui in Symbolo Apostolorum capitales proponuntur, ut ab omnibus fidelibus memoria teneantur, reliquis verò propositionibus de fide esse principia, minus tamen præcipua, inter quas diuersi adhuc gradus possunt constitui. Conclusiones autem Theologiae, erunt propositiones omnes, quæ ex omnibus hæcæ principijs deducuntur.

Qua sunt principia Theologica magis præcipua.

E Diximus de principijs proprijs Theologiae. Illud nunc addendum est, cum vnus cuiusque scientiæ sit, non solum proponere, & explanare sua principia, si obscura sint, sed etiam ea via, qua potest, contra aduersarios probare (præsertim si scientia suprema sit, qualis est inter naturales Metaphysica, & inter omnes diuina Theologia) eademque defendere contrarias rationes dissoluendo, inde effici, ut à munere Theologiae aliena non sint, quæ sequuntur.

F Primum, in sacris literis, Concilijs, aliisque definitionibus sua principia indagare, quaerendo verum sensum & interpretationem sacrarum literarum, modò ex proprietate sermonis (ad quam rem maximè peritia linguarum conducit) modò ex antecedentibus & consequentibus, modò ex collatione diuersorum locorum, qui inter se vel consensire, vel repugnare videtur, modò ex interpretatione Sanctorum Patrum, qui in Germano sensu sacrarum Scripturarum inquirendo, multum diu; versati sunt, magno perèque à Deo ea in re adiuti, & illustrati fuerunt, atque ex alijs rebus, quæ ad id possunt conducere.

Varia Theologia muneris explicatur.

Secundùm sua principia suadere, quò facilius & promptius homines ad ea credenda inducantur. Idque interdum per rationes omnibus principijs confirmandis communes, qualia sunt miracula in fidei confirmationem effecta, noui & veteris Testamenti mira concordia, religionis Christianæ cum alijs sectis collatio, atque alia quæ suo loco explanabuntur.

nabuntur. Interdum vero, per rationes singulis peculiaritares, ostendendo quam consentiant singula cum lumine naturali demonstrari possunt, vt Deum esse, esse vnum, esse principium omnium rerum, &c. pro alioquo vero confirmatione, adducendo suasiones, rationesque probabiles, quantum cuiusque natura paritur.

Tertium, aduersus eos, qui quaedam principia negant, & alia admittunt, ex admissis negata ostendere: quo pacto contra Iudaeos & hereticos in nouo testamento demonstratur, quae in nouo continentur, & aduersus haereticos ex iis, quae concedunt, ostenduntur, quae ipsi inficiantur.

Quartum, rationes enodare, quae vel adducuntur, vel adduci possunt, ad dogmata fidei impugnanda. His de causis August. 14. de Trinitate c. 1. asserit. *Theologia fidei saluberrimam gigni, nutrir, defendi, roborari, vt articulo procedenti fufus dictum est.*

His, si placet, adiungito, vt reliquarum scientiarum, ita & huius disciplinae proprium esse, ex suis principiis deducere suas conclusiones. Ab ipsiusque munere alienum prorsus non esse, pertractare quaedam, quae licet ad alias scientias pertineant, coniuncta tamen, & quasi antecedentia sunt iis, de quibus ex proprio munere disputat, ex quarum proinde cognitione, cognitio suarum rerum pendet, vt agere de virtutibus & vitiis moralibus, de bonitate & malitia humanorum actuum, vt vltius ostendat, vbi sit peccatum lethale aut veniale, & quibus operibus existens in gratia mereatur incrementum gratiae, atque beatitudinis, &c.

Ex dictis, quae sequuntur, percipi possunt. Primò, non rectè Aureolum apud Capreol. 1. q. prologi in argumentis contra primam conclusionem asseruisse, articulos fidei non esse principia, sed quasi conclusiones Theologiae; ea nimirum ratione ductum, quòd D. Thomas saepe moueat quaestiones de articulis fidei, vt vtrum Deus sit vtrum sit trinus, &c. & August. libros de Trinitate magna ex parte in exponendo, suadendo, ac defendendo articulo sanctissimae Trinitatis, insumat. Id enim non ex eo faciunt, quòd articuli fidei non sint suapte natura principia Theologiae: sed quòd ad Theologiam, vt dictum est, etiam pertineat explicare, probare, defendere, suadereque sua principia quoad fieri potest, etiam rationibus à natura petitis, quod praestant praedicti Patres, vt iuxta admonitionem, *parati simi Christiani satisfacere omni posenti rationem de ea, quae in ipsis est fide.*

Secundò, Theologiam quo ad intelligentiam Scripturarum sanctarum, Conciliorum, aliarumque definitionum, quibus declarantur quae sint de fide, tanquam immediatè reuelata à Deo, non scientiam, sed intellectum principiorum dici debere. Quòd si euidenter attingatur verus sensus literalis, comparatur quidem fides, quae est principium Theologiae certum & ineuidens: si autem de vero sensu solum probabile feratur iudicium, principium duntaxat probabile habebitur.

Tertiò, Theologiam quoad discursus, qui rationibus naturalibus in ea fiunt, vel ad probanda principia, aut confirmandas conclusiones, vel ad probandum aliquid antecedens ad ea, de quibus Theologia tractat, interdum esse scientiam, interdum vero opinionem. Ceterum vt huiusmodi rationes proprie non sunt Theologicae facultatis, sed emendicatae ab aliis scientiis, quibus sibi famulantibus vti solet, vt habes art. 5. ad secundum, ita habitus, quos generant, non sunt Theologici, sed eiusdem speciei cum habitibus earum scientiarum, à quibus rationes sunt petita. Primum patet ex eo, quia in Theo-

logia tam circa ea, quae ad contemplationem pertinent, vt Deum esse, esse creatorem, &c. quam circa mores, vt furum esse malum, homicidium esse illicitum, &c. fiunt saepe rationes merè naturales, quarum quaedam sunt demonstrationes, & generat scientiam, aliae solum sunt probabiles, & generant opinionem.

Secundum vero similiter ex eo constat, quia huiusmodi rationes prorsus eadem sunt cum illis, quae fiunt in scientiis naturalibus, & eisdem conclusiones inferunt: ergo generant eundem habitum, quem in propriis gignere solent. Confirmatur deinde, quia processus proprius Theologiae, est ex reuelatis: ergo huiusmodi rationes merè naturales, neque proprie sunt Theologiae, neque habitum Theologicum producere possunt.

Quartò, Theologiam quoad discursus proprie Theologicos, quales sunt, qui ex vna vel pluribus propositionibus reuelatis aliquid concludunt, complecti multas opiniones, vt habere solent ferè omnes scientiae naturales. Probat, quia aliquando procedit quidem ex propositionibus reuelatis, sed non in sensu, quem constat esse literalem, & intentum ab Spiritu sancto: huiusmodi autem propositiones, vt dictum est, sunt principia probabilia, quae non nisi opinionem possunt generare: aliquando vero licet procedat ex aliqua, in sensu quem constat esse de fide, assumit aliam minimè reuelatam atque ineuidentem, aut conclusionem consequentià ineuidenti dedit: huiusmodi autem discursus solum opinionem generare possunt.

Quintò, totam difficultatem quaestionis, vtrum Theologia sit scientia, in eo sitam esse, vtrum scientia sit quoad habitus, qui reliquos discursibus sibi propriis generantur, quales sunt quibus ex vtraque sumptione in sensu, quem constat esse de fide, vel ex vna in sensu quem certum est esse de fide, & altera euidente secundum naturam lumen, conclusio euidenter deducitur. Atque hic est sensus quaestionis propositae à D. Thoma hoc articulo, in eodemque sensu, eam ceteri Theologi discutiunt.

Hac igitur de re, sententia D. Thomae est: Theologiam esse scientiam, ad eum tamen modum, quo disciplinae subalternatae, quando procedunt ex principiis notis in scientia subalternante, creditis verò in subalternata, dicuntur scientiae: procedit enim Theologia ex articulis fidei, notis quidem euidenter per scientiam Dei, & beatorum: creditis verò in Theologia ex reuelatione diuina. In eadem quoque sententia est Richardus q. 2. prologi, eamque defendunt Capreolus ibid. q. 1. & Caietan. hoc loco.

Sit nihilominus prima conclusio. Si sit sermo de scientia accepta pro habita certo & euidenti, vt ab Aristotele accipi solet, Theologia, qualis in hac vita haberi solet, non est dicenda scientia. Haec est Durandi q. 1. prologi, Gregorij q. 1. artic. 4. Scoti q. 3. in 5. q. laterali, & in 3. d. 24. q. 1. Gabrielis q. 7. Cani 12. de locis c. Soti 1. Posteriorum q. 2. ad confirmationem 7. argum. & multorum aliorum. Probat, primò, quia principia non possunt maiorem euidentiam conclusionis gignere, quam habeant in se: sed principia Theologiae sunt articuli fidei, qui, vt fide tenentur, nullam habent euidentiam: ergo nullam euidentiam conclusionis efficient, ac proinde habitus, qui generabitur, non erit scientia. Secundò, vt aliquis dicatur scire, necesse est, vt procedat ex principiis sibi euidentibus, aut saltem ex iis quae sciat reducere ad principia euidentia, alioquin non sciet, cum non habeat demonstrationem ipsorum, vt Aristoteles ait 1. Poster. cap. 2. sed principia, ex quibus procedimus in

Opiniones Theologicae ex reuelatis habite.

In quo consistit quaestio proposita difficultas.

D. Thom.

1. Conclus.

D. Augustini in dictum.

Aureolus reprobatur.

1. Pet. 3.

Theologia quo sensu dicitur debere intellegi in principio.

MILITARIA

Theologia, neque sunt nobis ex se euidentiæ, neque scimus illa reducere ad principia ex se euidentiæ: ergo licet euidentiæ sit Deo & beatis, per ea nunquam scientiam comparabimus. Neque credo D. Thomam in opposita fuisse sententiâ, sed id solum voluisse, vt quemadmodum artifex subalternatus, quando procedit ex principis demonstratis in disciplina subalternante, & ab eo solum creditis, dicitur quodammodo comparare scientiam subalternatam: non quodd habitus, quem comparat, scientia vera sit, cum acquiratur ex principis fide humana acceptis, quæ opinio quædam est, sed quod comparer eam ex principis à disciplina subalternante deriuatis: ita etiam Theologia nostra quodammodo scientia sit, quatenus principia, ex quibus procedit, deriuantur à scientia Dei reuelantis, cui innituntur. *Locus sum autem in conclusione de Theologia, vt in hac vita à nobis habetur: quoniam Theologia Beatorum, tam quoad principia, quam quoad conclusiones, quas ex eis cognoscit, euidentiſſima est: specie tamen distincta à Theologia nostra.*

Exponitur D. Thom.

Theologia Beatorum à nostra distincti speciei.

2. Conclus.

Secunda conclusio, non solum Theologia nostra, verum & ipsa fides appellari potest, ac debet scientia, vs scientia idem est atque cognitio certa, & firma. Hæc est Cui loco citato, & Scoti in 3. d. 24. q. 1. Atque probati potest primò, quia sacra scriptura talem eam appellat. Luca enim 1. Zacharias loquens cum Ioanæ Baptista ait: *Preibus ante faciem Domini: & addit: ad dandam scientiam salutaris plebi eius: loquitur autem de notitia fidei. Iob. 19. scio quod redemptor meus sum, & in nouissimo die de terra surrecturus sum: id autem non nisi per fidem sciebat. Sapient. 10. dedi illi scientiam sanctorum. Hier. 3. Dabo vobis pastores, pascet vos scientia & doctrina. & cap. 9. In hoc gloriatur, qui gloriatur scire & nosse me. Pauli 1. ad Corint. 2. 3. quando inquit, sine lingua cessabunt, sine scientia destruetur, nomine scientiæ, vt exponit Caietanus ad eum locum, intelligit Theologiam. Idem intelligit cap. 12. quando inquit. *Alij datur sermo scientiæ, vt vult Augustinus 1. 4. De Trinitate cap. 1. Hieronymus etiam in Prologo Bibliorum ad Paulinum, ad finem cap. 7. scientiam eam appellat. His Doctores Parisienses permoti articulo 4. dixerunt, non plus scire propter scire Theologiam, egor.**

Durandus & Gregorius refutantur.

Secundò probatur conclusio, quia si Aristoteles in disciplinis naturalibus, ad scientiam exigit euidentiâ, id propterea est, vt cognitio firma sit & certa: at Theologia & fides sine euidentiâ, firmæ cognitiones sunt, & certæ, vt pote quæ diuinæ authoritatè & scientiæ innituntur, ergo etiam quando de rebus, quarum connexio necessaria non est, habentur, vt quodd verbum caro sit factum: aut dies iudicij futura, scientiæ dici possunt. Id quod Durandus, & Gregorius locis citatis non satis aduertunt, dum Theologiam à propria ratione scientiæ reiecerunt, quod sapè sit de rebus non necessariis. Sicut enim Deus, propter infallibilitatem & certitudinem scie cognitionis, de non necessariis dicitur habere scientiam: ita etiam Theologia propter infallibilitatem & certitudinem, quam ex scientia & autoritate diuina, quibus innititur, nanciscitur, potest dici scientia, quamuis etiam de rebus non necessariis habeatur. Quod si Aristoteles in disciplinis naturalibus, ad rationem scientiæ necessitatem obiecta exigit, id propterea fecit, quia certitudo & infallibilitas cognitionis naturalis pendet ex infallibilitate & certitudine, quam obiectum suapte natura debet habere. At quia cognitio diuina ex parte cognoscentis suapte natura est certa & infal-

libilis, & fides, ac Theologia nostra ex parte scientiæ & authoritatis diuinæ, quibus innituntur, sunt suapte natura certæ & infallibiles, non exigunt obiectum suapte natura certum, sed satis est, quod obiectum sit certum & infallibile, vt subest cognitioni diuinæ: quod complexiones etiam non necessarias posse habere, certo certius constat.

DISPUTATIO II.

Verum Theologia sit habitus distinctus à fide.

Scoti in 3. d. 35. partem negantem amplectitur: asserit enim eundem habitum esse, quo assentimur articulis fidei, & conclusionibus, quo ex illis euidenter deducuntur. Confirmari potest hæc sententia. Primò, quia assensus, quo huiusmodi conclusionibus assentimur, est assensus fidei: ergo & habitus, quo assentimur, erit etiam fides. Consequentia patet, antecedens probatur: quia est assensus certus & inuidens, quod soli assensui fidei Catholice conuenit.

Scoti sententia fundatur.

Primò.

Secundò, error oppositus conclusionibus, quæ euidenter colliguntur ex articulis fidei, est hæresis, perinde ac error oppositus fidei articulis: quia de causa, qui negat aliquid, quod euidenter deducitur ex articulis, meritò ab Ecclesia tanquam hæreticus punitur: ergo habitus, quo assentimur eidem conclusionibus, est fides Catholica, perinde ac habitus, quo fidei articulis assentimur.

Secundò.

Tertio, Theologus, qui ante definitionem Ecclesiæ conclusionem aliquam euidenter sequi ex articulis fidei intuebatur, eodem profusus habitu assentitur illi post definitionem Ecclesiæ, quo antea assentiebatur, nec enim censendus est propter definitionem Ecclesiæ amississe habitum, quem antea habebat: sed post definitionem Ecclesiæ assentitur habitu fidei Catholice, perinde ac ceteris, qui sciunt propositionem illam esse definitam, & nesciunt eam ex articulis deducere: ergo & antea eodem modo eidem assensum præbebat, ac proinde habitus Theologiæ, quo illi antea assentiebatur, erat fides Catholica.

Tertio.

Quartò, si habitus Theologiæ esset distinctus ab habitu fidei, vel esset acquisitus, vel infusus: non acquisitus, quia tunc Theologia non esset scientia supernaturalis: nec item infusus, quia ridiculum videretur asserere, Deum infundere Theologiæ nouum habitum, quando Theologiam addiscunt: ergo ab habitu fidei non distinguitur.

Quartò.

Contraria tamen sententia, vt communior est inter Theologos, ita planè est probabilior: quæ suaderi potest. Primò, quia ita se habet habitus fidei ad conclusiones quæ euidenter deducuntur ex articulis, sicut habitus principiorum in humanis scientiis ad conclusiones, quæ inde euidenter deducuntur: sed in humanis scientiis ex assensibus principiorum generatur assensus & habitus conclusionis, specie distinctus ab assensibus & habitibus principiorum: ergo in Theologia ex assensibus articulorum fidei generabitur assensus & habitus conclusionis specie distinctus ab assensu, & habitu fidei articulorum.

Theologia specie distinguitur à fide.

Neque satisfacit responsio Scoti loco citato dicentis, disparem esse rationem: quia in Theologia tam articulis, quam conclusionibus inde deductis, assentimur propter autoritatem reuelantis: in scientiis verò humanis, conclusionibus & principis assentimur propter euidentiâ, quam habent ex suis termi-

Scoti solutio refertur.

terminis : aliam esse evidentiam principiorum, & aliam conclusionum, licet hæc ex illa derivata sit. Non, inquam, satisfacit hæc responsio : quia in scientiis non est necesse conclusionem habere evidentiam ex terminis, sed satis est, si ei assentiamur ea præcisè ratione, quia sequitur ex principiis evidentibus. Vnde quemadmodum in scientiis, ex eo, quod ad assensum conclusionis requiritur deductio & consequentia, generatur assensus conclusionis, & habitus specie distinctus: ita etiam in Theologia idem necessariò confitendum est.

Secundò si per possibile, vel impossibile alicui homini, vel per lumen gloriæ, vel quouis alio modo revelaret clarè fidei articulos, non revelatis interim conclusionibus, atque inde illa sua industria deduceret conclusiones evidenti consequentia, assensum & habitum conclusionis specie distinctum compararet : ergo etiam quando Theologus ex articulis revelatis, sua industria deducit conclusiones, assensum & habitum specie distinctum comparat.

Pro solutione argumentorum animaduertendum est, quemadmodum in discrimine, quod constituitur inter scientiam, opinionem, & fidem, ut nimirum scientia sit certa & evidens, opinio incerta & inevidens, fides verò certa & inevidens, scientia sumitur latè, ut comprehendit habitum principiorum & conclusionis, opinio item, ut complectitur opinionem principiorum probabiliū, & opinionem conclusionis: ita etiam fidem accipi latè, ut comprehendit habitum articulorum & conclusionum, quæ inde evidenter deducuntur. Habitum enim huiusmodi conclusionum, fides quedam dici potest, tum quòd sit de rebus certis, & inevidentibus, tum etiam quòd sit de rebus revelatis à Deo, non quidem formaliter, & in se, sed virtute atque

in alio, nimirum in ipsis articulis. Fides ergo Catholica duobus modis accipi potest, uno præse, pro habitu & assensu eorum, quæ immediatè, hoc est, formaliter & in se revelata sunt: altero latè, pro habitu & assensu tantum horum, quàm eorum, quæ mediatè, hoc est, virtute & in alio revelata sunt, ut sunt conclusiones, quæ ex articulis evidenter deducuntur. Consuevimus enim dicere, de fide esse, quod evidenter ex articulis fidei deducitur. Atque hoc modo accipiendus est D. Greg. Nazianzenus §. libro Theologia, cum asserit, ea, quæ evidenter ex sacra Scriptura colliguntur, perinde habenda esse, ac si in eadem Scriptura expressè continerentur.

His præmissis, ad primum dicendum est, assensum illum esse fidei latè sumptæ.

Ad secundum dicendum est, errorem illum esse hæresim sumptam latè, nempe ut opponitur fidei latè, non præse sumptæ. Meritò autem, qui ita errat, punitur ab Ecclesia : quoniam ignorantia non excusatur. Tum quia contradicit his, quæ vider evidenter sequi ex articulis fidei, tum etiam quia, ut bene notavit Canus 12. de locis. c. 7. censetur simul habere errorem circa articulos fidei.

Ad tertium dicendum est, Theologum in eo euentu, duplici medio, discursive Theologico assentiri illi conclusioni: quare admittit maiori, neganda est minor : tam enim ipse, quàm ceteri, qui ob Ecclesie definitionem aut autoritatem illi assensum præstant, non habitu fidei, sed Theologiae per discursum Theologicum comparatè assentiuntur, ut disputatione præcedente explicatum est.

Ad quartum dicendum est, habitum Theologiae esse acquisitum, supernaturalem tamen propter concursum fidei infusæ ad illius generationem. Vnde

colliges, alterius speciei esse Theologiam, quam fidelis acquirit, ab ea, quam comparat hæreticus de conclusionibus, circa quas non errat : siquidem ad huius generationem nulla causa supernaturalis concurrat.

Theologia hæreticorum.

DISPUTATIO III.

Utrum Theologia subalternetur propriè diuinæ scientiæ, & Beatorum.

AD propositam quaestionem respondendum est, Theologiam, si propriè loquendum sit, nec scientiæ diuinæ, nec scientiæ Beatorum subalternari. Ratio est, quia ut 1. Poste. c. 10. q. 2. ostendimus, ad subalternationem propriè dictam requiritur, ut scientia subalternata per principia vnius scientiæ demonstrat aliquid de subiecto alterius scientiæ, ut Perspectiva & Astrologia, quæ Geometriæ subalternantur, per principia Geometriæ varias affectiones demonstrant de rebus naturalibus, de quibus disputat Philosophia naturalis. Necessarium præterea est, ut præter attributa scientiæ subalternantis, progrediatur ad demonstrandos ulterius alios effectus, qui ex coniunctione attributorum scientiæ subalternantis cum subiecto de quo demonstrat, proveniunt, ut ibidem latius ostendimus. Astrologus enim postquam per principia Geometriæ demonstrat de circulis celestibus, & de aliis huiusmodi, attributa Geometriæ, progreditur ulterius ad demonstrandum eclipses futuras, & durationes earum, ortus & occasus signorum, quantitatem dierum ac noctium in diversis regionibus, & diversis anni temporibus. Quòd fit, ut subiectum scientiæ subalternatæ, semper addat aliquid accidentarium subiecto scientiæ subalternantis. Quare cum nostra Theologia nihil ex principiis scientiæ diuinæ, vel beatorum demonstrat de suo subiecto, sed per sua peculiaria principia cognita lumine fidei id efficiat, neque demonstrat alia attributa ab iis, quæ sciuntur scientiæ Dei & Beatorum, nec denique subiectum ipsius addat aliquid supra subiectum scientiæ Dei & Beatorum, consequens est, ut non propriè illis subalternari possit.

Partem negantem esse absolutè veram.

Nec verò id voluit D. Thomas, sed cum multi sint modi subalternationis impropriè dictæ. Primus, quando subiectum vnius continetur sub subiecto alterius, quo pacto omnes scientias, dicimus quodammodo subalternari Metaphysicæ. Secundus, quando finis vnius ordinatur ad finem alterius, quo pacto artem conficiendorum frenorum, dicimus quodammodo subalternari equestri. Tertius, quando principia vnius, saltem ad eum sensum deriuntur ex principiis alterius, eisque inniuntur, quòd in scientia inferiori creduntur ex præcisè autoritate eius, qui per scientiam superiorem evidenter eadem cognoscit, quo pacto principia nostræ Theologiæ, deriuntur ex scientia diuina, eisque infallibilitati inniuntur. Cum, inquam, his modis subalternatio accipi possit, hoc postremo modo voluit D. Thomas Theologiam nostram subalternari quodammodo scientiæ Dei. Adiunxit, subalternari etiam scientiæ Beatorum, quia multa sunt nobis immediatè revelata à Christo & ministerio Angelorum beatorum : hæc autem suo etiam modo deriuata sunt ex scientia beata animæ Christi & Angelorum, eisque infallibilitati inniuntur. Hoc loco esset disputandum, utrum Theologia, quam in hac vita comparamus sit eiusdem speciei cum Theologia Beatorum, & utrum

Explicatur D. Thomas.

Ad quartum dicendum est, habitum Theologiae esse acquisitum, supernaturalem tamen propter concursum fidei infusæ ad illius generationem. Vnde

Solutio argumentorum partium oppositorum.

Fidei Catholicam duobus modis accipi posse.

Greg. Naz. loci exponeitur.

Responso ad 1.

Ad 2.

Ad 3.

Ad 4. Theologiae scientiæ diuinæ est ad

MELINA
D. NE

maneat in patria: partem tamen negatam utriusque A
quaestionis 1. 2. quaest. 67. articulo 2. ostendimus.

DISPUTATIO III.

*Virum puro viatori, divina saltem virtute, com-
municari possit evidens cognitio articu-
lorum fidei.*

*Henricus
Gandauensis.*

Nomine puri viatoris, intelligitur hoc loco is, qui neque in transitu videt divinam essentiam. Henricus Gandauensis quodlibeto 8. q. 14. & quodlibeto 12. q. 2. supponit, notitiam abstractiuam quantumcumque euidentem, cum actu fidei non pugnare, quamuis intuitiua cum eo ita pugnet, vt ab eodem intellectu de vno atque eodem obiecto, haberi simul nulla ratione possit. Vnde inquit, si quis fenestris clausis sola autoritate Astrologi motus, credat hoc temporis momento esse lunam eclipsim, & euidens clausis fiat ei demonstratio, qua id euidenter cognoscat, nondum amittit fidem humanam, sed simul assentitur eclipsim esse, tam per actum fidei humanae, quam per actum scientiae, euidentem quidem, at abstractiuum, non vero intuitiuum obiecti. Si vero inquit, per apertam fenestram intuetur eclipsim, quia comparat notitiam intuitiuam illius, non solum per sensum, sed etiam per intellectum interuentu notitiae intuitiuae sensus, amittit continuo fidem humanam, quae cum notitia intuitiua de eodem obiecto esse non poterat.

His ita constitutis, affirmat, in proceribus Ecclesiae esse lumen quoddam medium inter lumen fidei & lumen gloriae, quo conquirunt euidentem notitiam articulorum fidei, ac proinde conclusionum, quas inde euidenti consequentia deducunt. Vnde vult Theologiam nostram scientiam esse euidentem, qualem i. Post. Aristoteles definiuit. Addit tamen, neque notitiam euidentem articulorum fidei, neque scientiam conclusionum, quae ex eis colliguntur, excludere a maioribus Ecclesiae actum fidei ineuidentem, quo eisdem articulis assentiantur, quem tamen excludit in patria visio, quae per lumen gloriae eos intuebuntur. Ratio, inquit, est, quoniam notitia euidentis articulorum fidei, quae a puris viatoribus habetur per lumen illud medium, non intuitiua, sed abstractiua est: notitia vero abstractiua, actum fidei de eodem obiecto, vt dictum est, nullo modo impedit.

*Opinio Hen-
rici Gandauensis, reijci-
tur.*

Haec tamen opinio merito reijcitur ab omnibus: tum quod quaeuis euidentia pugnet cum actu fidei de eodem articulo aut conclusione, vt 1. 2. quaest. 67. artic. 3. late ostendimus, atque ob alias rationes, quas apud Scotum in 3. d. 24. q. vni- ca, & apud Durandum q. 2. Prologi poteris videre: tum vel maxime, quod lumen illud euidentiam efficiens commentitium sit, & contra experientiam Theologorum & fidelium omnium, qui nullam vnquam in se experiuntur euidentiam mysterij sanctissimi Trinitatis & aliorum, quae solo lumine supernaturali cognosci possunt. Nam si in proceribus inesset, utique ipsos non lateret: vt enim recte docet Aristoteles 2. Posteriorum, capite 18. cognitio cognoscentem ipsum latere non potest. Caietanus 2. 2. Quaest. 175. artic. 5. asserit, Prophe- tas de duobus habere euidentiam, quando ipsis mysterium aliquod reuelatur, nimirum de re reue- lata, & quod reuelatio fit a Deo: hanc etiam credit esse opinionem Diui Thomae. Contrarium tamen communiter Doctores affirmant, neutrius

Caietanus.

Refellitur.

scilicet, eos habere euidentiam, sed tantum cer- titudinem firmam a Deo per lumen prophetae ef- fectam, quae nullam interiūs relinquit, permittit- ve dubitationem, quin & res reuelata vera sit, & reuelatio ipsa a Deo profecta. Atque hoc est, quod vult Diuus Thomas locis ibidem a Caietano cita- tis, & planè tam haec Caietani, quam Henrici sen- tentia pugnare videntur cum Paulo 1. ad Corinth. 13. vbi docet, quod *Propheta euacuabitur adue- niente visione beatifica, & quod scientia destruetur*, quia, vt inquit, *per scientiam* (hoc est, Theolo- giam, & subinde fidem, cui Theologia innititur) *ex parte cognoscimus* (quoad modum scilicet cog- noscendi, vt exposuimus 1. 2. quaest. 67. artic. 2. quia cognoscimus certò quidem, sed non euident- ter) & *per prophetiam ex parte prophetiam* (itidem quoad modum cognoscendi: quia per prophetiam cognoscimus certò, sed non euidenter) adueniente vero visione beatifica cognoscemus certò & euidenter. Vnde subiungit. *Cum venerit perfectum, cessabit quod est ex parte. Et videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum.* Quare Caietanus mutasse videtur sententiam ad eundem locum Pauli, vbi ait, *Theologiam nostram in patria non permanisuram, sicut neque fidem, eo quod nullam euidentiam habeat, quemadmodum nec propheta.*

*Locus Diui
Pauli expo-
nitur.*

Præcipua ergo difficultas huius quaestionis est, quid dicendum sit de potentia Dei absoluta. Scotus quodlibeto 7. partem affirmantem amplectitur, quam vt probet, præmittit ex quodlibeto 6. dupli- cem esse notitiam, vnã intuitiuam, abstractiuam alteram. Intuitiua (quam D. Thomas, & alij, visionis appellant) est reipresentis, vt praesens est, id est, quae suapte natura pendet a praesentia obiecti: eò quod sit notitia experimento praesentiam obiecti attingens, & non, quia aliunde comprobetur: talis est notitia, quae candorem huius papyri conspicio, vel quae sonus auditur: talis est etiam notitia, quae simul illud idem, sensus internus, aut intellectus cog- noscit.

*Scoti sen-
tia.
Notitia in-
tuitiua quid.*

Notitia vero abstractiua (quam alij simpliciter intelligentiae appellant) est rei, non vt est praesens: huiusmodi est notitia, quae per sensum internum, aut intellectum, patris iam demortui recordor: hoc enim interest, inter notitiam intuitiuam & abstractiuam sensus interni, quod intuitiua fit per speciem, quam notitia sensitiua externa proxime transmittit ad sensum communem, quae, vt 3. de Anima cap. 5. dicebamus, pendet quoad conserua- tionem a notitia sensitiua externa, a qua transmittitur: vnde tamdiu permanet notitia per eam effe- cta in sensu communi, quamdiu notitia sensitiua externa permanet. Notitia vero abstractiua fit per speciem referatam in memoria sensitiua, relictam ex priori notitia, vnde ex praesentia obiecti non pendet. Simile quoque est discrimen inter noti- tiam intuitiuam & abstractiuam intellectus: quod intuitiua fit per speciem intelligibilem produ- ctam ex coniunctione intellectus agentis cum notitia intuitiua sensus interni, & ab ea, quamdiu existit, pendet. Abstractiua vero fit per speciem in memoria intellectiua relictam ex tali notitia: vel per speciem productam ex coniunctione in- tellectus agentis cum notitia abstractiua sensus interni. Non solum autem in incomplexis certitur notitia abstractiua, sed etiam in complexis: noti- tia enim, quae scio triangulum habere tres angu- los aequales duobus rectis, abstractiua est, quia per eam

*Notitia ab-
stratiua.*

*Indicium
quandocum-
que notitia in-
com-
plexa*

*intuitiva
quandam
abstractiva.*

cam non conspicitur existentia obiecti, cum ab ea abstractat talis notitia. Notitia etiã, qua philosophus ex effectis per demonstrationem cognoscit Deum esse: aut domi manens oclusis fenestris, ex propriis causis eclipsim lunã nunc existere, abstractiva est: quia licet sit evidens notitia de existentia rei, talis tamen existentia experimento non conspicitur conuenire obiecto, sed quatenus aliunde comprobatur, quod si ð fenestra videat eclipsim lunã, notitiam intuitiuam tam sensu, quam intellectu comparabit.

Præmittit deinde Scotus, per solam notitiam intuitiuam diuinã essentia effici comprehensionem: non verò per abstractiuam, quantumcunque evidens ea sit: quia quidem in re omnes conueniunt.

His præmissis, probat partem affirmantem, quoniam Deus de potentia absoluta potest alicui communicare notitiam evidentem abstractiuam huius pronunciarì, *Deus est unus & vnus*, aut cuiusvis alterius articuli: sed hæc non facit hominem, neque etiam in transitu, extra statum viã: ergo potest communicare puro viatori notitiam evidentem articuloꝝ fidei. Minor patet ex dictis, & maior probatur. Tum quia in eo nulla videtur contradictio: tum etiam quia Paulus post raptum recordabatur se vidisse diuinam essentiam, & subinde Deum esse trinum & vnum, ergo post raptum habebat evidentiam huius, *Deus est vnus & vnus*: & non per notitiam intuitiuam, sed abstractiuam, qualis recordatio esse debet: ergo notitia abstractiua evidens articuloꝝ fidei necessariò concedenda est.

*Durandus
sententia
suadetur.*

Primò.

Partem negantem sequuntur Durandus 3. quaest. prologi, & ibidem referuntur quadam argumenta Paludani, qui fuit in eadem sententia, & Argentinas 3. quaest. Prologi. Quam probant primò. Quia cognitio evidens de Deo abstractiua, vel est magis, aut æquè perfecta, ac intuitiua: vel minus perfecta. Si detur primum: ergo est beatifica: sicut cognitio intuitiua, quod tamen omnes negant. Si detur secundum: cum Deus de rebus creatis, ab æterno habuerit notitiam abstractiuam earum, & post earum existentiam habeat intuitiuam, sequeretur Deum proficere in cognitione, quod etiam dici non potest: non ergo potest haberi talis notitia abstractiua evidens de Deo.

Secundò.

Secundò, fieri nequit, vt notitia abstractiua sit prima, quia semper sequitur aliquã intuitiuam, ex qua deducitur: sed in puro viatore non datur cognitio intuitiua de Deo, ex qua abstractiua deducatur: ergo fieri nequit, vt detur abstractiua. Maior probatur, primò inductione, quia Deus cognoscendo intuitiue essentiam suam, cognoscit abstractiue res, quæ esse possunt, quæque in ea continentur. Homines etiam, dum cognoscunt intuitiue res per sensus externos, eliciunt deinde tam sensibus internis, quam intellectu, notitias abstractiuas. Deinde probatur ratione, quia prima cognitio necessariò est entis in actu, vt in actu: talis autem est intuitiua: ergo prima cognitio necessariò est intuitiua. Maior probatur, quia non ens non potest cognosci nisi per ens, & ens in potentia cognosci non potest nisi per ens in actu, vt habetur 9. Metaphysicæ.

Tertiò.

Tertiò, si talis cognitio evidens abstractiua de Deo haberi posset à puro viatore, tunc aut essentia diuina secundum se immediatè representaretur intellectui viatoris, aut interuentu alterius rei mediæ. Si detur primum, erit cognitio intuitiua. Si secundum, tunc aut medium illud erit medium

A cognitiuum, in quo euidenter cognoscatur essentia diuina, aut solùm sit ratio cognoscendi, ad eum modum, quo species sensibilis, aut intelligibilis dicitur medium, quo cognoscimus rem representatam per eam. Primum dici non potest, quia nullum obiectum creatum potest ducere in cognitionem eorum, quæ sola fide tenemus, vt quod Deus sit trinus & vnus. Si detur secundum, cognitio erit intuitiua: quia quando obiectum est præsens secundum realem existentiam, vt re ipsa est essentia diuina, si representatur per speciem, producitur notitia intuitiua: adueniente enim specie, quæ præsentem colorem representat, continuò color ipse intuitiue conspicitur.

B Ex his duabus sententiis prior mihi multò probabilior videtur. Vnde ad primùm argumentum posterioris dicendum est, cognitionem abstractiuam de Deo, esse minus perfectam, quam intuitiuam. Cum verò inde inferunt, Deum proficere in cognitione, negandum est id sequi. Nam præter quàm quod D. Thomas negat, Deum aliquando habuisse cognitionem abstractiuam eorum, quæ sunt in aliqua differetia temporis, (quod in materia de scientia Dei est examinandum: in Deo cognitio abstractiua non est imperfectior, quam intuitiua, perinde atque in hominibus, quod ipsi etiam aduocari, velint nolint, tenentur concedere. Ratio est: quia in Deo vna tantum est cognitio, quæ pro immediato obiecto essentiam diuinam habet, pro mediato creaturas tam futuras in aliqua differetia temporis, quam numquam futuras: cognitioem verò illam esse aliquo modo intuitiuam comparatione creaturarum, quæ sunt in aliqua differetia temporis, & aliquo etiam modo abstractiuam, seu simplicis intelligentiæ, comparatione eam, quæ numquam sunt futuræ, nihil omnino cognitionem diuinam secundum se diuersam facit, sed tantum variatio cernitur, quo ad existentiam, aut non existentiam rerum cognitarum.

C Ad secundum dicendum est, notitiam abstractiuam non posse esse primam naturaliter: secus autem supernaturaliter, quo pacto de ea loquimur. Clarum est enim, Deum mihi posse infundere notitiam abstractiuam alicuius rei, antequam habeam intuitiuam eiusdem: qualem infundit Prophetis respectu futurorum. Ad primam igitur probationem dicendum est, bene probari, in nobis notitiam abstractiuam naturaliter primam esse non posse. Neque obstat, quod subiungit Durandus, nempe quod si in sensu interno, aut intellectu supernaturaliter esset notitia abstractiua ante omnem intuitiuam sensus externi, tunc sensus internus, aut intellectus haberet immediatum ordinem ad obiectum, ac proinde talis notitia esset intuitiua: ob id namque, inquit, notitia sensus externi est intuitiua, quod sensus habet immediatum ordinem ad obiectum. Non, inquam, hoc obstat, quia si notitiam habere immediatum ordinem ad obiectum, intelligat eam esse immediatè productam ab obiecto, tunc sensus interius neque immediatum, neque mediatum ordinem habet ad obiectum: cum notitia, de qua disputamus an esse possit diuina potentia, non sit ab obiecto, sed à Deo supernaturaliter producenda. Præterea sensus internus, quando ad præsentiam notitiæ sensitiuæ externæ, remotè mouetur ab obiecto interuentu eiusdem notitiæ, format notitiam intuitiuam, vt supra diximus: si verò aliquid aliud intelligit Durandus, id explicare debuisset. Ad secundam probationem dicendum est, maiorem

Prior sententia probatur.

Ad primum.

Ad secundum.

B esse

esse veram, si de ordine cognoscendi naturali, non verò supernaturali, sermo sit. Atque eodem modo ad auctoritatem Aristotelis respondendum est:

ad tertium.

Ad tertium argumentum dicendum est, essentiam diuinam in eo euentu immediatè representari in ratione obiecti cogniti: neque inde sequi notitiam esse intuitiuam. Quando enim recordor patris absentis, notitia illa immediatè representat patrem in ratione obiecti, quam tamen satis constat non esse intuitiuam. In ratione verò mediij, dicendum est representari per speciem, quam Deus imprimit: neque tamen inde sequitur notitiam esse intuitiuam. Quando enim in praesentia patris clausis oculis recordor eius, datur quidem species representans, & obiectum praesens: notitia tamen illa intuitiuam non est: quia longè diuerso modo representat suum obiectum species, quae notitiam intuitiuam efficit, ac species quae notitiam abstractiuam producit. His etiam adde, si placet, Deum eiusmodi notitiam sine vlla specie producere posse, si simul cum potentia cognoscendae concurrat speciei suppleto, immediatè ad productionem notitiae influat.

Notitia vbi produci potest absque vlla specie.

ARTICVLVS III.

Vtrum sacra doctrina sit vna scientia.

DISPUTATIO I.

IN qua acceptione, articulo praecedente de sacra doctrina disputatum est, vtrum esset scientia, sumpta videlicet pro solo habitu conclusionum, quae euidenter deducuntur ex iis, quae manifestè de fide sunt: in eadem quaerit hoc focu^s D. Thomas, vtrum sit vna: intellige, secundum speciem. Clarum namque erat, Theologiam, vt comprehendit etiam opiniones, habitum principiorum, & ea, quae aliis scientiis propria sunt, non esse vnam speciem: sed tantum vnam vnitatem ordinis, quatenus omnia ordinantur ad vnum finem, videlicet ad melius cognoscendum obiectum Theologiae, & ea, quae ad ipsum attributionem habent: neque aliud probant argumenta Durandi 4. q. Prologi, si rectè expendantur.

Quoniam verò de vnitatem specificam scientiae, & vtrum sit simplex qualitas, fuse disputauimus 1. Posteriorum, cap. 27. 2. de Anima, cap. 4. & 6. Metaphysicae: superferendum duxi ab iis quaestionibus. Si quid autem desideratum fuerit, ex iis, quae inferius disputatione tertia dicemus, petendum erit. Illud tamen hoc loco admonerem, si habitus Theologiae (vt credit Scotus) non distingueretur a fide: tunc sane dicendum esset, habitum Theologiae non solum esse vnum speciem, sed etiam esse vnam simplicem qualitatem: constat enim inter omnes Theologos, habitum fidei in singulis fidelibus esse vnam numero ac simplicem qualitatem.

DISPUTATIO II.

Vtrum rem esse à Deo reuelatam, constituat rationem formalem obiecti Theologiae.

Illud nihilominus disputandum est hoc loco, vtrum rem esse reuelatam à Deo, sit ratio formalis obiecti, à qua sumitur vnitatem Theologiae. Pro parte negante in primis argumentatur Albertus

ars negans quaestioni

A Magnus, quia ratio formalis obiecti, est quid existens in ipso obiecto: reuelatio verò non est in re reuelata: ergo reuelatio, siue esse reuelatum, non est ratio formalis obiecti Theologiae.

Secundò, argumentatur etiam Aureolus apud Capreolum 2. quaest. prologi in argumentis contra quartam conclusionem in hunc modum. Ita se habet diuina reuelatio & illustratio ad res cognitae per reuelationem, sicut se habet illustratio intellectus agentis ad eas, quae à nobis cognoscuntur per talem illustrationem: sed res cognitae per illustrationem intellectus agentis pertinent ad diuersas scientias naturales: ergo quae cognoscuntur per diuinam reuelationem, pertinere etiam poterunt ad diuersas scientias, ac proinde reuelatio non erit ratio formalis obiecti, à quo sumitur vnitatem Theologiae.

Tertiò, si Deus alicui homini reuelaret res mathematicas, ac naturales, infundendo illi scientias earundem rerum, vt creditur infudisse Adamo, is profectò non obstante hac diuina reuelatione compararet multas scientias specie distinctas: ergo in Theologia, non obstante diuina reuelatione, esse possunt multi habitus specie differentes.

Postremò, Deus in reuelatione Theologiae subit vicem praceptoris: sed ab eodem praceptoris potest homo accipere multas scientias distinctas: ergo diuina reuelatio non impedit, quin Theologia multiplex scientia esse possit.

Pro solutione huius quaestionis, in primis sciendum est, hoc loco non esse sermonem de obiecto Theologiae materiali, quod à philosophis obiectum quod nuncupari solet: de eo enim disputabitur articulo 7. sequenti, & ostendimus esse Deum: sed sermonem esse de obiecto formali, secundum rationem seibis, seu de ratione, sub qua scitur, à quo sumi debet vnitatem scientiae, vt primo Posteriorum explicatum est.

Animaduertendum deinde est, hoc esse discrimen inter obiectum fidei, & Theologiae, vt articulo praecedenti dictum est, quod obiectum fidei est reuelatum à Deo formaliter, & in se: obiectum verò Theologiae solum est reuelatum virtute, & in alio, à quo per euidentem consequentiam deducitur. Vnde hoc per discursum scitur: illud verò non nisi habitu primorum principiorum percipi solet.

Notandum tertiò, reuelationem diuinam non esse rationem sub qua, obiecti fidei aut Theologiae, sed esse rationem obiectiuam attingendi res per fidem, aut Theologiam, ad eum modum, quo lumen est ratio, vt visus percipiat colores, seu potius ad eum modum, quo medium demonstratiuum est ratio attingendi conclusiones, vt articulo 7. videbimus. Vnde sicut ratio sub qua obiecti visus, penes quam attenditur vnitatem potentiae, neque est color, neque lumen, sed, vt ita dicam, visibilitas: & ratio sub qua obiecti scientiae, non est medium, sed scibilitas obiecti scientiae, quae quandoque in obiecto est diuersa pro diuersitate mediij, vt 1. Posteriorum cap. 23. explicatum est: ita etiam ratio sub qua obiecti fidei, & Theologiae non est reuelatio ipsa, sed cognoscibilitas per reuelationem, quae in rebus ipsis reuelatis, facta diuina reuelatione, resultat.

Sciendum quartò, quod, cum haereticus, qui caret fide infusa, assentiat articulo sanctissimae Trinitatis ex eo, quia per Christum id reuelatum est Ecclesiae à Deo: & Catholicus per fidem infusam eadem ratione eidem assentiat: consequitur,

fundetur Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

De quo obiecto sit hoc loci disputatione.

Ratio formalis obiecti fidei.

quitur, vt ratio sub qua obiecti fidei infusa (vt r. 2. q. 1. art. 4. dicebamus) non sit cognoscibilitas per diuinam reuelationem praecise tanquam per rationem assentiendi, sed cognoscibilitas non solum per diuinam reuelationem, sed etiam simul per habitum supernaturalem, qui cum tali reuelatione debitam proportionem habeat. Ratio enim, sub qua habitus & potentia circa res obiectas versantur, semper per comparationem ad habitum aut potentiam sumi debet, vt r. Posteriorum, & 2. de Anima latius explicauimus: quod fit, vt aliam rationem cognoscibilitatis habeant colores & lumen, si ad visum referantur, aliam comparatione sensus communis: aliam denique comparatione intellectus, a quibus tam diuersis inter se potentiis cognoscuntur.

Distinctio inter rationem formalem obiecti Theologiae et obiecti fidei.

Ex dictis intelliges primo, scibile per reuelationem, seu ex praemissis reuelatis, esse rationem, sub qua Theologia suum obiectum considerat: cognoscibile vero per reuelationem, immediatè esse obiectum fidei: atque in eo sensu exponendos esse eos, qui dicunt, rationem sub qua obiecti Theologiae, aut fidei, esse reuelationem, aut reuelabilitatem.

Intelliges secundo, sicut fides qua Catholicus assentitur mysterio sanctissimae Trinitatis, distinguitur à fide, qua eidem mysterio assentitur Lutheranus: eò quòd illa habitus supernaturalis sit & infusus: haec verò naturalis & acquisitus: ita Theologiam, quam ex articulis fidei per assensus supernaturales comparat Catholicus de aliquibus conclusionibus, specie distingui à Theologia, quam de eisdem conclusionibus acquirit Lutheranus: assensus enim principiorum specie distincti, gignunt assensus conclusionum, & subinde habitus specie distinctos: distinguuntur verò huiusmodi habitus ex parte obiecti, quia vnus est de scibili ex reuelatis per habitum supernaturalem congruentem, ac accommodatum diuinæ reuelationi, alter verò de scibili per habitum naturalem, qui cum diuina reuelatione non habet debitam proportionem.

Illud hoc loco obiter propter Caietanum animaduertam, rationem, sub qua habitus aut potentia considerantur sua obiecta, ad hunc sensum conuersim dici cum iis, quae cadunt sub eundem habitum aut potentiam, quòd de quocumque verum est dicere, habere talem rationem sub qua, verum etiam est dicere, esse de numero eorum, quae cadunt sub talem habitum aut potentiam, & è contrario: non tamen opus est, vt detur aliqua vna natura communis, à qua primò fluat talis ratio sub qua: nec item oportet, vt quanta vnitas fuerit in ratione sub qua, tanta sit in obiecto adaequato potentiae: quod quidem in obiecto visus satis patet, vbi nulla cernitur vna communis natura sed multiplex: est enim totum hoc distinctum, lumen vel color, cum tamen visibilitas, quae cum eo conuersim dicitur, vnum quid sit, & apud Caietanum species infima. Hinc colligitur, si vna & eadem res sub duas diuersas scientias cadat (quo pacto Deus se habet comparatione duplici Theologiae, nostrae scilicet, & beatorum) duplicem quoque rationem scibilis sibi vendicare: ex eadem enim re plures quasi passiones proficisci possunt specie inter se distincta, maximè diuersarum rerum comparatione. Quare sine vlla probabilitate colligi potest, Theologiam beatorum non distingui ab ea, quam Theologi in hac vita habent, aut vnam esse & eandem rationem scibilis, sub qua Deus ab vtraque

consideratur in qua tamen collectione plus aequo laborat hoc loco Caietanus.

Reliquum est, vt ad argumenta proposita respondendum est, ad primum dicendum est, rationem sub qua obiecti Theologiae, non esse reuelationem ipsam, sed esse scibile ex reuelatis, scibilitatem autem ex reuelatis esse in re, quae scitur: supposita tamen reuelatione. Eodem quoque modo, rationem sub qua obiecti fidei non esse reuelationem, sed esse cognoscibile per reuelationem: reuelatio verò est credendi ratio, quam nihil interest non esse in re, quae creditur: extrinsecus namque potest aliquis adduci ad credendum aliquid, nimirum ex autoritate & asseruacione narrantis.

Soluuntur argumenta in initio posita. Ad primum.

Ad secundum, neganda est maior: illustratio enim intellectus agentis, lumenque naturale intellectus possibilis, non sunt tota ratio assentiendi his, quae cognoscuntur per illustrationem intellectus agentis, lumenque naturali intellectus possibilis: sed simul etiam accedit euidentia ex ipsis terminis cognitis, quae pendet ex naturis ipsarum rerum. Vnde pro diuersitate rerum comparantur principia specie distincta, & ex principii specie distinctis, scientia etiam specie distincta acquiruntur. In Theologia autem ratio assentiendi per fidem, cui solae fides innititur, est diuina reuelatio, ideòque principia omnia sunt eiusdem rationis: quòd fit, vt etiam conclusiones, quae inde deducuntur, ad vnam tantum scientiam pertineant.

Ad secundum.

Notandum tamen est, aliam rationem cognoscibilitatis & scibilitatis cerni in rebus, quatenus cognosci possunt per species desumptas à phantasmatibus virtute intellectus agentis, in rebus quoque rationis discursu, diuersam omnino ab ea, quae sortiuntur, quatenus per species apte natura infusas, ac sine discursu percipiuntur: quòd fit, vt scientia nostra naturalis specie distinguatur à scientia naturali Angelorum: nostra autem diuiditur rursus in multas species, pro diuersitate rerum quae sciuntur, vt dictum est.

Ad tertium admittimus antecedens, reuelatione tamen ita accepta, vt de ea in antecedente est sermo: neganda verò est consequentia: quia longè alter fides dicitur esse de reuelatis, Theologiaque de scilibus ex reuelatis, ac scientiae Adamo diuinitus infusae. Fides enim in proposito non ideò dicitur esse de reuelatis, quòd sit habitus infusus à Deo, vt reuera est, sed quòd ratio obiectiua assentiendi per fidem rebus quae creduntur sit illas esse reuelatas à Deo, vel per Christum, vel per Prophetas, aut Apostolos, quod non cernitur in scientiis Adamo infusis: neque enim ratio obiectiua assentiendi conclusionibus illarum scientiarum erat, quòd videret Adamus eas conclusiones esse reuelatas à Deo, sed quòd connexionem necessariam singularum, aut ex ipsis terminis, aut per consequentiam euidentem ex principii per se notis intueretur. Quòd si Deus Adamo reuelaret eandem illas res ad eum modum, quo Ecclesia reuelauit mysteria fidei, itaque innixus praecise autoritati diuinae hisce rebus omnibus assentiretur sine euidentia alinde comparata, iam tunc cognitio earum rerum ad fidem, & non ad diuersas scientias pertineret. Quare eas scientias, quas supernaturaliter ab ortu suo accepit Adamus, rectè quidem infusas, per reuelationem tamen comparatas nullo modo proprie dixeris.

Ad tertium.

Scientia Adamo collata infusa dici possunt, reuelata non item.

Ad quartum, distinguenda est minor: si enim praceptor solum proponat, & explicet principia, indeque deducat conclusiones: discipulus verò

Ad quartum.

(vt fieri solet) moneatur ad assentiendum principiis & conclusionibus, non propter auctoritatem docentis, sed quia propositis & explicatis principiis, vel ex naturis terminorum, aut ipsa experientia, principia esse vera cognoscit, ex eisque euidenter sequi conclusiones, concedenda erit minor: verum Deus non ita subit vicem praceptoris in tradendis per reuelationem principis Theologiae: quia illis sic assentimur ex naturis terminorum, nec per experientiam, sed solum propter auctoritatem Dei reuelantis. Si vero discipulus solum assentiat propter auctoritatem docentis, neganda est minor cum Caetano hoc loco, & Capreolo loco citato: quia per talem cognitionem solum fides humana, eiusdem semper rationis de omnibus rebus ita cognitis, comparabitur.

DISPUTATIO III.

Vitam in Theologia habitus, siue actus diversarum conclusionum inter se specie differant.

Scientia seu disciplina integra vni sunt unitate ordinis.

Pro explanatione huius dubitationis, praemitendum est, eos actus, & habitus principiorum, qui in eodem gradu sunt abstractionis a materia, specie distingui ab actibus & habitibus conclusionum, quae ex eis mediate, vel immediate deducuntur: eo quod hi intellecto rationis discursu illi vero sine discursu ex notitiis terminorum generentur, omnes vero, vna cum actibus, & habitibus tam principiorum, probabilium, quam conclusionum, quae in eodem gradu sunt abstractionis, vnam & eandem integram scientiam, seu disciplinam constitutere, vt pote Philosophiam naturalem, aut Metaphysicam, aut aliam similem: quae quidem ex hisce omnibus sic constituta, vna est unitate ordinis, qui in explicandis iis, quae ad eundem gradum abstractionis pertinent, seruat: non secus, ac multorum hominum collectio, qui sub vno duce ad praeliandum suis aptis ordinibus constituuntur, dicitur vnus exercitus: & domus constans multis partibus discretis, certo tamen ordine compositis, vna dicitur.

Notitia simplices eiusdem potentia cognoscendi, actus cognoscendi, & species impressae, pro diuersitate specificarum obiectarum, in genere rei, specie distinguuntur.

Praemitendum est secundo loco, in scientiis naturalibus ex diuersis principiis comparari actus assentiendi, ac proinde etiam habitus, specie distinctos. Ratio est, quoniam licet intellectus species infima sit, concurratque efficienter ad productionem omnium actuum intelligendi: concurrat tamen tamquam causa vniuersalis, & pro diuersitate specifica singularum causarum, a quibus determinatur ad productionem potius huius intellectiois, quam illius, tum ipsi actus intelligendi, tum etiam terminorum producti, hoc est, verba mentis, seu notitiae expressae, specie distinguuntur. Quod idem in ceteris potentis cognoscentibus cernitur: visus namque, quoniam ad producendum actum videndi candorens potius, quam nigrum colorem, determinatur tamquam a causa particulari ab specie impressa candoris, quae specie distinguitur ab specie impressa alterius coloris, cum candorem aspiciens, producit actus, siue visio specie distincta, ab actu, quo nigrorem intuemur: eademque ratione ex eisdem actibus producantur termini seu species expressae, specie etiam inter se distinctae. Idem quoque de ceteris sentiendi facultatibus tam externis, quam internis, & sentiendum: pro diuersitate namque rerum obiectarum secundum se, actus cogno-

scendi, atque notitia, seu species expressae, specie inter se differentes producuntur. Quoniam igitur intellectus agens coniunctus cum phantasmatis specie distinctis, producit in intellectu possibili species impressas specie differentes, a quibus, tamquam a causis particularibus eius efficientia, ac concursus determinatur ad intelligendum potius hoc obiectum, quam illud: fit, vt pro diuersitate obiectorum secundum se, tam actus intelligendi, quam notitias simplices, hoc est, verba, siue species expressae simplices, inter se specie distinctas producat. Praeterea, quoniam ad assensum primorum principiorum complexorum, vt a causis particularibus, determinatur intellectus a notitiis terminorum, seu potius a naturis extremorum, quae eisdem notitiis percipit, aut ab euidentia connexionis, quae sensu comprehenditur, & per sensum ad intellectum peruenit: fit, vt pro diuersitate specifica extremorum, aut saltem alterius extremi, assensus primorum principiorum specie distinctos eliciat, atque adeo vt in scientiis naturalibus, si diuersa principia habeant, tam actus quam habitus specie distinctos comparemus.

Tertio loco constituendum est, in scientiis naturalibus, semper, diuersarum conclusionum, gigni actus sciendi, ac proinde habitus etiam specie distinctos. Quod vel ex eo satis cognosci potest, quoniam si diuersa principia non nisi per actus assentiendi specie distinctos perspecta habemus, cum ad scientiam comparandam cuiusque conclusionis, necessarium semper sit, vt saltem vnum interueniat principium distinctum a principiis, quibus de reliquis conclusionibus comparatur scientia: fit, vt pro diuersitate conclusionum, actus & habitus specie distincti in nobis generentur: pro diuersitate namque specifica causarum particularium, a quibus determinatur intellectus ad productionem assensuum, assensus atque habitus specie distincti efficiuntur. Fusior ac plenior horum tractatio ad philosophiam potius, quam ad Theologiam, spectare videtur. Hic tamen locus necessario exigebat, vt eadem summam perstringeremus.

Quamuis ergo haec in scientiis naturalibus ita sese habere existimemus: in Theologia tamen rem contrario modo procedere nos arbitramur, quam sequentibus hisce conclusionibus exponemus.

Prima igitur conclusio sit. Habitus fidei Catholicae, quo assentimur omnibus, quae sunt de fide, est vnus speciei infimae in omnibus fidelibus, & in singulis vnus dumtaxat numero. De hac nemo est, qui dubitet. Ratione vero confirmari potest, quia cum fides Catholica sit habitus supernaturalis infusus, inclinans primo ad innitendum diuinae auctoritati ac reuelationi, atque adeo mouens nos ad assentiendum vniuersum iis, quae a Deo reuelantur, simul atque nobis rite proposita fuerint, secundario vero ad assentiendum huic, vel illi rei reuelatae in singulari, fit, vt in plures species distingui non debeat.

Secunda conclusio. Omnes similiter assensus fidei, comparatione etiam diuersorum principiorum Theologiae, sub vna infima specie continentur. Haec probatur primo. Quoniam si habitus fidei, quo illis omnibus assentimur, vnus est specie, rationi consonum est, vt actus illius habitus, quibus eiusmodi principiis assentimur, sint etiam vnus speciei. Deinde, ac potissimum, quia ad generationem talium assensuum, non concurrunt efficienter extrema ipsorum principiorum per notitias, quibus apprehenduntur, quo tamen modo ad assensum principi

Tam assensuum quam habitus diuersorum principiorum in eadem scientia naturali specie distinguuntur.

Scientia naturalibus diuersarum conclusionum specie distinguuntur.

Prima conclusio. Fidei habitus vnus speciei infimae est in vnoquoque non comparatione omnium quae creduntur.

Secunda conclusio. Fidei assensus principiorum omnium Theologiae vnus est eiusdem speciei.

principiorum naturalium, vt supra ostendimus, concurrere solent: sed solum concurrunt tamquam conditiones, sine quibus non formarentur notitiae eorum complexae, neque proinde haberi posset vltus omnino assensus eorum. Quod ergo concurrat effieienter ad assensum illorum, tamquam ratio cui innitur, & a qua determinatur intellectus; vt illis assentiatur, solum est autoritas, reuelatioque diuina ab eodem intellectu concepta, cooperante simul voluntate & captiuante intellectum in obsequium seu assensum fidei, vt 2. 2. cum de fide ageremus, plenius explicauimus. Quare cum autoritas, reuelatioque diuina, cui soli innitur intellectus ad assentiendum eis, quae sunt de fide, sit eiusdem rationis, comparatione omnium, quae reuelatione creduntur: consequens est, vt omnes fidei Catholicae assensus sint vnius & eiusdem speciei, quantumvis extrema rerum reuelatarum, ac notitiae, quibus res easdem apprehendimus, inter se specie distinguantur.

Quod si aduersus dicta obiecias. Diuersa reuelata, sunt obiecta complexa specie distincta: intellectusque, dum illis assentitur, pro diuersitate ipsorum format etiam verbum specie distinctum, quod est terminus productus per talem assensum: ergo assensus ipsi etiam specie distinguuntur: quandoquidem actiones pro diuersitate terminorum, qui producuntur, diuersitatem specificam sortiuntur. Respondendum erit, licet dum mente concipimus pronuntiatum aliquod, v. g. *hominem esse animal*, formemus quoddam verbum complexum constans triplici notitia, quarum vna respondet subiecto, alia praedicato, & alia copula, quoad nudum munus copulae, quod est connexere inter se extrema talis pronuntiatum, quibus conceptibus tres quoque actiones, seu simplices intellectiones respondent: nihilominus actus assentiendi illi pronuntiato non esse omnes illas tres actiones (alioquin actus sciendi, aut assentiendi principii, non esset vnum per se, sed per aggregationem, quod non est dicendum) sed esse actionem, qua producitur conceptus copulae, quatenus extrema inter se vnit atque connectit: vnde recte Aristoteles 1. de interpretatione dixit, *eam sine extremis intelligi non posse*. Assensus ergo connexionis praedicari cum subiecto, in qua munus copulae consistit, & quam proinde sine extremis intelligere non possumus, est actus sciendi conclusionem, aut cognoscendi principium, non quidem quo ad nudam apprehensionem talis connexionis, sed quoad nutum, seu assensum, vel dissentium veritatis illius. Quare quando notitiae extremorum proprie influxum, & efficientiam habent in assensum, eod quod ex naturis extremorum intueatur intellectus praedicatum principij conuenire subiecto, tunc, pro diuersitate principiorum, quoad extrema, producitur assensus specie distinctus, vt supra explicatum est. Quando vero notitiae extremorum nihil influunt in assensum: eod quod intellectus ad assentiendum solum innitur autoritati assentientis aliquod principium, notitiaeque extremorum solum sunt conditiones, sine quibus intellectus non potest assentiri principio, eod quod assensus sit notitia copulae, seu connexionis praedicati cum subiecto, quam sine extremis nemo valet intelligere: tunc non est necesse, vt pro diuersitate principiorum producatur assensus specie distincti: quod non solum ceruitur in iis, quibus fide Catholica assentimur, sed etiam in iis, quibus nuda fide humana, innixi solum autori-

tati diceptis, assensum praebemus. Ad obiectum ergo in forma, admittimus reuelata, ratione extremorum esse obiecta complexa specie distincta: negamus tamen intellectum, dum illis assentitur, formare verba specie distincta, quatenus fertur in nudam copulam connectentem extrema: haec enim in omnibus pronuntiatum est eiusdem rationis, & in eius notitia, vt copulat extrema, consistit assensus pronuntiatum, vt dictum est.

Merito autem diximus supra, assensus principiorum omnium, quibus sola fide Catholica assentimur, esse vnius speciei infimae: quoniam si simul concurrat ad assensum talium principiorum medium demonstratiuum, quale concurrere potest ad assensum istorum: *Deus est: Deus est vnus: Deus est principium rerum*: vtique elicietur assensus scientiae supernaturalis, vt articulo 1. disputatione 1. visum est, usque erit specie distinctus, pro diuersitate assensuum principiorum, quae lumine naturali cognoscuntur, quibus demonstratur propositio, quae est de fide.

Tertia conclusio. Quod atinet ad assensus conclusionum, quae in Theologia ex solis reuelatis euidenter deducuntur, omnes ij ad vnam speciem infimam pertinent. Hinc probari potest, quoniam assensus principiorum, a quibus generantur tamquam a causa aequiuoca, omnes sunt eiusdem speciei, vt haecenus ostensum est, neque deduci haec, vel illa consequentia (moda omnes necessariae atque euidentes sint) in causa esse potest, vt assensus conclusionum specie distinguantur. Confirmatur, quoniam ratio mouens ad assentendum omnibus his conclusionibus, semper est eiusdem rationis, atque vna & eadem, nempe deduci euidenter ex reuelatis, esseque mediate reuelatas a Deo: neque naturae extremorum quicquam conferunt ad assensum: ergo assensus, qui ita comparantur, omnes sunt eiusdem rationis atque speciei infimae. Quod si ex aliquibus conclusionibus ita demonstratis ulterius inferantur aliae, atque aliae: id non satis est, vt quis existimet, saltem assensus posteriores esse distinctos specie a prioribus. Nam cum assensus conclusionum, ex quibus ulterius, v. g. tertia conclusio demonstratur, non sint cause aequiuocae respectu assensus conclusionis quae ex illis demonstratur, totaque ratio assentiendi tertiae conclusioni sit, quod ex illis aliis conclusionibus euidenti consequentia deducatur, non est necesse actum scientiae specie distinctum efficere: perinde, atque assensus principiorum, eod quod cause sint aequiuocae, comparatione assensus conclusionis, assensus conclusionis specie distinctum efficere solent. Neque est eadem ratio in scientiis naturalibus: quoniam assensus conclusionum, quae immediate deducuntur ex principiis, specie distinguuntur inter se, propter diuersitatem principiorum: diuersa namque conclusiones ex diuersis principiis opus est deducantur: Quare cum non sit maior ratio, quare vna assimilet sibi effectum potius, quam alia, producent tertiam speciem scientiae: non secus ac femina animalium differentium specie, cum ad generationem simul concurrunt, tertiam quamdam speciem animalis, ab vtroque parente distinctam solent producere.

Quia ergo assensus Theologici earum conclusionum, quae ex solis reuelatis mediate, v. g. immediate deducuntur, omnes sunt eiusdem speciei infimae, consequens est, vt generentur habitus eiusdem speciei, atque adeo vt habitus Theologiae nostrae

Accedente medio dem. strati. do assensus principij Theologici est alterius speciei.

Tertia conclusio.

Assensus conclusionum quae ex solis reuelatis deducuntur omnes sunt eiusdem speciei.

Habitus Theologiae eiusdem speciei est diuersarum conclusionum.

Obiicitur.

Assensus. Verbum meum non est simplex quia actus non producit per simplicem actum intellegendi.

Cur assensus catholice fidei, & similes fidei humanae omnes sunt eiusdem speciei, extra verba specie distincti.

um, disti-
ctum tamen
numero.

nostra comparatione eiusmodi omniura conclu-
sionum, vna quaedam species infima constituenda
sit. Puro tamen valde probabile, sicut ex diuersis
conclusionibus generantur diuersi assensus nume-
ro: ita etiam diuersos habitus numero comparari,
quorum quouis suam peculiarem conclusionem res-
piciat. Quando enim accidentia essentialia respec-
tum habent ad extrinseca, vt huiusmodi habitus ad
distinctas conclusiones habent, nullum est incom-
modum distincta numero accidentia eiusdem spe-
ciei simul in eodem subiecto coherere: quoniam li-
cet ex subiecto non habeant quod distinguantur,
distinguuntur tamen per respectum ad diuersa extrin-
seca, vt s. Metaphysica ostensum est.

Assensus ex
habitu Theo-
logico qua-
do distinctus
sit specie ad
assensus ex
habitu alia-
rum conclu-
sionum.

Non immerito dictum est haecenus, assensus, at-
que adeo etiam habitus, conclusionum omnium, esse
vnius speciei infimae, quando ex solis reuelatis
deducuntur, quia si simul accedat medium de-
monstratum ad probandam aliquam eiusmodi
conclusionem, comparabitur scientia supernaturalis
specie distincta, vt supra dictum est: tum etiam
quia satis probabile est, quando conclusio aliqua
in Theologia deducitur simul ex aliqua reuelata,
& alia euidenter cognita lumine naturali, gene-
rari assensum, & habitum distinctum specie, pro-
pter concurrum illum assensus naturalis alterius
praemissa.

Fidei super-
naturalis
actus gene-
rat habitum
fidei natura-
lem.

Illud hoc loco obseruandum est, ex actibus fidei
supernaturalibus gigni habitus naturales credendi,
perinde atque ex actibus naturalibus credendi
eandem enuntiationes, iidem ipsi gignerentur, vt r.
2. q. 1. art. 4. ostendimus. Ratio est, quoniam actus
credendi naturales, eminenter continentur in su-
pernaturalibus, & ob eam causam supernaturales
actus producant effectum, quem naturales produ-
xissent. Quare eiusmodi habitus naturalis circa ea,
quae ad fidem pertinent, permanet in eo homine,
qui, cum antea esset Catholicus, fidem per haeresim
amittit.

ARTICVLVS IV.

Quae scientia, notitiaue practica sit, & quae
speculatiua, quid item
sit Praxis.

DISPUTATIO I.

Notitia pra-
ctica quid.

NIEQVAM quaestionem hoc loco à
Diuo Thoma propositam examinemus,
operapretium erit explicare tria illa, quae
proposita sunt. Quod ergo attinet ad primum & se-
cundum, illa notitia practica dicitur, quae ei, in quo
est, praescribendo certam rationem ac regulas, osten-
dit modum operandi. Vnde si quis eam habeat, fa-
cultatem quandam ad operandum habet, qua po-
tentiae executrices ad executionem operis diri-
guntur. Ordinatur verò in rebus creatis suapte
natura ad operationem, vt ad finem. Quasi admo-
dum enim visus collatus est ab autore naturae ad vi-
dendum, & intellectus, ad intelligendum: ita huius-
modi notitia collata est per intellectum, & species
intelligibiles, gratia operandi, dirigendique volun-
tatem, & alias potentias executrices voluntatis im-
perio subiectas, in suis operationibus.

Si creata sit
ordinatur
suapte natu-
ra ad opera-
tionem.

Diuina non
ordinatur ad
operationem,
sed solum
praescribunt

Diximus, in rebus creatis suapte natura ordinari
ad opus tamquam ad finem: quoniam in Deo ars at-
que notitia practica, qua condidit vniuersa, non or-
dinatur ad opus, vt ad finem: cum nihil existens for-

maliter in Deo, ordinetur ad aliud tamquam ad fi-
nem. Discrimen ergo illud, quod conuenit tradi
inter notitiam practicam & speculatiuam, quod illa
suapte natura ordinetur ad opus, vt ad finem, haec
verò minimè, intelligendum est solum de notitiis
creatis: ratio enim notitiae practicae, vt comprehen-
dit tam creatam, quam increatam, in eo sita est, quod
ostendat modum operandi, praescribendo regulas
& rationem operandi ei, in quo est, ac proinde diri-
gendo potentiam, vel potentias illius in suis ope-
rationibus. Notitia verò speculatiua est, quae non ita
praescribit, & ostendit modum operandi ei, in quo
est. Vnde neque in creaturis ordinatur suapte natu-
ra ad opus tamquam ad finem, sed solum est sui ob-
iecti perceptio, & contemplatio.

Notitia spe-
culatiua
quid.

Conditioes
ut notitia
practica sit.

Ex dictis intelliges, ad notitiam practicam requi-
ri in primis, vt obiectum suapte natura sit operabi-
le ab eo, in quo est talis notitia. Quare notitia, qua
Socrates cognosceret modum, quo planta progred-
itur in fabricanda rosa, vt scilicet prius radicibus
attrahat, sugatque humorem, deinde concoquat, ap-
teque disponat, ac tandem florem ipsum proferat,
edatque in lucem, non est in Socrate notitia pra-
ctica, sed speculatiua. Deinde vt notitia sit practica,
non satis est, quod obiectum sit operabile ab eo, in
quo est talis notitia, sed praeter id, opus est, vt sit
operabile notitia dirigente potentiam ad eandem
operationem: vnde notitia, qua cognosco modum
& progressum operandi, quo mea facultas nutriendi
meum corpus nutrit atque auget, concoquendo
prius nutrimentum in stomacho; deinde trahendo
ad hepar, &c. non est practica, sed speculatiua.
Quod si Deus subiceret virtutem nutriendi, quam
habeo, imperio meae voluntatis, ita vt ad ipsius nu-
tum augetur, nutriréque corpus: haec eadem notitia,
qua scio modum, quem talis potentia seruare debet
ad efficiendam nutritionem, iam in me ratio-
nem notitiae practicae haberet: esset enim ars effi-
ciendi nutritionem, ad imperium voluntatis virtu-
tem nutriendi dirigens.

Gregory sen-
tentia reici-
tur.

Quare reicienda est sententia Gregorij q. 5. pro-
logi art. 2. asserentis, non esse necesse ad notitiam
practicam, vt obiectum sit operabile ab eo, in quo
est talis notitia, sed satis esse, si notitia regulas ope-
randi praescribat. Regula namque, quas natura ser-
uat in suis operationibus, posita in intellectu meo
non habent rationem notitiae practicae: quandoqui-
dem in intellectu meo suapte natura non ordinan-
tur ad dirigendam potentiam quo ad suam ope-
rationem: requiritur ergo, vt praescribat regulas ope-
randi id, quod suapte natura est operabile ab eodem
subiecto, non quocumque modo, sed notitia ipsa
dirigente potentiam in talem operationem: alio-
quin, si suapte natura in tali subiecto non ordina-
bitur ad opus, erit pura obiecti speculatio. Dixi: id
quod suapte natura est operabile ab eodem subie-
cto, &c. quoniam satis est, si suapte natura sit ope-
rabilis: licet propter aliquod impedimentum, subie-
ctum non possit illud operari: ars enim saltandi in
claudio habet rationem notitiae practicae, qui tamen
saltare non potest. Argumenta verò Gregorij loco
citato proposita, quae breuitatis gratia omisimus, fa-
cile ex dictis dissolui poterunt.

Illud tamen hoc loco obiter notandum est cum
Diuo Thoma quaest. 14. de veritate, articulo quar-
to, vt notitia aliqua simpliciter sit practica requiri,
vt formaliter dicatur de opere faciend, sitque regu-
la operandi, vt sunt istae, *Deus est colendus: hinc, vel
illi morbo hoc, vel illud medicamentum est adhibendum:
materies haec, vel illa ratione ad constructionem domus
aprandu*

aptanda est: quae namque notitia formaliter nihil dicitur de opere faciendo, etiam si inde facile colligatur, aut intelligatur modus & regula operandi, formaliter non est notitia practica, sed speculativa, quales sunt istae: *Deus est prima causa, summum bonum, a quo in nos bona cuncta procedunt*: unde inferitur, ergo Deus est colendus: *crastina die propter certum quandam astrorum aspectum, erunt venti & tempestates in mari*: unde peritus nauta, qui simul est astrologus, colligit, ergo non est ea die navigandum: *domus est regumentum confectum ad propulsandas temporum iniurias*: ex quo facile intelligitur, quo pacto singulae partes sint construenda. Hinc etiam facile licet colligere, philosophiae morali multas esse admixtas conclusiones atque notitias speculativas, quae formaliter nihil de opere faciendo praescribunt. Haec de 1. & 2. eorum, quae sunt initio disputationis proposita.

Philosophia moralis conclusiones & notitias speculativas admixta

Praxis quid.

Quod verò attinet ad tertium, praxis Graecè idem est, quod Latine operatio, seu actio. In proposita tamen disputatione solum sumitur pro ea actione, quae per notitiam practicam dirigitur, quaeque est ipsius obiectum. Unde merito dici potest, actio directa per notitiam practicam, si eam breviter velimus describere.

Scito de praxi sententia.

Dubitari tamen potest hoc loco. Vtrum aliqua operatio intellectus sit dicenda praxis. Scotus quaestione ultima prologi, defendit partem negantem, à quo eo in loco praxis definitur, esse actus alterius potentia ab intellectu, naturaliter posteriori intellectione, naturalis elici conformiter rationi rectae, ut sit rectus: atque idem clarè repetit inferius. Eandem sententiam innuunt D. Thomas 1. 2. q. 57. art. 1. ad 1. & Cajetanus ibidem, atque Durandus q. 6. prologi art. 1. In eandem inclinatur etiam Scotus q. 4. proemij in Dialecticam.

Pro hac sententia non video efficacius aliud argumentum, quam commune illud dictum, nempe intellectum extensione fieri practicum: quod intelligi solet de extensione, qua dicitur extendi, cum praxim dicitur, dirigitive. Cum enim intellectum se extendere, non sit aliud, quam extra se tendere, si necesse est, ut sese extendat ad hoc ut praxim dicat, practice fiat, profectò praxis semper erit extra intellectum, ac proinde nulla operatio intellectus praxis esse poterit.

Impugnatio. Praxis esse potest operatio intellectus.

Contraria pars nihilominus est proculdubio asserenda cum Gregorio 5. q. prologi art. 1. Gabriele ibidem q. 10. & plerisque aliis, neque ab hac nostra sententia diffidet Capreolus 2. q. prologi conclusione 4. & ad argumenta contra eandem conclusionem, si rectè expendatur. Probat igitur potest haec sententia primò, quia omnis actus virtutis moralis est verè praxis, sed actus speculandi adhibitis debitis circumstantiis est actus virtutis moralis, non secus atque actus dandi eleemosynam: ergo sicut hic est praxis, ita etiam ille alius actus speculandi. Maior probatur; quia scientia moralis, quatenus differit de actibus virtutum moralium, practica est: ergo actus virtutum moralium praxes sunt: scientia enim dicitur practica ab obiecto, nimirum à praxi. Minor similiter probatur, quia quemadmodum actus dandi eleemosynam imperatur à voluntate per virtutem misericordiae, ita & actus speculandi adiunctis debitis circumstantiis, imperatur à voluntate per virtutem quandam, quae studiositas nuncupari solet, & virtus moralis est, ut 1. 2. visum est: neque aliter collatio externa eleemosynae imperata à voluntate, est actus misericordiae, quam actus speculandi imperatus à voluntate concurrentibus debitis cir-

cumstantiis sit actus virtutis studiositatis. Adde, utrumque actum à prudentia dirigi, quae practica est, & circa praxim necessariò verificari debet: quare non minus speculatio, de qua est sermo, praxis est, quam actus eleemosynae collocandi.

Secundò, sicut intellectus potest per artem & prudentiam ostendere & praescribere regulas operandi ad imperium voluntatis, actiones aliarum potentiarum, quae imperio voluntatis subduntur: ita per artem & prudentiam potest sibi ipsi praescribere regulas operandi suas proprias actiones, quae imperio voluntatis subduntur: quo pacto per artem conficiendi syllogismum sibi praescribere solet regulas & modum quo fieri debet, ut rectè concludat: & per prudentiam sibi constituere potest, quo tempore, & quantum, & quibus de rebus speculandum sit: ergo sicut actiones aliarum potentiarum, quando ita diriguntur, sunt praxes, & notitiae quibus diriguntur sunt practicae: ita actiones intellectus eodem modo directae erunt praxes, & notitiae, quibus diriguntur, erunt practicae.

Responsio Scoti.

Ad hoc argumentum in hunc modum responderet Scotus: licet operatio intellectus, quando ita dirigitur, sit quodam modo praxis, simpliciter tamen & absolute non est praxis: quia praxis, ut ait, distinguitur contra speculationem: unde cum omnis operatio intellectus sit speculatio, nulla simpliciter erit praxis.

Impugnatio.

Haec tamen solutio ex duobus capitibus peccat: primò quòd dicat, praxim distingui contra speculationem: speculatio enim non distinguitur contra praxim, sed contra notitiam practicam: unde licet notitia speculativa, quae talis, non possit esse notitia practica, potest tamen esse praxis per comparationem ad aliam notitiam praecedentem, à qua, ut per imperium voluntatis fiat, dirigitur. Sicut enim largitio eleemosynae, permanens largitio eleemosynae, sortitur rationem praxis, quatenus dirigitur per dictamen prudentiae: ita speculatio, permanens speculatio, sortitur rationem praxis, quatenus per aliam notitiam practicam dirigitur. Peccat secundò quoniam non omnis operatio intellectus est speculatio, si nomine speculationis notitiam speculativam intelligat: sed quaedam sunt speculationes, quaedam verò inter notitias practicas connumerantur.

Reicienda est ergo definitio praxis tradita ab Scoto, non solum quia non omnis praxis est alterius potentiae ab intellectu, sed etiam quia non comprehendit omnem praxim: cum non complectatur praxim vitiosam, qualis est odium Dei, & aliae similes, quae non sunt aptae elici conformiter rationi rectae. Commune autem illud dictum, intellectum extensione fieri practicum, negari potest: cum neque sit Aristotelis, neque alterius, cuius auctoritate premamur. Potest etiam dici, intellectum, cum dirigit operationes quae in eo habent rationem praxis, extendere se quodammodo ad actum voluntatis, quatenus proponendo voluntati modum, quo debent fieri, per imperium voluntatis eandem dirigit.

In quo sensu potest admitti intellectum extensione fieri practicum.

Ad praxim necessarium non est, ut sit operatio libera.

Ad id verò, quod peti solet, utrum ad rationem praxis opus sit, ut operatio sit libera? respondendum est, non esse opus: sed sufficere si voluntas moueat ad operationem ex directione intellectus. Quod probari potest primò, quia esto Deus ageret ex necessitate naturae, quod multi affirmant Aristotelem existimasse, adhuc ageret, per intellectum & voluntatem, intellectu ostendente modum operandi, & voluntate exequente iuxta regulas artis

B 4

diutina

diuinæ, naturæque ageret propter finem; ex directione primæ causæ, vt Aristoteles 2. Physicorum affirmat, ipsūque opus naturæ esset opus intelligentiæ: ergo adhuc opera Dei ad extra haberent rationem praxis comparatione artis diuinæ; & ars diuina haberet rationem notitiæ practicæ comparatione earum. Secundo, quia iudicium, quo beati iudicant Deum, quem clarè conspiciunt, esse totis viribus diligendum, est notitia practica, vt Scotus etiam affirmat in 4. d. 49. q. 1. art. 4. conclusione 5. est enim directiua actus dilectionis: sed huiusmodi dilectio, quæ comparatione talis notitiæ habet rationem praxis, non est libera in beatis, sed naturalis: ergo ad rationem praxis non opus est, vt sit actus liber.

DISPUTATIO II.

Vtrum sacra doctrina sit scientia practica.

Quaestio hæc non solum habet difficultatem in habitibus conclusionum Theologiæ, sed etiam in habitu principiorum: quare quid de vtroque dicendum sit, disputemus oportet. Prætermittam igitur sententiam eorum, qui dicunt Theologiam esse purè speculatiuam, quæ refert Scotus: tum eorum, qui asserunt Theologiam neque esse practicam, neque speculatiuam, quam referunt, & impugnant Durandus & Scotus, tres extant celeberrime sententiæ circa quaestionem propositam.

Scoti & Durandus opinio.

Prima est Scoti, quaestione vltima prologi, asserentis nostram Theologiam esse solum practicam, non verò speculatiuam. Quod si aduersus Scotum obiciatur, & Theologia considerari veritates aliquas speculatiuas, vt, *Deum esse trinum in personis, Deum Patrem generare filium, &c.* respondet etiam notitiis harum veritatum esse practicas: quia ordinantur ad dirigendam dilectionem voluntatis nostræ erga Deum: vt feratur in tres personas, & non in vnam solum, & vt tendat in Filium vt genitum, & in Patrem vt personam generantem. In eadem sententia sicut Aureolus apud Capreolum 2. q. prologi, in argumentis contra sextam conclusionem, & Durandus quaestione 6. licet Durandus loquatur de Theologia pro habitu eorum, quæ in Scriptura sacra continentur.

Gregorij & Gabrielis opinio.

Secunda est Gregorij 5. q. prologi, Gabrielis q. 12. & aliorum nominalium, asserentium Theologiam quo ad nonnullas notitias, seu habitus esse practicam, quo ad alias verò esse speculatiuam. Cæterum cum existiment, non solum notitiam practicam ab speculatiua specie distingui, sed etiam diuersarum conclusionum eiusdem integræ scientiæ, habitus, & actus esse specie distinctos, dicunt Theologiam non continere vnum habitum specie, sed multos specie distinctos.

D. Thomæ opinio.

Tertia est D. Thomæ hoc loco asserentis, Theologiam esse vnum habitum, non solum specie, sed etiam numero in vnoquoque intellectu, eumque nihilominus esse simul practicam, & speculatiuam. Eandem defendunt Caieranus hoc loco, Capreolus 2. q. prologi, ad argumenta contra sextam conclusionem, & Siluester in conflat. quaest. 1. art. 13.

Prima conclusio. De habitibus principiorum Theologiæ.

Sit igitur 1. conclusio. Habitus principiorum Theologiæ, nimirum fides, vnus est vnitare specifica, atque vna simplex qualitas comparatione omnium, quæ fide tenentur: idemque nihilominus practicus simul & speculatiuus est. Prior pars, nempe

A habitum fidei vnum esse vnitare specificam, & vnam simplicem qualitatem, ab omnibus admittitur, & patet ex dictis articulo præcedenti, disputatione vltima. Posterior verò probatur primò, quia habitus dicitur practicus aut speculatiuus ab actu, ad quem eliciendum inclinatur: si enim inclinatur ad actum & notitiam practicam, dicitur practicus: si verò ad actum & notitiam speculatiuam, dicitur speculatiuus: sed fides inclinatur ad quosdam actus practicos, quales sunt hi assensus: *peccata leuialia consuetudina sunt, vt salutem consequamur: illicitum est uxorem dimittere excepta fornicationis causa, &c.* ad quosdam speculatiuos, cuius generis sunt isti: *Deus est vnus & vnus: Pater generat Filium*: hos enim speculatiuos esse, & illos practicos constare ex explicationibus notitiæ practicæ & speculatiuæ disputatione præcedenti traditis: ergo fides simul est habitus practicus & speculatiuus. Confirmatur deinde, quia intellectus vnus numero existens, qua ratione elicit actus practicos, dicitur intellectus practicus: & qua ratione elicit actus speculatiuos, dicitur intellectus speculatiuus: ergo pari ratione fides, quatenus elicit actus practicos, ad eosque inclinatur, dicitur habitus practicus: quatenus verò elicit actus speculatiuos, ad eosque inclinatur, dicitur habitus speculatiuus.

Secunda conclusio. Assensus fidei, quibus principiis Theologiæ assentimur, omnes sunt eiusdem speciei: inter eos verò quidam sunt practici, quidam speculatiui: nullus tamen est simul practicus & speculatiuus. Prima pars ostensa fuit articulo præcedenti, disputatione vltima. Secunda verò patet exemplis adductis in probatione præcedenti conclusionis. Tertia probatur, quia cum diuersarum complexionum sint in nobis distincti assensus in hac vita, vtique de quouis assensu fidei, verum erit dicere, rationem & regulas operandi ab eo præscribi, aut non præscribi: si detur primum, erit practicus, & non speculatiuus: si secundum, erit speculatiuus, & non practicus: ergo nullus assensus fidei, principiorumve Theologiæ, erit simul practicus & speculatiuus.

Tertia conclusio. Assensus conclusionum Theologiæ omnes, aut ferè omnes, sunt eiusdem speciei: inter eos verò quidam sunt practici, quidam speculatiui: nullus tamen simul est practicus & speculatiuus. Prima pars probata est articulo præcedenti disputatione vltima. Secunda ita ostendi potest. Nam assensus huius conclusionis, *in Deo sunt quatuor relationes reales*, est speculatiuus: quæ à Theologo in hunc modum deducitur. *In Deo sunt tres persona relatiua, vt fides docet, Pater scilicet, Filius, & Spiritus sanctus: hæc autem personarum distinctio, nec esse, nec intelligi potest, nisi in Deo sint quatuor relationes reales, nempe paternitas, filiatio, spiratio actiua, & spiratio passiuæ: ergo in Deo sunt quatuor relationes reales.* Assensus verò huius alterius, *adulterium illicitum est sub reatu culpa leuialis*, est practicus: quam sic colligit Theologus. *Quod excludit à regno Dei, illicitum est sub reatu culpa leuialis: adulterium excludit à regno Dei, vt patet ex illo Pauli 1. ad Corint. 6. adulteri regnum Dei non possidebunt: ergo illicitum est sub reatu leuialis culpa.* Tertia pars eodem modo potest probari, quo tertiam partem conclusionis præcedentis confirmauimus.

Quarta conclusio. Quod de assensibus conclusionum Theologiæ præcedente conclusione statuimus, idem quoque de habitibus Theologicis earum sentiendum est: nam omnes, aut ferè omnes, sunt eiusdem speciei: eorum verò quidam practici, quidam

Secunda conclusio, de assensibus fidei.

Tertia conclusio, de assensibus conclusionum Theologiæ.

Quarta conclusio, de habitibus Theologicis.

dam speculatiui sunt, nullus tamen simul est practicus & speculatiuus: tamen qui cum D. Thoma existimaret omnium conclusionum esse vnum habitum numero, facile defenderet, eum esse simul practicum & speculatiuum. Prima pars probata fuit articulo precedente: disputatione vltima. Secunda vero & tertia probatur, quia habitus dicitur practicus, aut speculatiuus ab actibus ad quem inclinatur: cum ergo assensuum conclusionum Theologicarum quidam sint practici, & quidam speculatiui, nullusque simul sit practicus & speculatiuus, vt conclusionem precedente visum est: consequens est, vt si distinctarum conclusionum sint distincti numero habitus, quidam inter eos sint practici, & quidam speculatiui, nullusque simul sit practicus & speculatiuus. Quarta denique pars probatur, quia sicut habitus fidei, vnus numero permanens, est simul practicus & speculatiuus comparatione diuersorum assensuum principiorum Theologiae, vt supra diximus: ita qui existimaret esse vnum habitum numero omnium conclusionum Theologicarum, dicere posset, esse simul practicum & speculatiuum comparatione assensuum diuersarum conclusionum: maxime cum ratione vnus partis deberet inclinare ad vnam conclusionem, & ratione alterius ad aliam: quod tamen non concedimus in habitu fidei, vt 1. 2. q. 67. articulo 3. diximus.

Obiicitur.

Quod si quis aduersus haec tenet dicta sic obicitur: practicum & speculatiuum specie distinguuntur: vnde Aristoteles 6. Metaphysicorum cap. 1. distinguit scientias speculatiuas a practicis, quasi sint distinctae specie: ergo non solum falsum est asserere, eundem habitum, aut eandem notitiam numero esse simul practicum, & speculatiuum: sed etiam habitum, aut assensuum eiusdem speciei, quosdam esse practicos, quosdam vero speculatiuos.

Practicum & speculatiuum non sunt differentia per se diuersitates scientiarum, sed per accidentia.

Pro solutione argumenti obseruandum est in primis, practicum & speculatiuum non esse differentias per se & essentiales scientiarum aut notitiarum, sed esse tantum differentias accidentarias: quod Capreolus affirmat 2. q. prologi ad argumenta contra sextam conclusionem. Potestque probari. Primo, quia in Deo vnica simplicissima scientia, seu notitia, qua se, & modum fabricandi res creatas cognoscit, est simul practica & speculatiua: qua ratione quidem est cognitio naturae diuinae, est speculatiua: qua ratione vero est cognitio modi fabricandi res creatas, est practica. Secundo, quia visio beatifica, qua beati simul intuentur diuinam essentiam, & iudicant eandem esse sibi totis viribus diligendam, est simul practica & speculatiua: speculatiua quidem, quia ratione est visio Dei: practica vero, quatenus per eam iudicant Deum esse totis viribus diligendum: cum ergo sit simplicissima, & vnus tantum speciei: sit, vt practicum & speculatiuum non sint differentiae per se & essentiales, sed accidentariae. Tercio, quia vt supra ostendimus, si per possibile vel impossibile, Deus subieceret meam potentiam nutritiuam imperio meae voluntatis, illa eadem notitia, qua modo cognosco modum quem potentia nutritiua seruare debet, vt fiat nutritio & augmentatio, esset in me notitia practica: cum tamen modo sit speculatiua: ergo esse practicum aut speculatiuum, accidentia quaedam sunt, & non differentiae per se & essentiales ipsarum notitiarum. Quarto, quia idem intellectus non solum specie, sed etiam numero, comparatione diuersarum operationum & obiectorum dicitur practicus & speculatiuus: similiterque idem numero habitus fidei, vt ostensum est: ergo esse practicum & specula-

tiuum non sunt differentiae essentiales, sed accidentariae. Postremo, quia notitia dicitur practica, eo quod dirigit ad opus exequendum: speculatiua vero appellatur, si id non praeteresse autem notitiam directricem operis, vel non esse directricem, accidentia quaedam sunt ipsius notitiae: ergo practicum & speculatiuum differentiae accidentariae sunt. Deinde sciendum est, in doctrinis, quas sola naturali industria comparamus, omnes habitus, notitiasque speculatiuas specie distingui a practicis: non quidem ob eam causam, quod speculatiuum & practicum differentiae sint per se eiusmodi habituum & notitiarum: sed quoniam cum scientiae naturales a rebus desumantur, distinctarum complexio-num tam iudicia inter se, quam habitus, qui ex ipsis gignuntur, ad diuersas species pertinent: atque idcirco idem iudicium, idemque habitus non solum numero, sed etiam specie non possit se simul extendere ad complexiones practicas & speculatiuas. Cum hoc tamen non pugnat, quod in supernaturalibus (cuius modi sunt scientia Dei, visio beatifica, & tam assensus, quam habitus fidei & Theologiae) idem specie, vel etiam numero iudicium, siue habitus esse simul possit speculatiuus & practicus: eo quod extendere se simul possit ad speculatiuas, & practicas complexiones. Sicut enim ad percipiendum colores & sonos requiruntur sensus externi specie distincti: potentia tamen superior vna & eadem specie, nimirum sensus communis percipit omnia obiecta sensuum externorum: & intellectus praeter haec percipit alia plura, quae, & si sub sensum non cadant, ex rebus tamen sensu perceptis colligere solet: ita licet ad obiecta practica, & speculabilia percipienda requirantur assensus & habitus naturales specie distincti, vnus tamen numero, vel specie assensus aut habitus supernaturalis circa obiectum practicum & speculabile recte versari poterit, si ratio cognoscendi aut assentiendi ad vtrumque se extendat: quo pacto in scientia Dei & visione beatifica se extendit essentia diuina, quae non solum subit ratione speciei intelligibilis, sed etiam est primum obiectum cognitum, eminenter continens practica & speculabilia, & subinde est ratio obiectiua vtraque cognoscendi: similem quoque extensionem in fide, & Theologia habet diuina reuelatio, quae est ratio immediata assentiendi per fidem, tam practicis quam speculabilibus, & mediatam assentiendi conclusionibus Theologiae, quae ex reuelatis deducuntur.

In scientiis sola iudicio natura comparatis per accidentia forma per scientiam aut notitiam practica specie distinguitur a speculatiua.

Ad argumentum ergo propositum negandum est, practicum & speculatiuum differre semper inter se specie: licet in scientiis naturalibus, practicae scientiae semper ab speculatiuis specie distinguantur, vt supra ostendimus. Vnde non pugnat nobiscum Aristoteles, dum scientias practicas naturales ab speculatiuis specie distinguit.

Solutio obiectionis.

Dubium tamen est hoc loco, vtrum Theologia sit formaliter scientia practica & speculatiua, an vero solum virtute & eminenter. Cui quaestioni respondendum est, formaliter esse practicum & speculatiuum. Quod ex eo patet, quia circa quaedam obiecta formaliter dirigit operationem, & circa alia nihil dirigit, sed formaliter est contemplatio obiecti, idemque dicendum est de scientia diuina. Quare cum id, quod formaliter est tale, non dicatur esse eminenter, seu virtute illud idem: non recte censet Caietanus, Theologiam nostram, & scientiam diuinam esse simul eminenter practicas & speculatiuas: nisi forte intelligat, esse eminenter practicas & speculatiuas, non quidem quoad rationem practi-

Responsio.

Theologia nostra dicitur eminenter, seu virtute illud idem: non recte censet Caietanus, Theologiam nostram, & scientiam diuinam esse simul eminenter practicas & speculatiuas: nisi forte intelligat, esse eminenter practicas & speculatiuas, non quidem quoad rationem practi-

Deus qua ratione simul sit formaliter & eminenter intelligens.

eam & speculatiuam, quam habent formaliter, sed quo ad rationem practicam & speculatiuam scientiarum inferiorum. Theologia namque, & scientia diuina eminenter continent Metaphysicam & Philosophiam moralem, & subinde rationem practicam & speculatiuam harum scientiarum. Quomodo etiam Deus per eandem cognitionem non solum formaliter est intelligens, sed etiam eminenter: non tamen est eminenter intelligens quasi suam propriam cognitionem eminenter habeat: sed qua ratione creatam cognitionem in sua increata eminenter continet. Quo etiam modo sol vim calefaciendi habet, tum formaliter, tum eminenter: formaliter quidem suam propriam, hoc est, lucem, eminenter vero vim calefaciendi ignis, hoc est, ignis calorem: lux enim virtute calor est, cum calorem efficiat.

A ex parte, qua cognitio Dei est in se, simpliciter sit speculatiua: simpliciter nuncupanda potius erit speculatiua quam practica. Neque refert, quod cognitionem Dei in se expetere debeamus in hac vita, vt inde alliciamur ad Deum amandum, colendum, eique obtemperandum, vt ea ratione salutem animarum nostrarum, vitamque aeternam consequamur, de quo sine Petrus i. suae canon. cap. i. ait, Reportantes finem fidei vestrae salutem animarum uestrarum: imò vero nec quod Deus ipse ad eundem finem eam nobis reuelauerit: quia huiusmodi finis non est ipsius scientiae in se spectata: cum formaliter nihil de opere praescribat, neque dirigat opus: sed est finis ipsius scientis, atque tradentis disciplinam, iudicium autem de qualibet scientia, ad practicae, ne, an ad speculatiuas pertineat, non ex fine scientis, aut tradentis disciplinam, qui scientiae est extrinsecus, sed ex fine ipsius scientiae in se spectatae est fumendum.

DISPUTATIO. III.

Virum Theologia potius speculatiua, quam practica dicenda sit.

Gregorij, Durandi, & Richardi opinio suadet. Primò.

Cum ob sensum sit, Theologiam partim esse practicae, partim speculatiuam, disputandum restat, quid horum potius ei conueniat. Gregorius, q. 1. Prologi artic. vlt. existimat, eam esse magis practicae. Quod probat primò, quia in Theologia multo plura principia, & multo plures conclusiones practicae sunt, quam speculatiuae, vt patet legenti Scripturam Sacram, & percurrenti conclusiones, quae ex reuelatis deducuntur.

Ad primum ergo Gregorij argumentum dicendum est, licet id, quod assumit, esset verum loquendo de Theologia quoad totam suam latitudinem, comparatione tamen obiecti praecipui ad quod caetera attributionem habent, & ex quo potissimum scientia iudicanda est vtrum sit practica, an speculatiua, non esse verum.

Secundò.

Secundò, quia Philosophia moralis, licet admisceat, admittatque aliqua ad speculationem suapte parua pertinentia: quia tamen illa ordinantur ad practica documenta, quae vel ex illis deducuntur, vel illis cognitis melius percipiuntur, dicitur nihilominus simpliciter practica, & non speculatiua: sed in Theologia etiam ex aliquibus propositionibus, quae suapte natura sub speculationem cadunt, inferuntur practicae conclusiones, vt ex eo, quod Deus sit summum bonum, prima causa, creator, & gubernator noster, & quod pro nobis ad vnionem hypostaticam assumpserit naturam humanam, rectè inferitur, à nobis esse diligendum, colendum atque omni obsequio prosequendum: ergo Theologia simili modo potius practica, quam speculatiua dicenda erit.

Ad secundum neganda est consequentia, quia philosophia moralis circa obiectum praecipuum est practica, & non speculatiua: admittet vero speculabilia nonnulla, vt melius intelligantur practica: Theologia vero quoad suum obiectum praecipuum, simpliciter est speculatiua: nec moralia considerat, nisi per attributionem ad obiectum praecipuum.

Tertio.

Confirmatur deinde ex illo Matth. 22. in his duobus mandatis (de dilectione scilicet Dei, & proximi, quae constat esse practica) vniuersa lex pendet & propheta. & 2. ad Timotheum 3. omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est, ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Et Iacob. 1. commendantur non auditores verbi huius doctrinae, sed factores. In eadem sententia sunt Durandus q. 6. Prologi, & Richardus quaest. 4.

Ad primum vero testimonium pro confirmatione adductum, dicendum est primò, in illis duobus mandatis pendere vniuersam legem & prophetas, quo ad moralia quae in lege & prophetis praecipuntur: omnia namque ordinantur ad dilectionem Dei & proximi. Secundò dicendum est, in illis duobus mandatis pendere legem & prophetas: quia illa sunt finis, ad quem à Deo reuelante ordinantur lex & prophetae, & vniuersa Scriptura sacra: idemque esse debet finis noster in sacris literis addiscendis, vt dictum est, hoc tamen non obstat, quominus finis ipsius scientiae in se spectatae quo ad obiectum principale non sit alius, quam contemplatio & cognitio obiecti.

Theologia potius speculatiua quam practica nuncupanda.

Quamuis opinio hæc probabilitate non careat, adprehendum tamen potius est Diuo Thomae hoc loco, qui Theologiam censet potius speculatiuam, quam practicae nuncupandam. Diuum Thomam sequuntur Caietanus hoc loco, Capreolus q. 2. prologi ad argumenta contra sextam conclusionem, Canus 12. de locis capite 2. Adducor autem in hanc sententiam, quia scientia ex obiecto praecipuo, ad quod caetera attributionem habent, est iudicanda: vnde cum obiectum attributionis Theologiae (vt articulo 7. videbimus) sit Deus, & hæc scientia, ea

Ad secundum vero testimonium dicendum est, licet sit utilis ad cum finem cognitio de Deo speculatiua, itemque ad Deum amandum eique omni in re obtemperandum: cum hoc tamen non pugnet, quod quatenus tradit cognitionem praecipui obiecti fidei & Theologiae, in se sit speculatio, & non notitia practica, vt dictum est.

Ad postremum Scripturae locum dicendum, ex eo solum probari, laudem & meritum nostrum non pendere ex cognitione, sed ex adimplentione eorum, quae in sacris literis praecipuntur, quod libenter concedimus.

ARTICVLVS V.

Virum sacra doctrina sit dignior caeteris scientiis.

CONCLUSIO Diui Thomae est. Cum sacra doctrina simul sit speculatiua & practica, qua ratione speculatiua est, omnes disciplinas

plinas speculatiuas dignitate antecedit: & qua ratione practica est, superat omnes practicas.

Priorem partem conclusionis probat, quoniam duplici ex capite proficitur, vt inter scientias speculatiuas vna dignior: quam alia sit, nempe ex certitudine, & ex practantia siue nobilitate obiecti, vt autor est Aristoteles 1. de Anima cap. 1. atque ex vtroque capite Theologia omnes alias speculatiuas scientias superat. Quo ad certitudinem quidem, quoniam certitudo aliarum scientiarum oritur ex lumine naturali rationis humanae, qua errare potest: certitudo vero Theologiae ex lumine diuinae scientiae proficitur, quatenus innixi autoritate Dei reuelantis & docentis ea, qua per suam infallibilem scientiam nouit, assensum reuelatis tribuimus, atque ex his, vt de primis principiis, Theologiae conclusiones deducimus.

Quod si quis obiiciat in hunc modum: Lumen naturale, quo scientiae naturales comparantur, est a Deo: neque potest ad falsum inclinare: sed eodem lumine in scientiis naturalibus ita penetramus veritatem principiorum & conclusionum, vt euidentis nobis sit ea ita sese habere: fide autem non penetramus ea qua fide tenemus, neque euidentis nobis est ea veritatem habere, aut esse reuelata a Deo: ergo non erit certior cognitio per fidem & Theologiam, quam sit cognitio principiorum, & conclusionum scientiarum naturalium.

Ad argumentum respondendum erit, quamuis lumen naturale intellectus, quo dicitur, simul cum notitiis principiorum, & bonitatis consequentia, in scientiis naturalibus assensum principiis & conclusionibus praebemus, a Deo sit, neque secundum se ad falsum inclinaret: facile tamen in eius vsu errare nos posse, id quod falsum est, non solum verum, sed etiam euidenter verum esse credentes, si vel vtamur ad ea iudicanda, qua supra nostrum captum sunt, & intra naturae limites non continentur, vel si non penetratis, qua ad iudicium verum ferendum necessaria sunt, assensum atque iudicium feramus, vel fallaci similitudine rerum decepti falsa pro veris amplectamur. Quia ergo his de causis facile errare possumus in comparandis scientiis, vtendo lumine naturali: consequens est, vt fides ac Theologia, qua infallibili Dei reuelationi innituntur, non solum secundum se maiorem certitudinem habeant quam scientiae naturales, sed etiam, cum tot, ac tam efficacia argumenta & rationes sint, vt quicquid fide Catholica tenendum nobis persuadearum, quod alio in loco erunt explicanda, multo certius vnumquodque eorum, esto ineuidens sit, aestimari a nobis debeat, quam quamuis scientiam naturalem: vsque adeo, vt si nobis, lumine naturali ductis, aliquid sese offerat, vt euidentis ac quasi demonstratione perspectum, quod tamen cum fide pugnet, standum sit fidei potius, quam fallaci illi deceptoriaeque argumentationi, persuaderique nobis merito debeamus, eiusmodi cognitionem falsam, argumentationemque inanem esse, esto eam dilucere fortasse nesciamus. Atque hoc est, quod D. Thomas hoc loco significare voluit, si verba ipsius expendantur. Non vero (vt quidam falso existimant) vult probare, ex eo fidem & Theologiam certitudine scientiis naturalibus praestare, quod complexiones, quas considerat, magis necessariae sunt secundum se, longiusque a mutatione distent, quam complexiones, circa quas scientiae naturales versantur, quod vocant Theologiam esse magis certam ex obiecto. Quamuis enim comparatione earum complexio-

num, qua naturales, hoc est, non liberis sunt in Deo, hanc quoque maiorem certitudinem habeat Theologia supra scientias naturales: D. Thomas tamen de maiori certitudine Theologiae, etiam vt versatur circa reliquas complexiones, quarum aliqua secundum se necessariae non sunt, locutus est: qua maior certitudo ex eo provenit, quod a Deo autore nobis reuelatae sint, eidemque veluti doctores per fidem & Theologiam innituntur. Quibus accedit, cognitionem ipsam fidei esse suapte natura supernaturalem, atque a Deo derivatam, & ob eam causam adeo certam esse ac firmam, vt falsa esse nulli ratione possit: qua omnia certitudinem, ac firmitatem fidei & Theologiae, supra omnes scientias naturales extollunt, atque augent.

Ceterum vt res haec tota melius intelligatur, constituendum est in primis, quid nomine certitudinis intelligatur. Sunt qui cum D. Thoma in 3. distincti. 2. q. 1. art. 2. q. 3. & dist. 16. quaest. 2. art. 4. definiant certitudinem, esse determinationem intellectus ad verum. Arbitror tamen certitudinem, proprie loquendo, idem esse quod infallibilitatem. Pertinet vero ad cognitionem, vt D. Thomas art. 4. citato asseruit: qui subiungit, opponi dubitationi. At certe non solum cum dubitatione, sed etiam cum opinione pugnat, esto opinantis intellectus ad eam contradictionis partem, quam veram opinatur, determinatus sit. Vnde illud discrimen inter scientiam, fidem Catholicam, & opinionem merito ab omnibus constituitur. Quod scientia certa sit & euidentis, fides certa & ineuidens, opinio autem ineuidens & incerta, vt pote cui, qua talis est, non repugnat subesse falsum.

Quemadmodum autem licet veritas formaliter sit in intellectu, obiectum tamen, quod illius est mensura, dicitur etiam verum tamquam mensura & causa veritatis intellectus, vt quaest. 16. ostendimus: sic etiam, licet certitudo, hoc est, infallibilitas cognitionis seu iudicij, sit solum in intellectu, obiectum tamen, quatenus ab eo certitudo iudicij pendet, dicitur etiam certum, tamquam mensura & causa certitudinis iudicij intellectus.

Hac ratione duplex certitudo distinguitur. Vna qua appellatur certitudo obiecti. Altera qua dicitur certitudo notitiae ac iudicij intellectus. Tertia additur, qua nuncupari consuevit certitudo ex parte subiecti. Atque de his tribus certitudinis modis dicendum est.

Cum igitur certitudo idem sit quod infallibilitas, certumque illud sit, quod fallere nequit, idque siue certum dicatur tamquam obiectum, siue tamquam notitia & iudicium intellectus, sane obiectum certum illud erit, quod fallere iam non potest, quoad existimationem ac iudicium, quod de eo habeatur certitudo: quae obiecti erit huiusmodi infallibilitas. Porro obiectum eo ipso, quod est iam extra suas causas, fallere nequit quoad existimationem, qua de illo habeatur, vt iam est a parte rei, esto suapte natura sit res contingens: quoniam eo ipso, quod extra suas causas ponitur, contrahit necessitatem quamdam, vt pro eo temporis momento ita sit: ex qua provenit, vt quantumuis res contingenter fuerit, ad praeteritum non sit potentia, propter quam etiam Aristoteles 1. de interpretatione capite vltimo dixit, Omne quod est, quamdiu est, necessarium est esse. Atque inde oritur, vt de rebus contingentibus positus iam extra suas causas, haberi possit certa euidentisque cognitio. Quando vero obiectum nondum est extra suas causas, si quidem habeat causas necessarias, est etiam obiectum certum: si vero solum

Certitudo quid.

Certitudo formaliter est in intellectu, sed in obiecto vero tanquam in causa.

Certitudo triplex.

Certitudo obiecti quid.

Oritur ex obiecti aliqua necessitate.

Scientia naturalis ex capite obiecti est certior quam scientia naturalis ex capite principiorum & conclusionum.

Obiectio.

Responsio.

Cum natura non inclinaret ad falsum, non inclinaret, unde pronuntiat res decepti.

Theologiae certior scientiis naturalibus.

F.

solum habeat causas contingentes, est incertum, utpote quod fallere possit, siue quis existimet futurum, siue existimet non futurum: talia sunt futura omnia contingenta.

Certitudo obiecti non est aequalis in omnibus obiectis.
Theologia quantum ad certitudinem habent ex parte obiecti.

Certitudo obiecti non est aequalis in omnibus obiectis certis, sed maior aut minor, pro arctiori & maiori, aut minori eorum necessitate: a necessitate namque cuiusque eorum proficitur eorundem infallibilitas, atque haec tanta est, quanta est necessitas. Si ergo eam solum Theologiae certitudinem, quam ab obiectis in se spectatis habet, cum certitudine quam scientiae naturales praecise habent a suis obiectis, conferamus, inueniemus sane Theologiam quoad aliqua quidem sua obiecta certitudine superare scientias omnes naturales, nepe quoad ea, quae Deo ex naturae necessitate conueniunt: eiusmodi sunt, esse trinum & vnum, esse sapientem, bonum, &c. At vero quoad quaedam alia superari a scientiis naturalibus: imo quaedam esse obiecta Theologiae, quae in se spectata, certitudinem non habent: quales sunt futura aliqua contingenta, quae proinde Regius Propheta Psal. 50. *Incerta & occulta sapientia diuina* merito nuncupauit: tamen si eadem obiecta, ut subsunt diuinae cognitioni, quae ex altitudine, eminentia, & non solum infinita, sed etiam illimitata perfectione diuini intellectus, obiecta, quae illius primarij, infinito intervallo omnes alias scientias excellit, longe maiorem certitudinem nanciscantur, quam sit certitudo creatorum omnium obiectorum, circa quae naturales doctrinae versantur, ut q. 14. a. 13. fuse est ostendendum. D. Thomas autem hoc loco non contulit Theologiam cum scientiis lumine naturali comparatis quoad certitudinem, quae ex obiectis in se spectatis prouenit, ut paulo ante ostendimus.

Certitudo iudicij intellectus quid.
Certitudo notitia creaturae naturalis a certitudine obiecti pendet, nec potest esse maior in notitia, quam in obiecto, sepe quae est minor.

Certitudo notitiae, seu iudicij intellectus infallibilitate eiusdem est posita. Quae enim iudicativa notitia fallere nequit intellectum, quasi per eam aliter iudicet de re, ac illa habet, est certa. Quae vero potest fallere, saltem quia quantum est ex qualitate, seu modo notitiae, nihil repugnet subesse ipsi fallum, est incerta. Atque ex hoc capite opinio omnis, etiam illa quae est de re in se necessaria, est incerta, eo quod, quantum est ex parte eiusmodi notitiae in se spectatae, non repugnet subesse ei fallum: esto ex parte necessitatis obiecti in se, quae tamen per eiusmodi notitiam non penetratur per accidens id illi repugnet.

Ve certa sit notitia naturalis creata quot requirantur.

Certitudo notitiae, si creata sit, ac merè naturalis, pendet a certitudine obiecti in se spectati, tamquam a sua mensura, nec in notitia esse potest maior certitudo, quam in obiecto. E contrario vero, si certitudo, necessitate obiecti non penetratur, esse poterit minor certitudo in notitia quam in obiecto: imo poterit notitia carere omni certitudine, obiecto in se existente certo. Id quod in omni opinione de re in se necessaria euenit, eo quod necessitas obiecti per eam notitiam non penetratur. Vt ergo notitia creata merè naturalis certa sit, duo necessaria sunt. Primum est, ut obiectum in se sit certum. Secundum, ut certitudo illius ab intellectu, qui de illa iudicat, penetratur. Quod si intellectus certitudinem obiecti non penetrat, iudicium secundum se, quod de eo tulerit, non erit certum, esto obiectum in se certum sit. Quod si intellectus penetrat quidem certitudinem obiecti, at non omnino, nec quoad omnes radices & causas, erit iudicium certum, non tamen tam certum, quam obiectum in se. Si vero intellectus omnino penetrat certitudinem obiecti quoad omnes illius

radices & causas, erit iudicium intellectus tam certum, quam certum est obiectum, utpote illi commensuratum & adaequatum tanquam regulae ac suae certitudinis mensura.

Certitudo notitiae, scientiae uero increatae, in comparatione eorum obiectorum, quae secundaria sunt, nec a certitudine eorum pendet, nec ex illa proficitur, sed ex altitudine, infinitaque & illimitata, ut ac perfectione diuini intellectus emanat, quae Deus in suo primario obiecto, in quo omnia eminentissimo quodam modo continentur, ea, quae in ipsismet incerta sunt, certissime penetrat, quae uero certa sunt, infinito intervallo certius penetrat, quam sint in seipsis, ut quaest. 14. art. 13. ostendimus. Quod sit, ut certitudo, infallibilitate diuinae scientiae certitudinem ac infallibilitatem obiectorum omnium secundariorum, infinito intervallo excedat.

Certitudo scientiae diuinae comparatione secundariorum obiectorum, non pendet ab eorum certitudine. Et unde proueniat.

Eiusmodi uero certitudinem, ac infallibilitatem diuinae scientiae participat Theologia nostra, quatenus infallibilitati Dei ea reuelantis, tamquam rationi illis assentiendi, suapte natura innititur. Atque hinc est, quod nostra Theologia de aliquibus futuris contingentibus, a libero arbitrio creato pendentibus, ac proinde in se incertis, ut quod Antichristus futurus sit pessimus, quod in nouissimis temporibus abundabit iniquitas, &c. fit certa ac uere & proprie scientia, ut art. 2. disputatione 1. dictum est.

Theologia nostra certitudinem diuinae scientiae participat, nec a certitudine obiectorum contingentium qua consistat pendet.

Ex his iam facile intelliges, quid sibi uoluerit D. Thom. in parte rationis huius articuli, in qua explicanda uersamur. Vult enim, quod quia ex una parte in scientiis humanis non est maior certitudo, quam sit in earum obiectis in se, atque ut tanta sit, nec errorem loco scientiae comparemus: pendet ex eo quod lumen rationis humanae, hoc est, intellectus, eam penetrat: hic uero licet secundum se ad uerum solum inclinaret: non penetratis tamen omnibus quae ad recte iudicandum necessaria sunt (ad hoc namque caput error omnis intellectus, si recte rem expendas, reducitur) facile errare possit, tamquam certum iudicans, quod in se incertum, fallaxque est, atque ita arbitrans se scientiam comparare, in errorem incidere, quod in causa est, ut cogitationes mortalium timida merito sint, & incerta prouidentia: ex alia uero parte Theologia nostra quatenus Deo reuelanti, diuinaeque scientiae innititur, certissima sit: Cum haec, inquam, ita sint, uult D. Thomas non solum Theologiam nostram in se spectatam certiore ex eo capite esse scientiis omnibus, quas lumine intellectus comparamus, sed etiam uanumquemque nostrum, qui tot ac tam sufficientes rationes habet, ut quae ab Ecclesia credenda proponuntur, Dei esse reuelationes sibi persuadeat, merito debere antepone re certitudinem reuelatorum certitudini cuiusque rei, quam lumine naturali arbitretur se euidenter cognoscere, cum in hoc secundo facile decipi possit, in illo uero alio non possit. Non itaque uult Diuus Thomas, ueram scientiam naturalem relinquendam esse, ut reuelatis assentiatur: ut enim contradictionem implicat scientiam naturalem fallam esse (eo namque ipso non esset scientia) sic quoque contradictionem implicat cum reuelatis pugnare: sed quod uult, & efficaciter probat, id sane est: licet aliquid sese nobis offerat tamquam euidentem lumine naturali, si tamen cum reuelatis pugnare comperiat, merito respiciendum esse, condemnandum tamquam fallax ac fallum, esto radicem falsitatis illius non penetremus.

Theologia cur certior scientiis lumine naturali comparatis.

Sap. 9.

Scientia non repugnat fidei, neque reuelatis.

Fides non coheret, sed supra lumen est naturale.

mus. Sicut autem scientia naturalis cum reuelatis pugnat nequit, ita quoque lumen naturale, quo illa comparatur, quodque secundum se non nisi ad verum inclinatur, nequit cum reuelatis, luminisque fidei pugnat. Quo fit, ut lumen fidei sit quidem supra, non vero contra naturale lumen.

Ex his omnibus satis est manifestum, Diuum Thomam hoc loco comparasse quoad certitudinem Theologiam cum scientiis naturalibus, solum quatenus naturales scientiae lumine naturali rationis humanae comparantur, & Theologia lumine diuinae reuelationis, non vero ex aliis capitibus. Porro ex hoc capite certior est Theologia, certiorque ab unoquoque nostrum haberi debet, quam sit quodcumque principium euidentissimum in lumine naturali: cum multo magis contradictionem implicet Deum falli circa contingentia, quae nobis reuelat, aut nos falli, dum illis diuinae reuelationi innixi assentimur, quam repugnet nos decipi, dum solo lumine naturali ducti cuiusquam principio naturali lumine euidentissimo assentimur, & cum longe maior certitudo, infallibilitasve sit in diuina scientia, & diuina reuelatione circa contingentia quaecumque quam in quocumque euidentissimo principio a nobis naturali lumine cognito. Atque tum hinc, tum ex iis quae de certitudine ex parte subiecti mox dicemus, conuertuntur argumenta quae aliqui hoc loco ingeminant, nec meo iudicio sufficienter solunt.

Certitudo ex parte subiecti bifariam, ut mihi quidem videtur, accipi potest. Vno modo, pro determinatione & adhaesione intellectus alicui rei tamquam verae, quasi nomen causae ad effectum significandum fuerit translaturum, quatenus dum intellectus certam habet cognitionem de aliqua re, determinate, firmiterque illi adhaeret. Ita sumpsisse videtur Diuus Thomas certitudinem in 3. Sententiarum locis citatis, dum affirmat, eam non esse aliud, quam determinationem intellectus ad vnum. Nec in hac acceptione nomen certitudinis videtur solum translatum ad significandam eam determinationem & adhaesione intellectus, quae ex vera certitudine oritur, sed etiam quaecumque aliam. Vnde Diuus Thomas soli dubitationi, qua intellectus nondum ad alteram contradictionis partem determinatus est, illive adhaeret, dicit opponi certitudinem. In eadem acceptione, quando semota dubitatione alicui rei adhaeremus per opinionem, nos confueuimus dicere, opinionem, quam de re habemus, esse nobis certam. Immo quando res aliqua absoluto decreto ab eo constituta est a quo pender, certa consueuit appellari, esto decretum mutari possit, iuxta illud poetae, *Medium Aeneas iam classe tenebat Certus iter*. Quia ergo eiusmodi determinatio & firmitas intellectus, non a sola certitudine cognitionis pender, sed etiam ab affectu & imperio voluntatis, ab aliisque circumstantiis, potestque oriri ab errore habito pro certitudine, non minus quam a notitia certa, inde fit, ut certitudine, quae se tenet ex parte subiecti, possit haereticus adhaerere interdum, certius, hoc est, firmitus, errori, quam Catholicus adhaereat veritati, & proteruis quibus possit firmitus adhaerere rei in se dubiae, quam cordatus & prudens rei certa. Commodius tamen hoc appellabitur maior firmitas in assentiendo ex parte subiecti, ut ab aliquibus solet nuncupari, quam maior certitudo.

Altero modo potest accipi certitudo ex parte subiecti, seu potius comparatione subiecti, ut (quicquid sit de certitudine notitiae aut obiecti in se) illa

A notitia certior dicatur intellectui in quo est, cuius certitudo magis ab eo penetratur ac intelligitur. Hoc modo concedit D. Thomas hoc loco in responsione ad primum, sacram doctrinam in se esse certioris scientiis naturalibus, nobis tamen esse minus certam: eo quod minus penetremus illius certitudinem, obiectorumque, quae illa considerat, quam penetremus certitudinem principiorum, scientiarumque naturalium, & eorum obiectorum, quae sunt magis nota nobis. Ab hac maiori penetratione certitudinis, scientiarum naturalium, quam sacrae doctrinae, prouenit, ut licet merito quisque persuadere sibi debeat, sacram doctrinam in se esse certioris quaecumque scientia naturali, nihilominus intellectus noster dubitare non possit, de eorum veritate, quae scientiis naturalibus comprehenditur: cum tamen in potestate nostra sit de iis dubitare, quae per fidem ac Theologiam tenemus, ab eisque assentire. Prouenit etiam, ut ad eorum, quae fidei sunt, assensum, ob assensuendam, rei quae difficultatem, necessarius sit concursus voluntatis *capitulum in assensum & obsequium fidei*, iuxta Paulum 2. ad Corint. 10. non vero ad assensum scientiae, in quo nulla est difficultas. Vnde idem Paulus ad Rom. 10. *Corde*, inquit, id est, voluntate, creditur ad iustitiam.

B C Quia ergo in eorum, quae fidei sunt, assensu, tanta est difficultas, magnum quoque illius meritum apud Deum Opt. Max. existit. Quod vero Theologia dignitate, atque nobilitate obiecti, superet omnes alias speculatiuas scientias, ex eo probat Diuus Thomas: Quoniam non solum considerat Deum, & eius attributa, atque affectiones aliarum rerum, ad quae naturalis intelligendi facultas cognoscendo asurgere potest, sed etiam alia, quae totius naturae lumen superant: cuius generis sunt, *sanctissima Trinitas diuinarum personarum, processio, distinctio earum cum identitate essentia, supernaturalis beatitudo, praedestinatio aeterna, atque media, quibus res intellectuales ad beatitudinem perducuntur*.

Porro, ut autor est Aristoteles 1. de partibus animalium, cap. 5. *cognitio rerum excellentium, ac diuinarum, quantum ad lucumque ea sit atque per exigua, multo optabilior est, quam certissima de rebus vilibus & abiectis cognitio*. Vnde 6. Metaph. cap. 1. textu 2. & libro 11. cap. 6. ex eo docet, *Metaphysicam ceteris disciplinis dignitate antecellere, quod nobilissimum obiectum consideret, & cuiusque disciplina dignitas ex nobilitate obiecti iudicetur*.

Posteriorem partem conclusionis, nempe Theologiam, quatenus practica est, scientiis omnibus practiciis dignitate antecere, probat Diuus Thomas: quoniam inter practicas scientias illa dignissima est, cuius finis ad vltiorem alium finem non ordinatur: Theologia autem, qua ratione est practica, praestitutus finis est aeterna beatitudo, ad quam, ut ad vltimum finem ordinantur fines ceterarum scientiarum practicarum: ergo est omnium dignissima. Illud hoc loco notandum, Diuum Thomam supponere ex probatione prioris partis conclusionis, caput illud nobilitatis scientiae ex parte certitudinis, aequè conuenire Theologiae ut practica est, atque ut speculatiua est, atque proinde Theologiam, ut practica etiam est, ex eo capere scientias omnes practicas antecedere.

Notandum deinde, rationem propositam ex eo vim habere, quia ut se habet finis ad scientiam practicam, ita obiectum ad speculatiuam, & quando fines sunt subordinati, semper vltioris finis

C pra

ius natura- libus.

Posterior pars probationis prioris partis conclusionis Diui Thomae.

Theologia dignitas ex obiecto. Cognitio quantum ad lucumque rerum diuinarum optabilior quam certissima de rebus vilibus & abiectis cognitio. Probatio posterioris partis conclusionis. Theologiae ut practicae scientiae omnes practicas dignitate antecedit.

Theologia ex quo capite certior principia omnium scientiarum naturalium.

Certitudo ex parte subiecti quid & quomodo.

Theologia qua ratione nobis minus certior sit.

prastantior est eo, qui ad ipsum ordinatur: qua ratione Aristoteles libro 1. Ethicorum cap. 1. eam artem practicam digniorem esse docuit, quae vltiorem finem considerat. Quare optime Diuus Thomas ex eo ostendit Theologiam, vt practica est, digniorem esse ex parte materiae & obiecti ceteris scientiis practiciis, quod consideret finem, ad quem fines aliarum ordinantur.

Porrò si de fine proximo, à quo, vt à praxi, vnaquaeque scientia practica dicitur & suam specificam rationem sumit, locutus est Diuus Thomas hoc loco, nomine aeternae beatitudinis non intellexit eam, quam in alia vita habebimus, sed eam, quae ad futuram illam est dispositio & via, eaque ratione à Christo domino aeterna beatitudo dicta est Ioannis 17. Haec est, inquit, vita aeterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum: operatio enim secundum virtutes, & maxime Theologicas, quarum prima & fundamentum ceterarum est fides, qua Deum cognoscimus, & mediatorem Dei & hominum Christum Iesum, appellatur aeterna beatitudo, quia propria dispositio & via certa ad eandem beatitudinem est, atque huius beatitudinis adipiscendae Theologia regulas tradit, ab eaque, tamquam à fine proximo, practica dicitur, & distinguitur à ceteris, sineque reliquarum practicarum scientiarum ad hunc finem ordinantur.

Caietanus hoc loco vult Diuum Thomam locutum fuisse de fine extrinseco Theologiae, quae practica est, id est, de beatitudine alterius vitae, comparatione cuius non habet quod sit practica: at locutum fuisse de fine ita extrinseco, sed immediato scientiae, quo pacto solius Theologiae beatitudo alterius vitae est finis immediatus: mediatum verò comparatione finium ceterarum scientiarum, eò quod fines extrinseci immediati aliarum scientiarum ad beatitudinem, vt ad vltimum finem ordinentur. Prior tamen expositio magis placet.

Beatitudo
superiatur
hominis vi-
tae quae.

Sapientia
quid.

Quid Aristoteles 6. Ethicorum nomine sapientia intellexerit.

ARTICVLVS VI.

Virum sacra doctrina sit sapientia?

NOMINE sapientiae intelligitur suprema scientiarum, quae nobilissima entia, supremae & altissimae causas considerat, sicut sunt, Deus Optimus Maximus, & aliae substantiae separatae, atque principia maxime communia, quae entia, vt ens est, conueniunt. Eiusmodi est inter scientias lumine naturali comparatas sola Metaphysica, vt Aristoteles 1. Metaphysicae capite 1. & 2. ostendit. Augustinus etiam lib. 14. de Trinitate, cap. 1. licet iuxta illam definitionem à Philosophis traditam, sapientia est rerum diuinarum humanarumque scientia, dicat, etiam scientiam rerum humanarum appellari aliquando sapientiam; addit tamen, proprie solam scientiam rerum diuinarum appellari sapientiam, & ita sumpsisse Paulum 1. ad Corinthios 12. dum dixit, alij datur sermo sapientiae. alij sermo scientiae: distinguens enim sapientiam à scientia, solam cognitionem rerum diuinarum sapientiam appellauit. Quando autem Aristoteles 6. Ethicorum distinguit sapientiam ab intellectu & scientia, nomine intellectus prima principia scientiarum inferiorum intelligit: nomine vero scientiae, habitum conclusionum earundem scientiarum; verum nomine sapientiae habitum tam conclusionum, quam principiorum supremarum scientiarum comprehendit. Vn-

de 6. Ethicorum cap. 7. inquit, sapientiam esse intellectum, & scientiam, & vt omnium scientiarum principia versari in contemplatione eorum, quae nobilissima sunt. Quod fit, vt nomine sapientiae non aliquem simplicem habitum, sed coniunctum, ex habitibus principiorum, & conclusionum supremarum scientiarum intelligat.

In eodem igitur sensu quaerit hoc loco Diuus Thomas vtum sacra doctrina, vt comprehendit habitum tam principiorum, quam conclusionum, sit sapientia. Respondetque inter omnes scientias humanas eam esse maxime sapientiam. Quae tamen comparatio intelligenda est de scientiis, quae in hac vita acquiruntur: alioquin Theologia Beatiorum multò altior, ac praecellentior sapientia, quam sacra doctrina viatorum dicenda erit. Quòd verò maxime sit sapientia, ex eo ostendit, quoniam considerat rem inter omnes nobilissimam, quae suprema causa est, & principium ceterarum rerum, si non in practico, certe in efficiendo, ad quam cetera omnia attributionem habent, velut ad principium suae effectiōis, vel vt ad finem naturalem, imò etiam supernaturalem, earum tamen rerum, quae mente praeditae sunt, consideratque haec omnia lumine supernaturali diuinae reuelationis, quod & multò certius est, & ad multò plura se extendit, quam lumen naturale: quòd fit, vt iuxta principia huius scientiae iudicandum sit in scientiis inferioribus, & non è contrario: vt si forte controuersia oriatur, quae aliqua ratione in eius considerationem cadere possit, iudicio potius, atque definitioni Theologiae, quam cuiusuis alterius disciplinae inferioris standum sit, quod sapientiae proprium est.

Licet Theologia & fides, quòd eas Aristoteles non cognouerit, inter virtutes intellectuales 6. Ethicorum connumeratas proprie non contineantur, propterea quòd euidenciam cognitionis non habeant, à ratione tamen virtutis intellectualis reiciendae non sunt (vt eas videtur reicere Durandus 1. q. prologi, motus ea ratione, quod careant euidencia.) Ad virtutem enim intellectualem non est necessaria euidencia, sed quòd inclinet semper ad verum, quòd est bonum intellectus: hoc autem fidei & Theologiae maxime conuenit.

Cum autem obicit Durandus, virtutem esse dispositionem perfecti ad optimum, vt ait Aristoteles 7. Physicorum: optimam autem rem esse intellectui ipsam euidenciam: dicendum est, ad virtutem non requiri, quòd sit principium optimae operationis potentiae: sic enim sola suprema virtus, quae est principium perfectissimi actus potentiae, esset virtus, quòd est absurdum: sed satis esse, quòd mediatè vel immediatè disponat ad optimum, hoc est, ad beatitudinem, quòd omni virtuti conuenit. Atque nihil aliud voluit Aristoteles loco supra citato significare.

In responsione ad tertium habes duos modos inclinandi ad rectum iudicium. Alterum, per rectum affectum ad ea, de quibus est iudicandum, quo pacto virtute praeditus rectè iudicat de iis, quae ad virtutem spectant. Alterum, per scientiam ac cognitionem obiecti, quo pacto qui pollet scientia morali, etiam si virtutibus careat, rectè de iis, quae ad virtutem attinent, iudicare potest secundum tamen modum inclinandi esse posse sine primo, sufficereque ad rectum iudicium. Quae omnia consonant maxime cum his, quae 1. 2. de prudentia, atque de connectione virtutum moralium cum prudentia diximus.

Theologia
quoad habi-
tum princi-
piorum & con-
clusionum est
sapientia.

Qua ratione
iuxta prin-
cipia Theo-
logiae iudic-
andum sit in
scientiis in-
ferioribus.

Theologia &
fides virtutes
sunt intelle-
ctuales.

Obiectio Du-
randi diluo-
tur.

Scientia &
affectus re-
ctus inclinât
ad rectè iudi-
candum, incli-
natioque scien-
tiae sufficit ad
rectum iudi-
cium.

ARTICVLVS VII.

Vtrum Deus sit subiectum Theologiae.

DISPVATIO I.

Varia doctrina sententia de subiecto Theologiae.

DE subiecto Theologiae varia admodum sunt doctorum sententia. Quidam enim asserunt, esse res & signa, vt Magister 1. Sententiarum d. 1. affirmare videtur: nomine signorum intelligens cum Augustino lib. 1. de doctrina Christiana capite 2. non signa doctrinalia, vt sunt voces, & scripta, sed res, quae symbola sunt aliarum rerum, siue res ipsas, quas quidem significant, efficiant, vt sacramenta nouae legis, quae gratiam efficiunt quam significant: siue illas non efficiant, quo pacto figure veteris testamenti mysteria noui significabant. Alij vero dicunt esse actum meritorium, aut Deum sub ratione saluatoris. Alij Deum sub ratione glorificatoris. Alij opera reparationis. Alij Christum. Alij Christum caput cum membris Ecclesiae. Has omnes, atque alias sententias videre poteris apud Marfilium in 1. q. 2. art. 5. & apud nonnullos alios.

1. Conclusio. Deus quia subiectum attributionis Theologiae.

Hac tamen de re est prima conclusio. Deus quia Deus, subiectum est attributionis Theologiae. Haec est Diui Thomae in hoc loco, Scoti 3. quaest. Prologi, Richardi quaest. 6. & quorundam aliorum. Probatur primo, quia id est subiectum attributionis cuiusque scientiae, cuius cognitio potissimum intenditur in ea scientia, & ad quod caetera, quae in ea considerantur, attributionem habent: verum cognitio Dei, attributionumque diuinorum potissimum intenditur in hac scientia: (si ad finem scientiae intimum, propriumque spectes) vnde à *Deo*, quod est Deus, tamquam à principali obiecto, cuius cognitio in ea vel maxime intenditur, Theologia dicta est, caeteraque de quibus in ea agitur, considerantur per attributionem ad Deum, quatenus scilicet vel ab eo per creationem emanant, vel ab eodem gubernantur, & ad ipsum, vt ad vltimum finem, per propria & accommodata media tandem reducuntur. Haec verò, quae Theologus considerat per attributionem ad ipsum Deum, etiam quodam modo ipsum Dei nomen *Dei*; innuit. Vt enim Clemens Alexandrinus ad finem 1. libri Stromatum, & Damascenus 1. libro fidei orthodoxae capite 1. 2. adnotarunt, Deus *Dei*; dictus est, *καὶ τὸ θεὸς θεῶν*, hoc est, ab expositione, ordine, & administratione, rerum videlicet omnium: ergo Deus, quia Deus, est obiectum attributionis Theologiae. Dixi, si ad finem scientiae in se spectes: quoniam finis addiscentis debet esse perfecta cognitio Dei Optimi Maximi, vt eum religiosius colat, ardentius diligit, & praecipua eius diligentius obseruet, vnaque omnes melius comprehendat, quibus ad Deum peruenire possit: quem etiam ad finem dicebamus articulo 4. Theologiam à Deo fuisse reuelatam. Vnde non mirum est, si Scriptura sacra plus in moribus hominum componendis, in ostendendaque via, qua ad beatitudinem peruenitur, quam in tradenda cognitione Dei secundum se immoretur: quod fuit Durando qu. 5. Prologi occasio existimandi, non Deum, sed opus meritorium esse subiectum attributionis Theologiae. Secundo, subiectum visionis beatificae, Theologiae ve beatorum, est subiectum fidei atque Theologiae nostrae, quia fidei & Theologiae nostrae succedit visio beatifica, iuxta illud 1. ad

Dei nomen vnde dicitur.

A Corinth. 13. *Cum venerit, quod perfectum est, euacuabitur quod est ex parte*, tunc enim videbimus, quod nunc per fidem in euidenter cognoscimus: sed subiectum visionis beatificae est Deus, quia Deus: ergo subiectum fidei & Theologiae nostrae erit etiam Deus, quia Deus est.

Obyicitur aduersus conclusionem. Primo.

Sed aduersus hanc conclusionem obicitur aliquis. Primo, si Deus, quia Deus, esset subiectum Theologiae nostrae & Beatorum, sequeretur Theologiam nostram non distingui specie à Theologia Beatorum, quod tamen est aperte falsum: non ergo vtriusque Theologiae idem subiectum esse potest. Prior consequentia patet, quia scientiae per obiecta specie distinguuntur: quare, si idem est obiectum vtriusque, non distinguuntur specie.

Secundo.

Secundo, sequeretur tam nostram Theologiam, quam Beatorum esse infinitam: & patet sequela, quia tanta est scientia in cognoscendo, quantum est obiectum: cum ergo Deus, quia Deus, sit infinitus, fit, vt si is sit obiectum vtriusque Theologiae, vtriusque sit infinita.

Tertio.

Tertio, sequeretur omnia, quae de Deo ratione diuinæ essentiae cognosci possunt, cadere sub Theologiam nostram aut Beatorum: consequens tamen est falsum: ergo & id ex quo sequitur. Consecutio probatur, quia scientia extendit se ad omnia quae cognosci possunt de suo subiecto attributionis: falsitas verò consequentis sic ostenditur, quoniam cum Deus per suam essentiam cognoscat non solum infinita, sed omnia absolute, etiam possibilia, sequeretur, sub Theologiam nostram, aut Beatorum, cadere non solum infinita, sed omnia absolute, etiam possibilia.

His rationibus Argentinas quaest. 1. Prologi, & Gregorius quaestione 4. contendunt cum suo Aegidio Romano, Deum, quia Deus, non esse subiectum Theologiae, sed sub quadam ratione speciali, nimirum sub ratione glorificatoris, vt Aegidius sentit.

Ad 1.

Ad primum nihilominus neganda est prima consecutio, & ad probationem dicendum, scientias non distingui specie per obiecta, quo ad rationem, quae scitur, & quae proprie est subiectum attributionis, sed quoad rationem sub qua res scitur. Vnde quia in Deo alia, atque alia distincta est ratio cognoscibilis, quatenus nimirum vel lumine rationis naturalis, vel diuinæ reuelationis, vel glorie, vel denique ipso increato lumine menti diuinæ adaequato cognosci potest, fit, vt Metaphysica, Theologia nostra, Theologia Beatorum, atque scientia diuina specie inter se distinguantur, esto harum trium posteriorum subiectum attributionis sit Deus, secundum se spectatus.

Ad secundum neganda est consecutio. Ad probationem dicendum, illud esse verum, quando per scientiam comprehenditur obiectum, cognoscitur quantum ex se est cognoscibile, quod neque Theologiae nostrae, neque Theologiae Beatorum, comparatione Dei, conuenit.

Theologia nostra, Theologia beatorum, scientia diuina & metaphysica, licet sint de eodem attributionis subiecto, qua ratione specie distinguuntur.

Ad tertium, si consequens intelligatur de cognoscibilibus quocumque lumine, etiam diuino, vs argumento intenditur, neganda est consecutio. Ad probationem dicendum est, vnamquamque scientiam solum se extendere ad ea cognoscibilia, quae in suo subiecto ex lumine quo procedit, cognoscere potest. Vnde quia Theologia nostra procedit ex lumine diuinæ reuelationis solum se extendit ad ea, quae deducuntur ex reuelatis: & Theologia Beatorum, quia procedit ex lumine glorie, solum se extendit ad ea, quae eodem lumine conspici possunt,

C 2 qua

quæ eò plura, aut pauciora erunt quò lumen maius, vel minus fuerit.

Aliter aduersus conclusionem obijetur.

Aduersus tamen eandem conclusionem poterit in hunc modum aliquis obiicere. Idem est obiectum Theologiae nostræ & fidei, vt hoc loco affirmat Diuus Thomas: sed fidei obiectum formale est diuina reuelatio, seu Deus, vt reuelans, aut affirmans aliquid: Deus verò, vt Deus, tantum est obiectum materiale principale. Vnde Diuus Thomas 2. 2. quaestione 1. articulo 1. inquit, obiectum formale fidei esse veritatem primam, seu Deum vt reuelantem: Deum autem, vt Deum, esse obiectum materiale principale: ergo Deus, vt Deus est, non est subiectum attributionis formale Theologiae, sed materiale, principale: formale verò est diuina reuelatio.

Confirm.

Confirmatur idem, quoniam in Prologo sententiarum, articulo 4. docet, subiectum Theologiae esse ens diuinum cognoscibile per inspirationem.

Deus D. Thomae circa subiectum materiale & formale fidei & Theologiae explicatur.

Propter propositum argumentum censent quidam de mente Diui Thomae, Deum, vt Deum, solum esse subiectum materiale principale fidei & Theologiae viatorum: formale verò esse diuinam reuelationem.

Hac tamen de re subiicitur secunda conclusio. Deus, vt Deus, est subiectum formale attributionis, tamquam id de quo aliquid cognoscitur aut scitur, siue per Theologiam, siue per fidem. Atque hæc est vera mens Diui Thomae hoc loco. Proposita conclusio probari potest, primò, quia licet diuina reuelatio sit ratio ex parte obiecti immediata, à qua fideles inueniuntur ad assentiendum per fidem rebus reuelatis, mediata verò comparatione Theologi, qui ex ea etiam, intermedio fidei assensu, mouetur ad assentiendum Theologico assensu rebus, quæ ex reuelatis euidenter deducuntur: neuter tamen assensus attingit ipsam reuelationem, sed ille proximè rem reuelatam, hic rem, quæ ex reuelatis euidenter deducitur: assentimur enim Deum esse trinum & vnum, moti ex eo, quòd Deus id reuelauerit: assentimur verò in Christo esse duas voluntates, adducti ex eo, quòd iudicamus euidenter deduci ex immediate reuelatis. Si ergo loquamur de subiecto formali attributionis, quod cognitione ipsa attingitur per assensum fidei, aut Theologiae, non est diuina reuelatio, sed Deus ipse, in quo sunt præcipuæ res reuelatæ, & ad quem cætera reuelata attributionem habent.

Secundò, eodem modo diuina reuelatio est obiectum formale fidei, & Deus, vt Deus, est obiectum materiale, quo medium demonstrationis est obiectum formale, & conclusio, cui assentimur, obiectum materiale, vt auctor est Diuus Thomas 2. 2. quaestione 1. articulo 1. sed medium demonstrationis non ita est obiectum formale assensus conclusionis, quali sit id, cui assentimur, sed solum est ratio mouens ad assentiendum conclusioni: ergo diuina reuelatio non est obiectum formale, tamquam id quod scitur aut cognoscitur per reuelationem, sed Deus, vt Deus.

Tertia conclusio. Quia ratione diuina reuelatio appellari potest subiectum seu obiectum formale fidei ac Theologiae.

Tertiò, id est subiectum attributionis formale, tamquam id de quo aliquid scitur, cui conueniunt attributa quæ per proprias rationes à scientia probantur: sed attributa, quæ ita probantur à Theologia, conueniunt Deo, qua ratione Deus est, non verò quæ reuelator est, vt esse æternum, esse immutabilem, &c. ergo Deus, vt Deus, est subiectum formale attributionis Theologiae, tamquam id, de

A quo aliquid scimus, & non Deus vt reuelator existit.

Tertia conclusio. Diuina reuelatio appellari potest subiectum, aut obiectum formale fidei & Theologiae viatorum, Deus verò, quæ Deus est, quodam modo dici potest subiectum materiale, quatenus diuina reuelatio est ratio ex parte obiecti & medium ad assentiendum mouens, immediatè quidem per fidem, mediatè verò per Theologiam. Itaque est obiectum non assensum terminans, sed ad assensum mouens: non secus ac medium demonstrationis est obiectum, non quidem terminans assensum conclusionis, sed ad eundem mouens, atque inducens: atque, si placet, non multo aliter, ac lumen dici solet à plerisque: obiectum formale eius notitia, qua videtur color: non ex eo tamen, quòd terminet notitiam coloris, sed quòd sit ratio ex parte obiecti se habens vt colores visu percipiuntur. Atque hoc tantum docere voluit Diuus Thomas 2. 2. loco citato, & ad eundem sensum exponendi sunt cæteri doctores, qui diuinam reuelationem esse obiectum formale fidei, aut Theologiae viatorum assenserunt.

Deus quæ Deus, obiectum materiale.

Ad argumentum ergo pro contraria parte propositum, concessa maiori propositione, ad minorem dicendum est, diuinam reuelationem esse obiectum formale mouens ad assensum (nec aliud voluisse Diuum Thomam 2. 2. loco citato) non terminans assensum, de quo sermonem instituit hoc loco, quod propriè est subiectum attributionis. Vnde 2. 2. loco citato perinde asserit, Deum, vt Deum, esse obiectum attributionis fidei, & subinde Theologiae, quomodo medicæ artis subiectum est sanitas, ad quam cætera, quæ à medicis considerantur, attributionem habent.

Ad argumentum contraria partis.

Ad confirmationem dicendum est, Diuum Thomam, vel hoc loco mutasse sententiam, vel certè eo loco voluisse tradere obiectum adæquatum, vt vocant: ibidem namque in responsione ad primum apertè innuit, Deum, vt Deum, subiectum esse attributionis.

Ad confirmationem.

DISPUTATIO II.

Vtrum subiectum scientiæ virtute continere debeat omnes scientiæ veritates.

SCOTUS q. 3. Prologi asserit, subiectum scientiæ virtute continere debere omnes veritates, quæ per habitum scientiæ de tali subiecto sciri possunt: cum enim passionis, vt ait, emanent ex natura subiecti, virtute in eadem continentur, vt aptitudo ad ridendum in natura humana: quare censet, subiectum virtute continere tam veritates immediatas, quæ sunt prima principia, quam mediatas, quæ ex eisdem principiis deducuntur. Verùm quia aliæ passiones emanant à naturis genericis, vt à natura animalis, & plantæ, aliæ ab specificis, vt à natura hominis vel equi, &c. passiones verò vnius speciei non continentur virtute in alia specie, neque passiones inferiorum continentur virtute in superioribus, nec enim passiones equi continentur virtute in homine, aut conuersim, neque passiones hominis aut equi in animali in commune, vult ipse Scotus, tot esse habitus scientiæ specie distinctos, quot sunt species rerum, à quibus primò passiones emanant: quare affirmat, aliam specie esse scientiam de animali in commune, & aliam de homine, & aliam de equo, &c. vnicum specie tamen constituit habitum, quo sciuntur omnes passiones quæ emanant primò ab vna aliqua specie, siue emanent ordine quodam, nimirum, vna ex aliis

Scoti sententia circa veritatem ac distinctionem specificam scientiarum, & quid scientia sit.

siue non ita, verum ex aequo immediate à subiecto fluant. Quem habitum videtur credere esse speciem intelligibilem naturae specificae, à qua ipsae passiones oriuntur, quae sit ratio cognoscendum naturam subiecti, tum veritates omnes, quae in ea virtute continentur. Quare, inquit, quando in aliqua scientia vnum commune subiectum attributionis constituitur, quod sub se multas species contineat, à quibus passiones fluant, sicut subiectum non est vnum specie infima, sed genere, ita quoque scientia ipsa genus quoddam erit, quod tot habitus specie distinctos, quot sunt species, in quas ipsum subiectum diuiditur, suo ambitu complectitur. Sectatores vero Diui Thomae existimant, habitum scientificum non ex eo habere vnitatem à suo subiecto, quod virtute contineat dicto modo veritates omnes, quae de eo sciri possunt, sed à ratione, sub qua res considerantur in scientia, iuxta explicationem, quam 1. Posteriorum & 2. de Anima tradidimus. Vnde de genere, & speciebus putant, vnam scientiam specie esse posse. Ad subiectum verò attributionis cuiusque scientiae satis esse putant, quod subiectum ipsum, vel ratione sui, vel ratione partium subiectarum, quamlibet veritatem, quae in scientia sciri potest contineat. Addiderim ego, vel saltem ratione accidentium contingentium ipsius subiecti. Ad Philosophiam enim naturalem non solum spectat agere de passionibus entis mobilis & specierum eius, sed etiam considerare passiones accidentium, quae contingenter cum subiecto cohaerent, cuiusmodi sunt passiones & proprietates colorum, saporum, & simulium.

Porro Nominales scientias distinguunt inter se specie pro diuersitate conclusionum, quae sciuntur: quare tot habitus scientiae specie distinctos in aliqua vna integra scientia constituunt, quot conclusiones in eadem demonstrantur.

Articulo tertio, disputatione secunda, amplectati sumus sententiam hanc vltimam Nominalium, quam ex suis principiis late deduximus. Ex reliquis sententiis Scoticae non esse veritati consentaneam ducimus. Primum, quod improbabile sit, habitum scientiae in nobis esse speciem intelligibilem subiecti, nosque per eam percipere passiones conuenire subiectis: passiones namque quam sapissimè non ex natura subiecti, sed ex effectis arguitur, ut dici solet, colligimus: habitus ergo scientiae in nobis habitus est & promptitudo quaedam ad assentiendum cum volumus, relicta ex assensibus conclusionum, quae demonstrantur. Secundo, quia si huiusmodi habitus, seu habitus non distinguitur specie solum pro diuersitate rationum, sub quibus obiectorum attributionis, ut dicunt sectatores Diui Thomae, probabilius est distingui specie infima pro diuersitate conclusionum, quam pro diuersitate subiectorum à quibus passiones emanant. Iuxta sententiam enim Scoti dicendum est, diuersarum conclusionum eiusdem subiecti posse esse vnum & eundem habitum specie: atque ita argumenta omnia, quae militant contra opinionem Sectatorum Diui Thomae, impugnant sententiam Scoti. Tertio. Quoniam iuxta sententiam Scoti non video quomodo habitus principiorum distinguatur specie à scientia conclusionis: quandoquidem affirmat, speciem intelligibilem subiecti esse habitum principiorum principiorum, quae in subiecto virtute continentur, atque etiam conclusionum quae ex principiis colliguntur, & in subiecto virtute etiam con-

tinentur: apud Aristotelem autem 6. Ethicorum, & alibi, habitus principiorum ab habitu scientiae specie distinguitur.

ARTICVLVS VIII.

Utrum sacra doctrina sit argumentatiua.

DOCTRINAM aliquam esse argumentatiuam apud Diuum Thomam hoc loco nihil aliud est, quam ad probandum sua, aut ad contraria refellenda, argumentationes conficere. Conclusio articuli est affirmans, colligiturque ex illo ad Titum primo capite, vbi Paulus ait, *Episcopum debere esse amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere, & ex illo 1. Petri capite tertio, Parati semper ad rationem omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est, fide.* Quousque autem se extendat Theologia hac in parte, & quae ratiocinationes sint illius propriae, quae verò mutuo acceptae ab aliis scientiis, quarum vtitur ministerio & famulatu, explicatum est articulo secundo.

Circa responsum ad secundum, vbi Diuus Thomas locorum Theologicorum, sediumve argumentorum, quibus Theologus vtitur, mentionem fecit, sciendum est: Theologicos locos ad decem reuocari posse, quos late explicat Canus duodecim libris, quos ea de re composuit. Primus est, auctoritas sacrae Scripturae. Secundus, traditiones conseruatae in Ecclesia. Tertius, auctoritas Concilij generalis. Quartus, definitio summi Pontificis. Quintus, auctoritas Concilij Provincialis à sede Apostolica confirmati. Sextus, auctoritas omnium sacrorum Doctorum. Septimus, auctoritas Concilij provincialis à summo Pontifice non confirmati, maxime si tale Concilium antiquum sit, vsusque Ecclesiae, & Doctorum receptum. Octauus, auctoritas vnius, aut plurimorum Patrum, vbi alij non refragantur, & auctoritas omnium, aut ferè omnium Doctorum scholasticorum. Nonus, ratio naturalis. Decimus denique, auctoritas vnius, aut plurium illustrium Philosophorum, aut aliquis historiae, quae sit fide digna. Leuiora autem testimonia ad locos enumeratos possunt reuocari. Octo priores loci sunt proprii Theologorum: duo verò posteriores sunt peregrini, atque emendicati, ut Theologiae famulentur. Quando autem ex octo prioribus irrefragabile & certum in fide argumentum depromatur, late explicatum à nobis est, secunda secunda, cum de fide ageremus.

Circa sextum tamen aduerte, quando omnium sacrorum Doctorum auctoritas esset circa dogma aliquod fidei, vel quoniam locum aliquem Scripturae vnanimes interpretarentur, quod inde aliquid haberetur certum in fide, vel quia aliquid aliunde, ut in fide certum vnanimi consensu asseruerent, tunc reuera erroneum esse affirmare contrarium. Cum etenim tota Ecclesia in his errare non possit, quae ad fidem pertinent, tunc eo ipso, quod illud ita omnes Patres affirmarent, esse certum in fide, vel tamquam Ecclesia traditio, vel quoniam ex eiusmodi vnanimi consensu conlaret, illum esse indubitatum literalem sensum Scripturae, Deo assistente, si non singulari, certe to-

Sensus quaestiois explicati.

Theologici loci quos et qui.

Schola Diui Thomae de eadem re sententia.

Nominalium de eadem re sententia.

Propria sententia. Sicut sententia respicitur, Scientia non est species intelligibilis. Scientia quid.

Habitus principiorum ab habitu scientiae specie distinctus.

Argumentum ab auctoritate quas vires in Theologia habeat.

ti Ecclesiae, ne consensu unanimi erraret reuelatum.

Notauit hoc loco D. Thomas, & si alias argumentum ab auctoritate infirmum sit, in Theologia tamen, quae auctoritati diuinae nititur, atque ex reuelatis à Deo procedit, efficacissimum duci argumentum ex testimonio alicuius, cui constat Deum speciali opae ac prouidentia adfuisse, ne erraret. Sunt etiam valde probabilia testimonia Patrum, non solum quod singulari ingenio, ac iudicio praesulerint, & diu, maximaque cum vigilantia in examinandis & inquirendis veritatibus versati sint, sed etiam quod ob vitae sanctimoniam, atque in Ecclesiae utilitatem, credantur ea in parte diuinitus adiuti, atque illustrati.

A immediate significant. In spirituali autem sensu significat, Christum portaturum fuisse crucem super humeros suos ad locum, ubi pro nobis in ea erat immolandum, quod res illa gesta ulterius significabat.

Hanc conclusionem ita deducit Diuus Thomas. Praecipuus autor Scripturae sacrae est Deus, homo verò non nisi instrumentum Dei, quo Deus vtitur in suis oraculis enunciandis, iuxta illud Psalmi quadragiesimi quarti, *Lingua mea calamus scribae*: in potestate autem Dei est accommodare, non solum voces & scripta ad aliquid significandum, quod & homines solent facere, sed etiam res gestas in sacris literis ad aliquid aliud ulterius significandum, quod hominibus in disciplinis humanis denegatum est. Huius rei rationem reddit Diuus Thomas quodlibeto septimo, articulo decimo sexto. Quoniam cursus rerum subest diuinae prouidentiae, & non humanae: vnde solus ipse potest sua prouidentia disponere & accommodare res, vt secundum cursum, quem ex ipsius prouidentia sunt habiturae, non solum assimilentur aliis rebus futuris, sed etiam ex instituto & praedestinatione ipsius eas res, quarum similitudinem gerunt, significant: quorum vtrumque ad sensum spirituales, significationemque, de qua nunc loquimur, necessarium est. Quò fit, vt sola Scriptura sacra inter omnes disciplinas hoc privilegio gaudeat, vt res significatae per voces aliquid aliud vt plurimum, ulterius significant.

Sensus ergo, qui proxime colligitur ex significatione vocum, pertinet ad literalem, seu historicum: is verò, qui ulterius ex praedicta significatione rerum erit, ad spirituales, seu mysticum spectat: quare ita subordinati sunt inter se, vt sensus spiritualis in literali suum habeat fundamentum, eumque supponat: non ergo pluralitas ista sensuum ex aequiuocatione, aut amphibologia orationis proficitur.

Secunda conclusio est. Triplex est sensus spiritualis, allegoricus videlicet, moralis, seu tropologicus, & anagogicus. Conclusio haec ita colligitur. Nam res significata per Scripturam, vel est figura rei pertinentis ad statum Ecclesiae triumphantis, vel ad statum Ecclesiae militantis: deinde, si ad statum Ecclesiae militantis, vel conducit ad mores, vel ad fidem. Si ad mores non pertineat, tunc Scriptura habet sensum allegoricum: si verò pertineat ad mores, habet sensum moralem seu tropologicum: si autem ad statum Ecclesiae triumphantis, aut ad statum damnatorum attineat, erit sensus anagogicus: quo, iuxta nominis interpretationem, per intelligentiam ad superiora & sublimiora transitus: licet enim sensus spectans ad statum damnatorum anagogicus sit, nomen tamen imponitur ratione praestantioris partis. Quatuor itaque sunt sensus Scripturae sacrae, literalis, allegoricus, moralis, & anagogicus, qui hisce carminibus continentur traditis à Lyrano in Prologo primo & tercio Bibliorum. *Littera gesta docet, quid credas, Allegoria: Moralis, quid agas: quid speres, Anagogia.*

Exemplum verò omnium adhibet in hac vna voce, Hierusalem, quae in sensu literali praecipuam urbem Palaestinae: in allegorico, Ecclesiam sub lege noua constitutam: in morali animam Christianam: in anagogico verò, Ecclesiam Triumphantem significat: quas omnes huiusce nominis significationes desumpsit ex Diuo Hieronymo super Ezechieleni capite decimo sexto in principio.

Sensus literalis, seu historicus scripturae quid, spiritualis item, seu mysticus quid.

Secunda conclusio.

Sensus scripturae spiritualis triplex, Allegoricus, moralis seu tropologicus, & anagogicus.

Sensus scripturae quadruplex.

ARTICVLVS IX.

Virum sacra Scriptura vii debeat metaphoris.

Conclusio D. Thomae.

CONCLUSIO D. Thomae affirmatiue constatque aperte ex sacris literis, quae sapissimè metaphoris vtuntur. Rationes huius rei inter alios, reddunt egregias Dionysius de caelesti Hierarchia cap. primo & secundo, & Damascenus l. lib. fidei orthodoxae capite 14. & 15. Quos si placet, videre poteris. Quia verò de sensu literalis metaphoricus fusior erit sermo articulo sequenti, non erit opus plura hoc loco aduicere.

ARTICVLVS X.

Virum sacra Scriptura sub vna litera habeat plures sensus.

DISPUTATIO I.

Sensus scripturae quid.

MOX CABVLVM, sensus, praeter alias significationes, translatum est ad significandam mentis intelligentiam. Vnde de Sapientia 9. *Optauit & datus est mihi sensus*, id est, intelligentia, i. ad Corinthios capite 2. *Nos autem sensum Christi habemus*, id est, intelligentiam ac mentem. Et Quintilianus libro octauo, capite quinto, *Iam consuetudo obstruit, vt mentis concepta, sensus vocaremus*. Quia ergo, vt Aristoteles l. de interpretatione cap. i. est autor, *voces & scripta significando res prout mente concepta sunt, mentis intelligentiam exprimunt ac significant*, inde profectum est, vt cum alias saepe in frequenti loquentium vsu, tum hoc loco, Scripturae sensus non aliud sit, quam significatum Scripturae proximum vel remotum, quod scribentis mente apprehensum, per Scripturam exprimere ac significare aliis intendit: vel certè, quod Spiritus Sanctus ipse praecipuus Scripturae autor, significare intendit.

Prima conclusio D. Thomae. Scriptura sacra sub eisdem verbis habet plures sensus, literalem & spirituales, & cur id sit illi proprium.

Hoc ita constituto, tres sunt conclusiones huius articuli. Prima est. Scriptura sacra sub eisdem verbis multos habet sensus, literalem scilicet, quem voces immediate significant, & spirituales, seu mysticum, quem res significatae ulterius significant. Exempli gratia, sensus literalis historiae illius, quae enarrat, Isaac gestasse ligna humeris suis ad locum sacrificij, est res ipsa enarrata, quam quidem voces

Texta

Tertia conclusio. Non est absurdum, quod Scriptura sacra sub eisdem verbis habeat plures sensus literales. Probat, quia cum autor Scripturae sacrae sit Deus qui omnia suo intellectu comprehendit, poterit eisdem verbis intendere plures sensus, quos talis verborum contextus recte permittit. Confirmatur autoritate Augustini 12. Confessionum.

DISPUTATIO II.

De sensu literali tam in propria, quam in translaticia significatione vocum.

Conclusiones Diui Thomae amplius explicanda videntur. Atque vt ad sensu literali, qui ordine primus est & aliorum fundamentum, incipiamus, sciendum est, non posse aptius explicari, quam si dicamus, esse eum, quem Spiritus Sanctus ex significatione ipsa vocum, aut Scripturarum, significare intendit. Cum vero in Scripturis sanctis (vt & in profanis, atque in communi vsu loquendi contingere solet) voces interdum sumantur in significatione propria: interdum in translaticia & impropria: quando proprie accipiuntur, sensus literalis est, quem in propria significatione efficiunt: quando vero in translaticia sumuntur, sensus literalis erit, non quem in significatione propria, sed quem in translaticia efficiunt. Augustinus lib. 3. de Doctrina Christiana capite quinto, & sexto, ait, ad illud quod secundo ad Corinthios capite tertio, dicitur, *littera occidit*, pertinere, si vel quae in translaticia significatione passim à Prophetis, atque in veteri testamento dicta sunt, quasi in significatione propria dicta essent, intelligantur: vel si in iis, quae in veteri lege, vt essent velut umbra & typus futurorum, ad tempus instituta & praecipua sunt, litterae dumtaxat insistent, solus sensus literalis queratur, neque inde transire velimus ad spirituales sensum & intelligentiam eorum, quae praeteritis illis signis adumbrata, atque in lege gratiae impleta fuerunt. Atque in vitroque misere obsecari Iudaei turpiter errant: *Et hoc est velamen*, quod Paulus loco citato subiungit, *et hodie in hodiernum diem postquam esse super cor eorum in lectione veteris testamenti: quod auferendum esse ait, à cordibus eorum, cum ad Dominum fuerint conuersi.*

Tertia conclusio.

Sensus literalis quid sit.

Metaphora quid sit.

In metaphora quibus scriptura est usitata, quos sensus literales.

Arum propter regnum caelorum, &c. Non est sensus de castratione propria, quae absque alia legitima causa omnino illicita foret sub poena exclusionis à regno caelesti, sed de castratione metaphorica per votum castitatis effecta, quo impotentes redduntur ad usum matrimonij, instar eorum, qui verè castrantur: vnde priores distinguit Christus Dominus eo loco ab istis posterioribus, qui tales sunt ab hominibus. Similiter quando Christus Matthaei cap. 18. iubet, *ut se oculus tuus scandalizat te, eruas eum, &c.* sensus non est, quem verba accepta in significatione propria efficiunt: id enim peccatum esset lethale, sed metaphorice accipienda sunt: quare si metaphorice sit in verbo *oculus*, hic erit sensus vt si res perinde coniuncta atque dilecta, ac proprius oculus, scandalizat nos, eruamus eam, & à nobis abiciamus: si vero sit solum in verbis, *erue & proice*, sensus erit, vt quo ad usum rerum, ex quibus scandalum patimur, habeamus nos instar eius, qui suum oculum eruit, & à se abiecit. Eodem modo in parabolis, in quibus non fit comparatio, sensus literalis non est, & significatione propria eliciendus, sed ex translaticia, quem vel postea explicat Scriptura, vel fidelibus explicandum relinquit, vt in illa Matthaei cap. 13. *exiit, qui seminavit seminare semen suum*, sensus literalis non est, quem verba in sua propria significatione sumpta significant, sed is, quem postea Christus explicauit discipulis. Idem dicendum est de parabola, quam Nathan Propheta 2. Regum cap. 12. proposuit Dauidi.

B Notandum tamen est, multum interesse inter similitudinem & metaphoram: in metaphora enim transferuntur voces à sua propria significatione ad significandum aliquid aliud, propter similitudinem, quam habet cum rebus, quas voces proprie significant: in similitudine vero nulla est translatio vocum, sed voces in sua propria significatione accipiuntur: quod fit vt sensus literalis similitudinis pura sit, quem voces proprie significant. Vnde cum dicitur Apocalypsis, cap. 5. *vici leo de tribu Iuda, &c.* quia est metaphoricè dictum, eo quod vox, *leo*, transfertur ad significandum Christum, qui similis est leoni secundum fortitudinem, sensus literalis non est, quem voces habent in sua propria significatione, sed in translaticia & metaphorica. In hac vero 1. Petri 5. *Sobrii estote & vigilate, quia aduersarius uester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, &c.* quia est pura similitudo, in eaque nomine leonis non significatur diabolus, sed leoni comparatur, sensus literalis accipitur secundum propriam verborum significationem.

Literalis sensus in similitudinibus scripturae quis.

C Ex quibus colligo, in parabolis, in quibus in Scriptura sacra regnum caelorum alicui rei comparatur, vt *homini qui seminavit bonum semen, homini Regi, grano sinapis, fermento, &c.* sensum literalem esse, quem voces sua propria significatione reddunt: quia, quod Scriptura diuina eisdem locis affirmat, est, regnum caelorum huic, vel illi rei esse simile: quod verisimile est, acceptis vocibus in sua propria significatione: neque requiritur, quod illud, cui simile dicitur, ita futurum sit, vt fuerit ad quando, vt similitudo habet: quia Scriptura regnum caelorum simile solum esse ipsi rei, non vero rem esse futuram, aut fuisse, asserit.

D Dubium est circa visiones Prophetarum, quas Scriptura in libris Prophetarum, atque Apocalypsi narrat quis sit sensus literalis illorum locorum. Cum enim Prophetae re vera visiones illas animo perciperint, quibus Deus in spiritu prophetico eis res alias ostendebat, nempe bella futura, persecutiones Ecclesiae, &c. Et Scriptura in significatione propria

In visionibus prophetarum literalis sensus quis.

verborum asserat eas visiones notas Prophetis A fuisse, videtur, sensum literalem, illorum locorum non esse alium, quam eos eiusmodi visiones habuisse, & non metaphoricum, quo videlicet significatur res, eisdem visionibus in spiritu prophético vltius ostensa. Nihilominus dicendum est, cum intentio Spiritus sancti, & Prophetarum, quando propheticè loquuntur, sit, non tam manifestare Ecclesiae visiones animo conceptas, quas habuerunt, quam praedicere futura, quae illis visionibus praedicuntur, & reuelantur, similia loca Scripturae sacrae potius literatim exponenda esse in sensu metaphorico, quo significant res talibus visionibus ostensas, quam in sensu proprio, quo visiones ipsas significant. Vnde quando Danielis cap. 8. dicitur *Daniel vidisse hircum caprarum venientem ab occidente*, sensus literalis est, quod viderit Alexandrum Graecorum Regem in similitudine hirci sibi ostensum venientem ab occidente aduersus Regem Medorum atque Persarum, vt Scriptura ipsa eodem capite explicat. Ad quem modum exponenda sunt caetera loca in quibus Prophetae narrant, se similes visiones vidisse. Quando tamen Scriptura sacra Genesios cap. 41. narrat, Pharaonem vidisse illud septem bouum & septem spicarum somnium, sensus literalis secundum propriam significationem accipi debet, quo videlicet significatur, Pharaonem tale somnium somniasse, quod re vera contigit: non verò metaphoricus, quo significantur septem anni vbertatis, & septem sterilitatis, qui illo somnio significabantur. Neque enim Pharaon somnium intellexit ante expositionem Ioseph, vt intenderet illud suis verbis significare: neque Scriptura illud narrat in persona Pharaonis: sed auctor libri Genesios est qui narrat, Pharaonem tale somnium habuisse, quo tamen Deus, tamquam in aenigmate, vbertatem & sterilitatem futuram Pharaoni significare volebat.

Quod de metaphora dictum est (quae adeo est frequens in Scriptura sacra, vt integer ferè liber Canticorum ad literam exponendus sit in sensu metaphorico, & non in sensu proprio) dicendum est etiam de aliis tropis, quibus verba transferuntur ad minus propriam significationem, vt de hyperbole, ironia, antiphrasi, id est, quasi contrariae phrasos vsurpatione ex accommodatione vsus ad aliquid significandum, & caeteris. Vnde illud Genesios cap. 11. *Faciamus turrim, cuius culmen peringat vsque ad caelum*, cum per hyperbolam sit dictum, in sensu literalis ita exponendum est, id est, quae sit mirae cuiusdam magnitudinis. Et illud Genesios cap. 3. *Eccc Adam quasi vnus ex nobis factus est*, cum per ironiam sit dictum, ita accipiendum est, ac si diceretur, longè aliter ei euenit, quam cogitauerit. Et Iob cap. 2. *Benedic Deo, & mouere*, cum per antiphrasim sit dictum, exponendum est: verbum benedic, pro maledic: quae etiam forma loquendi 3. Regum 21. Naboth crimen illud falsò obiectum est, quod benedixerit Deum, & Regem, id est, maledixerit.

Duo propterea circa sensum literalem sunt animaduertenda. Vnum est, vt iuxta regulam Augustini 3. de Doctrina Christiana cap. 10. quam maxime fieri possit, interpretemur Scripturam sacram in sensu literalis proprio, neque recurramus ad metaphoram aut tropum, nisi iusta causa nos cogat. Vnde Hieronymus ad Pammachium aduersus errores Ioannis Hierosolymitani, & Epiphanius in Epistola ad Ioannem Hierosolymitanum Episcopum, & in libro anchorato: Methodius in Dialogo cui titulus est Aglaophon (vt Sixtus Senensis libro quinto, Bibliothecae annotatio. 33. refert) merito reprehendunt

Scriptura sacra qua maxime fieri possit exponenda est in sensu proprio.

Originem, quòd plantationem terrestris Paradisi in sensu metaphorico exponat: pro arboribus namque Angelos, pro fluminibus caelestes virtutes interpretatus est: id autem Scripturam sacram ludibrio exponit, atque historiae veritatem minuit. Notatur & D. Ambrosius lib. 2. in Lucam cap. 22. quòd illud Ioannis 18. de Petro, *Frigus erat, calefaciebat se*, dicat intelligendum esse ad literam, non de vero frigore, sed metaphorico, hoc est, caritatis tempore, quo affectus erat.

Alterum verò est, Scripturam sacram, vbi cumque introducit personam loquentem, quam mentiri non deceat, habere sensum literalem verum, vel in propria, vel metaphorica, seu translattia significatione verborum: aliàs Scriptura posset esse falsa in sensu literalis, quod nullo modo est asserendum. Quare quando Gregorius quarto Moralium, atque alibi sapè, & Origenes quarto Periarchon capite secundo, atque alij Patres dicunt: vbi deficit litera, ad mysterium esse recurrendum, ita sanè sunt intelligendi, vt hoc tantum velint, vbi deficit litera, in sensu videlicet proprio, recurrendum esse ad sensum metaphoricum seu translattium. Eodem modo exponendus est Dionysius quando Apocalypsim Ioannis vocat mysticam reuelationem: Sancti enim mysticum sensum appellant, quemcumque sub litera latentem, siue literalis sit, siue spiritualis. Dixi, vbi introducit personam loquentem, sermo loquentis poterit esse falsus, qualis est ille Diaboli apud Lucam 4. cap. *Hac omnia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa*, Ratio est, quia Scriptura solum affert, narratque à tali persona mendacium illud dictum fuisse, quod verissimè narrat: non verò, vt à se ipsa dictum nobis proponit.

Paradisus terrenus plantationem significat, Origenes in sensu metaphorico est interpretatus.

Scriptura vbi introducit personam loquentem, quam mentiri non deceat, sensum literalem habet verum in significatione propria vel translattia verborum.

DISPUTATIO III.

Vtrum idem locus Scripturae habere possit multos sensus literales.

Augustinus 12. confessionum cap. 20. 24. 26. & potissimum 31. itè 3. libro de Doctrina Christiana cap. 27. in ea est sententia, vt asserat, eundem locum Scripturae habere posse multos sensus literales, quorum singuli ab Spiritu sancto sint ibi intenti, idemque innuit 11. de Ciuitate Dei cap. 19. Eandem sententiam sequuntur D. Thomas hoc loco, & quodlibeto septimo, articulo 16. & de potentia Dei, quaest. 4. art. 1. Abulenſis super illud Matthaei 2. ex Aegypto vocauit filium meum, & super cap. 13. Matthaei quaest. 28. Lyranus super cap. 8. Danielis, Dico de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 2. Cansus 2. de locis cap. 11. & plerique alij, estque nobis sententia haec amplectenda, sicut valde probabilis: neque enim auctores illius eam, vt omnino certam asserunt.

Atque praeter rationem D. Thomae hoc loco, proponitur. Quoniam si Spiritus Sanctus, vt Ioannis cap. 11. in illo nefario consilio de occidendo Christo Domino, vsus fuit lingua Cayphae Pontificis ad prophetandum rem longè diuersam ab ea, quam Cayphas sua locutione intendebat, ac re ipsa significauit, cum dixit: *Expedi, vt vnus homo moriatur pro populo, ne tota gens pereat*: quae verba duplicem sensum literalem habent: vnum, qui iniqua menti Pontificis respondebat, de occisione Christi, vt seruatur

12 Scriptura locum habere potest plures sensus literales.

Cayphas prophetauit, verbaque illius duplicem sensum habent.

retur Respublica Iudaeorum: alterum, quo Spiritus Sanctus voluit eiusdem Pontificis verbis significare, necessarium esse Christi occisionem, ad salutem totius generis humani. (Imò ad id videtur tunc Deus mentem illius illustrasse, suggerendo illi cognitionem illam in genere, quòd expediens esset mori unum hominem pro populo, ne tota gens periret, quam ille sua nequitia statim verbis illis expressit ad significandum longè aliud, quam Deus intendebat.) Quid mirum videri debet, si dicamus, Spiritum Sanctum intendisse significare plures sensus literales aliquo Scripturae loco, cui videbatur eos commodè, consoneque ad veritatem, & ad alia Scripturae loca posse adaptari, quòsque manifestos faceret sacris auctoribus, vt eos omnes significare intenderent? Quare magna cum probabilitate asserere possumus, non solum Spiritum sanctum, sed & Moysen illis verbis Geneleos cap. 1. In principio creauit Deus caelum & terram, intendisse simul significare hæc duo: nimirum quòd in principio temporis Deus creauerit caelum & terram: quem sensum ex Concilio Lateranensi secundo capite Firmiter, de summa Trinitate & fide Catholica, constat esse literalem: & quòd in principio, id est, in Filio, per quem, vt per sapientiam Patris, facta sunt omnia, creauerit caelum & terram, iuxta loca illa Scripturae, ad Hebræos cap. 1. Per quem fecit & secula, ad Colossenses cap. 1. In ipso creata sunt omnia, quæ in caelis, & in terra sunt, & Ioannis cap. 1. Sine ipso factum est nihil. Quæ expositio est etiam literalis eiusdem loci Geneleos, cap. 1. vt plerique sacri interpretes asserunt. Verùm de duplici, aut triplici sensu illorum verborum Geneleos cap. 1. multò fufior, & dilucidior erit sermo in tractatu de opere sex dierum.

Confirmatur eadem sententia, quoniam illud Psalmi secundi: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, quod in sensu literaliter intelligitur à multis sanctis de generatione Christi aeterna, à multis etiam literaliter exponitur de generatione Christi ex tempore: qua ratione includit vnionem per incarnationem humanitatis cum Verbo diuino, qua effectum est, vt ille idem homo verè esset filius naturalis Patris aeterni. Qua etiam ratione, quatenus per resurrectionem à mortuis effectum est, vt reunita anima cum corpore, resultaret ille homo qui erat filius naturalis Dei. Paulus Actorum cap. 13. idem testimonium ad literam intellexisse videtur de resurrectione Christi, ad illamque comprobandam eodem testimonio vsus est. Ex his patet reiciendam esse Michaëlis Medinae sententiam lib. 6. de reeta in Deum fide c. 2. §. si negare intendit, nullum omnino Scripturae locum habere multos literales sensus.

Illud tamen est animaduertendum, quando locus aliquis Scripturae plures sensus literales admittit, semper illum, pro indubitato & certo in fide ex illo loco habendum esse, quem magis verba in sensu proprio accepta præ se ferunt. Vnde quia verba illa Geneleos cap. 1. In principio creauit Deus caelum & terram, sine vlla dubitatione præ se ferunt priorem illum sensum, quòd in principio temporis, atque antequam quicquam aliud faceret, creauerit Deus caelum & terram, non verò ita præ se ferunt illum alium, quòd in principio, id est, in Filio, ea creauerit, prior ille sensus habendus erit pro indubitato ex illo loco Scripturae: quo pacto accipitur à Concilio Lateranensi, capite Firmiter, de summa Trinitate & fide Catholica, vbi definit, Deum in principio temporis simul de nihilo vtramque condidisse creaturam, spirituales & corporales, atque adeo Angelos non fuisse

conditos ante corporalem creaturam. Ille verò alius, quòd in initio creauerit caelum & terram, nisi ex aliis Scripturae locis esset certus, ex illo solo certus non esset. Quòd fit, vt opinio, quæ affirmat, eundem locum Scripturae habere posse simul plures sensus, neque ambiguitatem, neque amphibologiam, quasi de literalis sensu in particulari, quis sit, non conitet, sed fecunditatem Scripturae sacrae inducat: quandoquidem qui sensus, ea opinione seclusa, habendus esset pro literalis indubitato, nulla ratione excluditur per hanc opinionem, quæ secundum alium sensum, vel etiam tertium literalem vnus & eiusdem loci posse esse admittit, si modò cum veritate vel aliis Scripturae locis non pugnent: Scriptura enim sacra sibi ipsi contraria esse non potest.

Sensum literalem plures in eodem scripturae loco, non ambiguitatem sed fecunditatem in scriptura inducit.

DISPUTATIO IV.

De sensu spirituali.

Admittendum esse spirituales sensus in Scripturis sanctis, præter sensum literalem, adeò certum est, vt salua fide negari non possit. In primis enim Matthæi cap. 12. ait Christus Dominus, Signum non dabitur ei, nisi signum Iona Propheta: sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, &c. sic erit filius hominis in corde terre, vbi aperte docet, rem illam totam fuisse typum sepulturae, & resurrectionis suæ: quare necessariò fateri debemus, sub historia illa Scripturae dictum sensum mysticum latuisse. Item Ioannis cap. 3. sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, &c. quòd ozo etiam innuitur aperte, serpentis exaltatione, Christum actum in crucem pro salute generis humani, figurari. Deinde, illa quæ de agno Paschali ad literam scripta sunt Exod. cap. 12. dicuntur Ioannis cap. 19. impleta fuisse in Christo: facta sunt enim hæc, inquit, vt Scriptura impleretur, os non comminuetis ex eo. Quòd Osee cap. 11. ad literam scriptum est de regressu populi Israël de Aegypto ad præceptum Domini: dicitur Matthæi 2. impletum in regressu pueri Iesu de Aegypto. De illo Genes. 2. Erunt duo in carne vna, ait Paulus ad Ephesios 5. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & Ecclesia, & ad Corinth. 10. Paulus, Nolo, inquit, vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, &c. Et post longam rerum gestarum narrationem

Scripturae sensum habere spirituales, est certum in fide.

concludit, omnia in figurâ illis contigisse. Ad Galat. 4. Abraham, inquit, duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, quæ sunt per allegoriam dicta, hæc enim sunt duo testamenta. Ad Colossen. 2. quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi, id est, sicut vmbra est similitudo corporis, ita vetera illa erant similitudo quædam, & effigies obscura futurorum, quæ per Christum efficienda erant. Et ad Hebræos 7. 8. 9. & 10. explicat Paulus Melchisedech typum fuisse Christi, verusque testamentum, tabernaculum, & alia veteris legis, vmbra, atque effigiem fuisse, eorum, quæ in nouo acciderunt. Vnde cap. 10. inquit: Vmbra enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Et Apocalypsis 5. Vidi librum, ait Ioannes, scriptum intus & foris: (idem habetur Ezechielis 2.) foris, quo ad sensum literalem, qui primo veluti aspectu ex significatione ipsa vocum colligitur, & intus quo ad spirituales, qui intus latet, & magis reconditus est, atque ex ipsa significatione rerum perendus.

Quia verò citata testimonia potissimum probant sensum allegoricum, asserenda erant alia, ex quibus moralis, seu tropologicus sensus probaretur.

Moralis seu Tropologicus sensus probatur.

Quòd idem scriptura plures literales sensus continetur habere, quis vtrò pro indubitato sit censendus.

moralis, seu tropologicus colligatur. Atque 1. loco occurrit illud à Christo adductum. *Luc. 17. Memores, inquit, estote uxoris Loth.* Quod enim respexit retrò, verba est in statum falsis, vt exemplo illo quasi condimento ceteri condirentur, ne respicerent retrò, iterumque vitia amplexarentur, quae femel reliquerant. Et 1. ad Corinthios 10. *Hac in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt, &c.*

Anagogicus sensus probatur.

Anagogicus verò sensus colligitur ex illo ad Galatas 4. c. *illa autem, quae sursum est Hierusalem libera est, quae est mater nostra.* Et ex illo ad Hebraeos 9. vbi Paulus docet, introitum sacerdotis, quo semel in anno introibat in tabernaculum veteris testamenti non sine sanguinis obligatione, fuisse typum introitus Christi in tabernaculum non manufactum, id est, in ipsum caelum, per mortem suam, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. Multa alia testimonia, quibus tres sensus explicati comprobantur, lege, si placet, apud Driedonem 2. de Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 2. vbi simul bene notauit, multò consonantiorem & digniorem, maiestate Dei legem veterem, cuiuscumque animaduertenti facile apparere, si in sensu spirituali earum rerum, quarum typum gerebat, quam si in solo literali sensu exponatur: sine Christo enim, qui, vt Paulus ad Romanos decimo, ait, *sinis erat veteris legis*, planè lex verus insulsa, & indigna maiestate Dei multis in rebus merito apparet: quod etiam Scotus 2. quaest. Prologi bene obseruauit.

Lex vetus in literali sensu & spirituali sensu de Christo, qui illius sinis erat exposita, multò consonantiorem, & Dei maiestate dignior sese offert, quam in solo literali sensu exponitur.

Spiritalis sensus quibus, & literalis metaphoricum discernimen.

Sensus spiritualis semper fundatur in literali.

Scripturae in spirituali sensu est interpretanda, vt vis nulla literalis sensui inferatur.

Allegoria duplex, verborum de qua Rhetores, & facti quae sensum spirituum colligit.

Vocabulorum, quibus sensus spiritualis significatur.

Spiritalis sensus aptior explicatio adhiberi meo iudicio non potest, quam hoc loco adhibita fuerit à D. Thoma. Is enim, vt docet, est, quem res vocibus significat propter similitudinem, quam cum aliis rebus habent, ex intentione Spiritus sancti vterius significant. Vnde hoc interest inter metaphoricum, & spirituale sensum, quòd metaphoricum est, quem voces in translaticia significatione immediatè significant propter similitudinem, quam res translaticie significatae habent cum rebus, quas propriè voces significant, & ob eam causam literalis est: spiritualis verò est, quem res significatae per voces, propter similitudinem, quam habent cum aliis rebus, vterius significant. Quare spiritualis sensus, semper fundatur in literali, eumque supponit. In interpretatione ergo Scripturae sacrae secundum spirituale sensum, illud semper obseruandum maximè erit, ne vltra vis inferatur Scripturae sacrae in prauiudicium sensus literalis, qui vt fundamentum supponi debet. Eatenus enim verisimile est, intentum fuisse ab Spiritu Sancto, quatenus cum literalis cohaeret, quem quidem constat Spiritum Sanctum intendisse. Fugiendi igitur sunt spirituales sensus, qui cum literalis non quadrant.

Illud animaduertendum est: Allegoriam aliter sumi apud Rhetores, aliter hoc loco, cum eam inter sensus spirituales recensens. Apud Rhetores namque allegoria tunc est, quando aliud sonant verba, ac nos intelligimus, vt in metaphora, hyperbole, & aliis tropis, quare sensus allegoricus apud illos, literalis est. Vtramque allegoriam distinxit Augustinus 1. de Trinitate cap. 8. & de vera religione cap. 50. primamque appellauit allegoriam sermonis, secundam verò allegoriam facti. Cautè ergo legendi sunt facti interpretes, aliquando etenim sensum literalem metaphoricum, aut iuxta alium tropum, appellant allegoricum, quod tamen non de allegoria facti, sed de sermonis intelligendum est.

Animaduertendum est deinde, distinctionem sensus spiritualis in allegoricum, tropologicum, & anagogicum, qua doctores recentiores frequenter

vtuntur, colligi apertè ex Augustino 1. super Genesim ad literam cap. 1. licet non sub eisdem nominibus: imò paulò inferius nomine sensus allegorici, omnes tres sensus spirituales comprehendit. Idem quoque docuit libro de vtilitate credendi cap. 3. citato à D. Thoma hoc loco in 2. argumento. Eodem modo videtur fumere Paulus Allegoriam ad Galat. 4. dum dicit: *Quae sunt per allegoriam dicta*, id est, in sensu spirituali. Hieronymus etiam ad Hedibiam quaest. vltima, nomine tropologiae, tres etiam spirituales sensus videtur comprehendere. Nam tertius modus exponendi Scripturam sacram eo loco adductus, quo videlicet à sensu spirituali & literali per spiritum transimus ad disputandum de caelestibus ac beatitudine, non videtur esse sensus, quem Scriptura sacra in se contineat, quasi ab Spiritu sancto intentus, sed sumpta occasione ex literali, aut spirituali, sensu Scripturae, ad contempletionem & disputationem rerum futurarum, aeternaeque vitae transcendimus. Vide Hieronymum super Ezechielum cap. 16. vbi tropologiam cum allegoria videtur confundere. Nominè tamen anagogiae aliquando Patres atque Doctores vtuntur, vt tres praedictos sensus spirituales comprehendit. Quod nota uerim, ne quis turbetur, si interdum offendat vocabula haec variè à Patribus & Doctoribus vsurpari.

Quaeritur, vtrum sensus spiritualis à solis Patribus nouae legis sit agnitus, an verò à Patribus etiam veteris legis. Driedo 2. de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 2. refert, Hebraeos ad hunc vsque diem affirmare, eundem Scripturae locum multis sensibus esse fecundum, eòque tradere in plerisque Scripturae locis mysticum sensum doctrinae Euangelicae congruum, à prioribus Patribus acceptum & assignatum. Addit praeterea, ad eò certum esse Patres & Prophetas veteris legis sensus spirituales agnouisse, vt haereticum sit oppositum asserere: saepe enim prophetae à litera ad spiritum transitum faciunt, vt videre est in Psalmis & aliis libris Prophetarum. Dauid etiam Psalmo 109. dicens de Christo, *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec*, planè ostendit, se in sacerdotio Melchisedec panem & vinum offerentem, intellexisse significatum fuisse sacerdotium Christi. Et Ezechiel 34. cap. affirmans multò post mortem Dauid, *Suscitabo super ea pastorem vnum, qui pascet ea, seruum meum Dauid*, apertè docuit, se intellexisse Dauid typum fuisse Christi. Christus etiam Ioan. 8. de Abrahamo ait, *Excitauit, vt videret diem meum, vidit & gauisus est*, quando nimirum voluit immolare filium suum, vbi Abrahamo diuinitus ostensum fuit, immolationem illam typum fuisse immolationis filij Dei pro salute generis humani. Vide loca alia apud Driedonem.

Quòd si quis petat, vtrum sacri autores suarum Scripturarum intellexerint sensus spirituales, qui sub eisdem latebant. Respondeo, cum minimùm à plerisque, & maximè à prophetis manifestè cognitos fuisse. Vtrum autem omnes sensus cognouerint, non satis constat, nec videtur vero simile omnes omnino agnouisse.

Deinde si aliquis quaerat, vtrum in sola Scriptura veteris testamenti sit sensus spiritualis, Respondeo, etiam in Scriptura noui testamenti eiusmodi sensum reperiri. Quod patet, tum quia Christus vitam suam & gesta ita disposuit, vt nobis essent exemplum ad mores nostros componendos, iuxta illud 1. Petri 2. *Vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius*: plùsque exemplo, quam verbis nos docuit modum, quem in moribus componendis tenere deberemus: tum etiam, quia multa apertè fecit ad

tur, agnitus, ratio apud patres.

Sensum spirituales à Patribus veteris legis fuisse agnitos demonstratur.

Genes. 22.

Sensus spiritualis etiam in scriptura noui testamenti.

rem aliam facto suo significandam, cuiusmodi fuit maledictio illa ficulnea, Matth. 21. in qua tantum folia inuenit, quae continuo exaruit, confectio luti ex puluere & spuro suo, quo oculos caeci liniit, & complura alia.

Abulensis in cap. 13. Matthaei quaest. 28. censet, in nouo testamento non reperiri sensum allegoricum, motus in primis testimonio illo Augustini de utilitate credendi cap. 3. ubi docet quadrifariam tradi vetus testamentum, secundum historiam, secundum etymologiam, secundum analogiam, secundum allegoriam.

Deinde, quia in noua lege, quae de Christo & statu Ecclesiae affirmantur, clare & perspicue dicuntur, non verò sub tegumento atque ymbra aliquid rei, quae in Ecclesia militante sit adhuc futura.

Contraria nihilominus sententia est longe probabilior, interdum scilicet in nouo testamento etiam sensus aliquos allegorios, licet rariùs, reperiri. Illud enim de ficulnea, superius commemoratum, excidium synagogae significauit, quod in ea Christus non reperit fructus. Baptismus etiam typus est mortis & sepulturae Christi: Consepulti, ait Paulus ad Coloss. 2. ei in baptismo. Vnde Augustinus de vera religione, inter varias species allegoriae connumerat allegoriam sacramenti. Vocatio trium Magorum ad adorandum puerum Iesum, vocationem Gentium futuram praesignauit. Per asinam & pullum, quibus Christus incedit, populus tum ex gentibus, tum ex Iudeis collectus designati sunt. Nullum autem est incommodum, si ex aliquibus rebus iam in Ecclesia Christi gestis, aliqua alia futura, vsque ad consummationem saeculi designentur.

Ad primam rationem Abulensis dicendum est in primis, eo loco Augustinum nomine sensus allegorici, omnes sensus spirituales comprehendere, vt paulò antè dictum est. Deinde ex eo, quod affirmat vetus testamentum quatuor illis modis exponi, non negare eisdem etiam modis nouum testamentum posse explicari.

Ad secundam ostensum est, aliqua gesta esse in typum aliarum rerum, quae sequebantur, aut etiam in typum passionis, & sepulturae Christi.

DISPUTATIO V.

Vtrum ex sensu spirituali efficax argumentum ad res fidei confirmandas sumatur.

Ex spirituali sensu non sumitur efficax argumentum ad fidei dogmata probanda.

Vbitabit aliquis hoc loco, vtrum ex spirituali sensu sumi possit efficax argumentum ad confirmandas res fidei. Cuius dubitationis pars negans amplectenda est cum D. Hieronymo in Matth. 13. & cum Augustino Epistola 48. contra Vincentium dicente, Quis non impudensissime nitatur aliquid in allegoria positum pro se interpretari, cum Dionysio in Epistola ad Titum, cuius haec sunt verba. Intelligendum est duplicem esse Theologiam, alteram occultam & mysticam, alteram planam & notioerem: & illam quidem signis contineri, atque persciendi vim habere, hanc sapientie studiosam esse, & demonstrandi habere vim, vbi etiam nonnulla alia subiungit in eandem sententiam. Idem docent D. Thomas hoc loco, & quodlibet 7. art. 14. ad quartum, & Doctores communiter.

Sed obieciis, sicut literalis sensus intenditur ab Spiritu sancto, atque idèd ei non potest subesse falsum, ita etiam spiritualis: ergo vt ex illo sumitur ef-

ficax argumentum, ita & ex hoc. Ad argumentum dicendum est, ob id ex sensu spirituali non sumi efficax argumentum, quod non constat quando intentus sit ab Spiritu sancto, & subinde quando est verò sensus spiritualis, vt de literali ex significatione verborum constare potest. Vnde quando ex vna Scriptura constat aliquem esse sensum spirituale alterius, tunc ex tali sensu spirituali sumitur efficax argumentum aduersus eum, qui admittit Scripturam, ex qua id constat. Quia tamen idem sensus habetur ex eadem Scriptura in sensu literali intellecta, ex qua id constat, semper efficacia argumenti ad sensum literalem Scripturae sacrae reducitur. Eodem modo quando de sensu aliquo literali non constat, fueritne intentus ab Spiritu sancto, ac proinde sit ne verus sensus literalis, non sumitur ex eo efficax argumentum, sed solum probabile.

Quo loco obiter illud adiuuauerim, licet singuli sensus spirituales probabile dumtaxat sunt argumentum ad confirmandas res fidei, attamen consonantiam figurarum veteris testamenti, quibus adeò ad viuam delineatae ac expressae sunt res noui testamenti, esse non leue argumentum ad confirmationem fidei nostrae, quo etiam contra infideles vti possumus.

Illud praeterea addiderim, nullum esse incommodum, si Scriptura noui Testamenti citer aliquando auctoritates veteris testamenti in sensu spirituali, qualis est illa, ex Aegypto vocaui filium meum: & illa, Os non comminuetis ex eo. Scriptura enim ibi non argumentatur, sed ostendit conuenientiam rerum gestarum in nouo testamento cum rebus veteris, & simul docere vult praedictas fuisse in sensu spirituali. Praeterea licet argumentaretur, argumentum esset solum probabile: neque enim necesse est, vt argumenta Scripturae sacrae sint semper demonstrationes. Petrus enim cum Actorum 2. dixit, non enim, sicut vos existimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia, non putauit se conficere demonstrationem, sed verisimilem dumtaxat rationem reddere, qualis à quocumque alio in communi sermone reddi poterat. Quare nullum est argumentum Caietani in principio Epistolae ad Hebraeos, quo sibi persuadet, Epistolam illam neque Pauli, neque Canonicam esse, quod citer locum illum, Ego ero illi in Patrem, de Christo in sensu spirituali: eadem enim ratione multos alios libros à Canone posset reicere.

Illud etiam non possum non improbare, quod vir aliàs pius & doctus Cornelius Ianfenius cap. 11. Concordiae affirmat. Verba videlicet illa, ex Aegypto vocaui filium meum, nec in literali, nec in spirituali sensu dicta fuisse de Christo, neque id Matth. cap. 2. voluisse significare, sed sensum illorum verborum apud Mattheum, vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, ex Aegypto vocaui filium meum, esse hunc. Illud quod de solo populo Israelitico fuit à Domino per Prophetam dictum, apposte competit in Christum, imò verius & perfectius in eo impletur, & verificatur, vt qui verior filius Dei, à quo alij habent, quod filij Dei censentur. Haec Cornelius. Quae sanè non solum sunt coatra communem omnium expositionem, sed etiam cuius legenti parum consentanea textui, & à verbis, ac mente Euangelistae longè aliena videbuntur.

Postremò quaeret aliquis, quis sensus praestantior sit, spiritualis ne, an literalis. Respondetur, in veteri testamento, cuius finis erat Christus adumbrare quae ea, quae per Christum futura erant, regulariter praestantior esse sensum spiritualem literali. Consonant Origenes 4. libro Periarchon cap. 2. Cyrillus in prologo

Responsio.

Sensus omnes spirituales veteris testamenti solum scripturae non leue sunt argumentum ad veritatem fidei nostrae comprobendam.

Scriptura noui testamenti saepe citat scripturam veteris testamenti in sensu spirituali.

Spiritualis sensus quando sit literalis praestantior.

Abulensis in nouo testamento etiam allegoricos sensus reperit.

Secunda.

Confutatio. In nouo testamento etiam allegoricos sensus reperit.

Responsio ad primam rationem Abulensis.

Ad secundam.

Origenes.

prologo in Leuiticum, & alij Patres. Denique ex materia seu re significata utroque sensu, iudicandum est in particulari, quando vnus sensus praestantior sit alio. Illorum enim verborum Deuter. 25. *Non alligabis os boni trituranis*, spiritualis sensus, quem Paulus 1. ad Corinthios, 9. explicat, nempe alendos esse ministros Ecclesiae, praestantior est sensu literalis. Vnde continuò subiungit Paulus: *Nunquid de bobus cura est Deo, An propter nos utique hoc dicit.*

• QVÆSTIO II.

De Deo, an sit.

ARTICVLVS I.

• Vtrum Deum esse sit per se notum.

Ordo quem
Deus ser-
uat.

DISPVTATIS iis, quæ de sacra doctrina secundum se spectata erant explicanda, aggreditur primam partem ex quinque præcipuis, in quas vniuersam Theologiam in principio huius operis distribuimus, nempe explanationem Dei in se. Atque vsque ad quaestionem 26. de Deo, quatenus vnus quoad essentiam est, differit, quæ etiam prima erat illarum trium partium, in quas hanc primam summæ Diui Thomæ partem à principio distinximus. Hac igitur quaestione, id, quod cæterorum est fundamentum, inquit, videlicet an Deus sit: atque hoc primo articulo, An Deum esse sit per se notum?

Intra nobis
esse cogniti-
onem, quòd sit
Deus qui as-
seruerint.

Et quidem Epicurus, vt est apud Ciceronem lib. 1. de natura Deorum, in ea fuit sententia, vt affirmauerit, *gentes omnes perceptionem quandam (quam ipse proleptim appellat) habere, quòd Deus sit, naturaliter hominum animis sine lege, sine more, sine instituto, aut sine doctrina insertam.* Quam sententiam sequitur eo in loco Tullius. Eidem subscribunt Damascenus 1. lib. fidei orthodoxæ cap. 1. ita inquit, *Attamen haud quaquam nos deseruit Deus omnimoda sui circumfusos ignorantia, quinimò cunctis cognitio, quòd Deus sit, ab ipso naturaliter inserta atque ingenta est.* & Hieronymus (aut quicumque verus eius operis autor) in illud Iob 36. *Omnes homines vident eum, & in illud Psalmi 95. Etenim coarctauit orbem terræ, dicens, notitiam Dei naturaliter insertam esse cordibus nostris.* Quare hi omnes consentiunt videntur, quòd Deus sit, per se notum esse, licet non sit per se notum, qualis sit, nimirum quòd sit infinitus, prima causa, &c. Hanc eandem sententiam affirmat Abulensis quaest. 2. in 1. caput Exodi, & in eadem videtur esse Anselmus in libro contra insipientem.

Quaestio proposita, quæ à Theologis disputatur in 1. dist. 2. & 3. satis discussa à nobis est 1. Posteriorum cap. 3. quaest. 1. vbi conciliantes D. Thomam cum Scoto diximus, rem quidem significatam hac propositione, *Deus est*, si spectetur secundum se, & non vt his, vel illis terminis significatur, aut vt his, vel illis conceptibus apprehenditur, esse quidem secundum se per se notam, id est, ex suis tantum extremis cognosci posse eam esse veram, quo pacto res ipsa cognoscitur à beatis, qui diuinam essentiam manifestè intuentur. At verò nobis, qui in hac vita apprehendimus extrema confusè, nec penetramus naturam Dei, aut de illa proprium formamus conceptum, nisi per negationem imperfectionis, aut per respectum ad res creatas, qua ratione concipimus illam, ens infinitum, aut principium omnium rerum, vel aliquid simile, non esse per se notam, sed solum

Deum esse
nobis non esse
per se notum,
sed à postu-
riori per dis-
cursum co-
gnoscitur.

A à posteriori, per discursum ex rebus creatis profectum, posse cognosci.

Addebamus deinde, si loqueremur de propositionibus quoad sua significata, vt tamen propositionibus ipsi significantur, tunc locum non habere diuisionem illam propositionis per se notæ, in eam, quæ est per se nota secundum se & non quoad nos, & in eam quæ simul est per se nota secundum se & quoad nos: quoniam quando extrema concipiuntur, & significantur confusè, atque adeò insufficienter, vt ex terminis intelligatur prædicatum conuenire subiecto, res, qua ratione ita significatur, atque vt obiectum est talis propositionis mentalis aut vocalis, neque secundum se, neque nobis est per se nota: quando verò extrema concipiuntur, & significantur ita distinctè, vt ex terminis necessaria connexio prædicati cum subiecto perspicitur, res, qua ratione ita significatur, atque vt est obiectum talis propositionis mentalis aut vocalis, est per se nota in se, atque etiam nobis. Quare cum in rebus secundum se nulla sit propositio, sed solum vt apprehenduntur ab intellectu, aut vt significantur his aut illis vocibus vel scriptis, fit vt propriè loquendo, nulla propositio sit dicenda per se nota secundum se, quæ non sit etiam per se nota nobis, vt Scotus rectè affirmavit: Longè namque diuersa propositio est, qua extrema concipiuntur distinctè & sufficienter, vt ex terminis prædicatum concipiatur conuenire subiecto, ab ea, qua non ita id concipitur. Esto res, quæ vtraque propositione significatur, eadem prorsus sit. Quia ergo D. Thomas hoc loco locutus est de propositione per se nota, quoad rem significatam dumtaxat, & non vt his vel illis terminis significatur, aut his vel illis conceptibus apprehenditur, vt verissimè dixit, dari propositionem per se notam secundum se, & non nobis: tamen minus propriè locutus sit, neque in eo sensu id negat Scotus, nec iure negare potest.

Vt ergo ad rem redeamus, conueniunt Diuus Thomas hoc loco, Scotus, cæterique Theologi cõmuniter, non esse per se notum nobis, Deum esse, atque ita proculdubio affirmandum est. Cuius rei efficacissimū argumentum est experientia ipsa. Quis enim in se ipso innatam Dei notitiam experitur? an non magis eam ipsam nos, vel docti ab aliis, vel ex proprio discursu ex rebus, quæ sub sensum cadunt confecto, comparamus? Quis præterea vquam propositis tantum terminis, atque explicata ipsa nominum significatione expertus fuit, se habuisse euidenter assensum, quòd Deus esset? an non potius discursu semper aliquo per ea quæ effecta sunt præmissa, eoque non ita facile cuique peruenit? At propositio per se nota ea dicitur, quæ ex suis terminis euidenter cognoscitur.

Verum dicunt aliqui, Nomine Dei intelligitur id, quod inter omnia est maximum, & dignissimum: omnes autem intuentes res esse, statim ex terminis intelligunt, inter eas aliquid esse maximum, atque adeò Deum esse, tamen multi eorum erent, arbitantes illud esse solem, aut rem aliam creatam, quam vt Deum venerantur.

Verum quàm debile sit eorum fundamentum, ex sequentibus fiet manifestum. In primis namque non est per se notum, esse rem aliquam merè spiritualem, sed id ex discursu non ab omnibus facile intelligitur: quòd si rem seculas spiritualem, non est per se notum, imò falsum est, esse aliquid nobilius homine: quare esto nomine Dei intelligatur id, quod inter omnia est maximum & nobilissimum, non est per se notum hominibus esse aliquid, quod ipsum Deum sit.

Deinde,

Propositio di-
uidenda ne-
scit, in eam
quæ secundum
se tantum est
in eam quæ
secundum se
& quoad nos
est talis.

Deum esse nõ
est per se no-
tum nobis.

Obiectio.

Responsum.